

Geografisk Orientering

Mellemøsten

Tidsskrift for
Geografforbundet

6 November 2006
36. årgang

Indhold

Leder	635
<i>Helle Askgård, Maja Enghave Kristensen og Ulrich Primdahl</i>	
Mellemøsten – et væld af geografi	636
<i>Hanne Kirstine Adriansen</i>	
Hvor går grænsen?	642
<i>Helle Askgård</i>	
Et udslag af vrede over at være udenfor	650
<i>Herbert Pundik</i>	
Sougen	652
<i>Hanne Kirstine Adriansen og Trine Louring Nielsen</i>	
Olie og den vanskelige udvikling	656
<i>Jørgen Bæk Simonsen</i>	
Mellemøstens virtuelle vand	662
<i>Martin Hvidt</i>	
Unge i den egyptiske ørken...	668
<i>Hanne Kirstine Adriansen</i>	
Livet på grænsen til ørkenen	676
<i>Trine Louring Nielsen</i>	
Kvinder i Mellemøsten	682
<i>Trine Louring Nielsen og Hanne Kirstine Adriansen</i>	
Genopbygningen af Irak	688
<i>Trine Louring Nielsen</i>	
Fra fagudvalget: Nyt samarbejde skal styrke undervisning i geografi	694
<i>Erik Sjerslev Rasmussen</i>	
Månedens link	694
Formanden mener	695
Anmeldelser	696

*Forside: Håndhøstning af korn i Khanasserdalen, Syrien.
Bagside: Efterkommere af Mishams slæver bor i landsbyer omkring Aleppo, Syrien. I Khanasserdalen bor en enkelt familie. Det er den fattigste familie i landsbyen og de andre familier ser en smule ned på dem. De gifter sig ikke med andre familier i landsbyen, men med slægtninge fra landsbyer omkring Aleppo.
Fotos: Trine Louring Nielsen*

Medlemskontingent for 2006-2007:

Almindeligt medlemskab: 275 kr.

Familie (par): 350 kr.

Studerende 125 kr.

Institutioner, skoler: 450 kr.

Henvendelse om medlemskab/abonnement m.v.:

Geografiforlaget, Rugårdsvej 55, 5000 Odense C

63 44 16 83, Fax 63 44 16 97

e-mail: go@geografiforlaget.dk

Hjemmeside: www.geografiforbundet.dk

Redaktion:

Ansvarshavende redaktør:

Mette S. Truelsen, e-mail: mst@geografiforlaget.dk

Ansvarshavende redaktør og annoncetegnning pr. 1.12.2006:

Jesper Kristiansen, Troldehøjen 40, 4700 Næstved,

55 77 02 90, e-mail: jk@geografiforlaget.dk

Anmelderredaktør:

Ulrich Primdahl, 98 51 14 11

Benløseparken 163, 2. th., 4100 Ringsted

e-mail: u-primdahl@mail.tele.dk

Mette Starch Truelsen, 49 21 60 21

Søren Pilgaard Kristensen, 50 92 12 71

Henning Strand, 33 24 07 37

Maja Enghave Kristensen, 35 26 12 37

Leif Tang Lassen, 48 30 00 95

Helle Askgård, 35 83 69 67

Kristian Nordholm, 45 82 01 22

Heidi Ndoni, 60 63 82 69

Tina Noregren, 22 72 12 76

GO udkommer sidste weekend i årets ulige måneder.

Deadline er den 1. i ulige måneder.

Geografiforbundets Styrelse:

Formand:

Bo Hildebrandt

Rønne Allé 4

4300 Holbæk, 59 43 91 43

e-mail: bh@geografiforlaget.dk

Næstformand:

Erik Sjerslev Rasmussen, 86 84 50 58

Kasserer:

Per Watt Boolsen

Lindegårdsvej 13 C

3520 Farum, 44 95 41 57

Giro (kontingent): 3178048

Kursusudvalg:

Formand:

Henriette Lanter-Mortensen, 36 94 86 52

Frede Sørensen, 98 84 34 96

Jesper Lund, 97 15 11 25

Chris Trangbæk, 21 66 51 26

Lise Rosenberg, 43 64 13 19 / 22 39 77 77

Pia Legind Larsen, 20 86 23 29

Fagudvalg:

Formand: Henning Lehmann, 38 71 26 40

Jeanne Christina Grage, 45 86 87 37

Ditte Pagaard, 24 62 90 99

Erik Sjerslev Rasmussen, 86 84 50 58

Trine Dalgaard Frølich, 97 71 17 73

Forlagsbestyrelse:

Formand: Per Nordby Jensen, 64 78 19 98

Pernille Jørgensen, 54 16 62 10

Bo Hildebrandt, 59 43 91 43

Jørn Asmussen, 38 11 88 72

Karin Dyrendom Nielsen, 28 56 39 83

Per Watt Boolsen, 44 95 41 57

Regional kontaktperson:

Lise Rosenberg, 43 64 13 19 / 22 39 77 77

e-mail: lr@geografiforlaget.dk

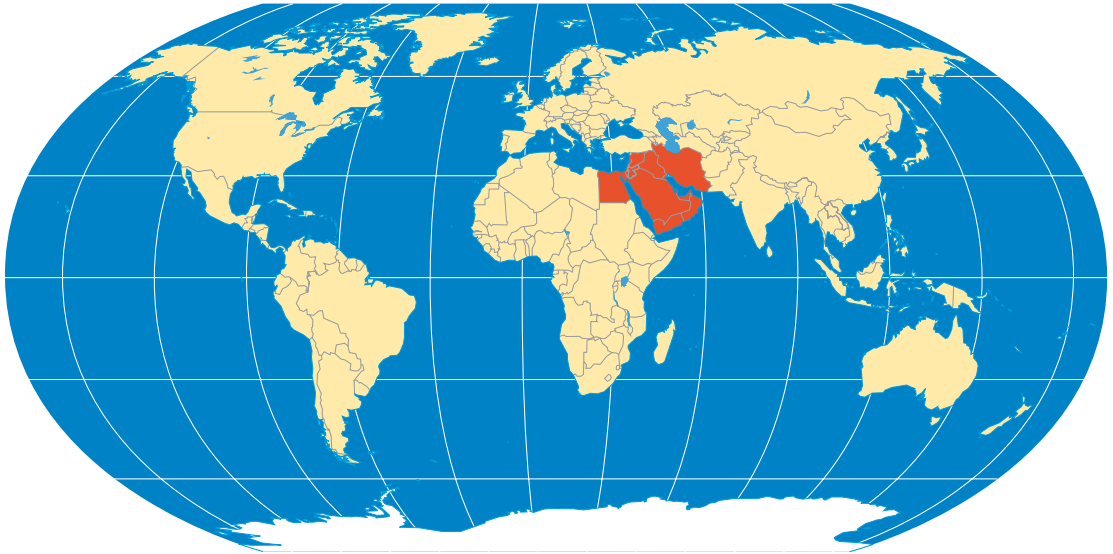
© Geografisk Orientering (GO)

Ikke-kommerciel udnyttelse tilladt med kildeangivelse

Layout og ombrydning: Ivan Jacobsen

Tryk: Reklamehuset. Oplag: 4000

ISSN 0105-4848

Leder

Vi hører næsten dagligt om Mellemøsten. Årsagen til medieomtalen er desværre oftest de konflikter, som udfolder sig i regionen. Konflikter udløst af enten politiske, religiøse eller økonomiske forhold, som kan være svære for den enkelte at gennemskue baggrunden for. Med dette temanummer ønsker vi også at vise et andet billede af Mellemøsten end det konfliktramte.

Mellemøsten er ikke et præcist afgrænset område og gennem historien har betegnelsen rummet et vekslende areal. I bredeste forstand strækker området sig fra Marokko i vest til Afghanistan i øst og inkluderer Tyrkiet og landene på Den arabiske Halvø. Artiklerne i dette temanummer spænder vidt inden for geografiens kerneområder, og der er mange gode billeder, som kan skærpe rejselysten.

Det anbefales varmt at tage nogle af de mange, spændende geografiske problemstillinger op og gøre det, som geografi er rigtig god til: at give indblik i forskellige kulturer og samfundsforhold og på den baggrund skabe forståelse og respekt i en globaliseret verden.

Helle Askgaard, Maja Enghave Kristensen og Ulrich Primdahl.

Pyramider og ørken hører til de almindelige billeder fra Mellemøsten.

Mellemøsten – et væld af geografi

Af Hanne Kirstine Adriansen

Mellemøsten er en region, der kan tilfredsstille de fleste geografers faglige nysgerrighed. Der er mange emner, som kan belyses gennem et besøg i området. Især er der spændende muligheder for æoliske geomorfologer og kulturgeografer med interesse for nomader. Det er en region, der på én gang er præget af tradition og modernitet. Fattigdom og rigdom findes side om side, fra olierigdommene i golfstaterne til de fattige bønder i Yemen. For bygeografen er der nye, moderne storbyer med nogle af verdens mest ekstravagante skyskrabere og store ”shopping malls”, og gamle byer med krogede gader og basarområder, der fortæller om de seneste tusinde års kulturhistorie. Også for udviklingsgeografen er Mellemøsten interessant med spor af årtusinders civilisation langs de store floder og beduinstammerne på den Arabiske Halvø, der er blevet ”moderne” på en generation eller to. Få steder i verden kan den politiske geograf få sin lyst styret som her: diktaturer, demokratisering, politiseringen af vandressourcer, kampen om land. Endelig er Irak et perfekt område for geografer, der interesserer sig for planlægning og brug af GIS og geodata. Genopbygningen af landet efter årtier med krig og sanktioner er en både spændende og krævende opgave. Sikkerhedssituationen betyder, at meget af arbejdet må foregå på behørig afstand, og derfor er satellitbilleder en uvurderlig kilde til information.

Mellemøsten er både præget af tradition og modernitet. Her går en Omani i ørkenen iklædt traditionelt tøj og mobiltelefon.

Moderne nomader har biler...

Dette nummer af Geografisk Orientering handler om Mellemøsten. Så der er rig lejlighed til at fordybe sig i nogle af alle de interessante problemstillinger, som denne region byder på. I det følgende vil jeg komme med tre korte eksempler på, hvad jeg som geograf og forsker har fundet specielt interessant i Mellemøsten: Oman, som har gennemgået en utrolig udviklingsproces i løbet af en enkelt generation, en proces som i høj grad er den autoritære leders fortjeneste, hvilket er tankevækkende i en tid, hvor fremme af demokratiet er nøgleordet for vestlige landes interesser i Mellemøsten. Et andet eksempel er marskaraberne i Irak. Dette folk blev glemt af omverdenen gennem 1990'erne, hvor de til gengæld var i Saddam Husseins søgelys på grund af deres modstand mod hans regime.

Det sidste eksempel har også en politisk vinkel, det drejer sig

om den danske støtte til et freds-skabende landbrugssamarbejde mellem Egypten og Israel.

Oman – udvikling på 30 år

De arabiske lande ved Den Per-siske Golf (Bahrain, Kuwait, De Forenede Arabiske Emirater, Oman, Qatar og Saudi-Arabien) kaldes ofte for golfstater. De har på få generationer oplevet en stor økonomisk udvikling baseret på olieproduktion. Der er mange gæstearbejdere, heraf flest asiater med lavtlønnet arbejde samt højtuddannede, velbetalte europæere og amerikanere.

Fra slutningen af 1800-tallet var Oman som de øvrige golfstater tæt knyttet til Storbritannien, og landet opnåede først reel selvstændighed i 1960. Landet var på dette tidspunkt et af verdens mindst udviklede og meget isoleret. Der var for eksempel kun 10 km asfalteret vej, det var forbudt at bære briller, og sultanen

udstedte personligt hvert eneste visum til folk, som ville besøge landet. Tre år senere udbrød der borgerkrig, foranlediget af en marxistisk gruppes oprør. Siden sultan Qabus afsatte sin far ved et kup i 1970, har han siddet på magten. I 1975 lykkedes det ham at afslutte borgerkrigen. Qabus har siden oprettet diplomatiske forbindelser med Iran og Egypten og har tillige støttet fredsprocessen mellem Israel og PLO. Men Qabus har først og fremmest forvandlet Oman fra at være et underudviklet og isoleret land til at være et forholdsvis åbent og moderne samfund, selvom det stadig opfattes som et af de mest traditionelle arabiske lande.

Størstedelen af befolkningen er arabere, en del har dog afrikanske forfædre. Omkring 25 % af befolkningen udgør migrantarbejdere især fra Indien, Bangladesh og Pakistan. Andelen af mindre i Oman end i de øvrige

... og lastbiler til kamelerne.

En vandingskanal, en såkaldt falaj, fører vand ned fra bjerget.

golfstater. Økonomisk er Oman afhængig af olieudvindingen, der begyndte i 1967. Oliereserverne er dog begrænsede sammenlignet med de andre golfstater, og andre sektorer forsøges udbygget, for eksempel turismen.

Historisk set har nomadisme været et hovederhverv i Oman. Store dele af landet er tørt og det er svært at udnytte områderne til andet end nomadisk pastoralisme. Beduingrupperne har bevæget sig over store afstande og på tværs af grænserne. I dag har nomadestammerne stadig et omfattende husdyrhold, især af kameler og geder samt i syd af kvæg. En stor del af befolkningen lever således af landbrug og i kystområderne af fiskeri. Agerbrug vanskeliggøres af mangel på vand. I oaser kan der dyrkes ved hjælp af kunstvandning. Fra kilder i bjergene føres vand i kanaler, *falajer*, til markerne. Der dyrkes korn og grøntsager samt dadler og citrusfrugter til eksport. For-

uden olie har Oman også mineralske ressourcer, især kobber er af økonomisk betydning.

Selvom Oman på nogle måder er et uland, er det samtidig et land med tilstrækkelige økonomiske ressourcer til at finansiere sin udvikling. Dermed er landet uafhængig af internationale donorer. Sultanen er eneherkende. Han mener, at han bedst ved, hvad der tjener Omans interesser, og at folket endnu ikke er klar til demokrati. På trods af at sultan Qabus er en autoritær leder, har han en vis legitimitet i befolkningen. Både i kraft af sin slægt, og fordi han er en fornuftig mand.

Moderniseringsprocessen medførte indledningsvis et stort antal udenlandske arbejders og eksperter tilstedeværelse. Men Qabus har gjort skolegang til en central del af udviklingsprocessen. I takt med at befolkningen er blevet uddannet, har han indført en "omaniseringsproces" og

ladet landets egen befolkning stå for blandt andet udviklingen af industri, undervisning i skoler og arbejde i sundhedssektoren. Inden Qabus kom til, var Oman et stammesamfund. Det har sultanen forsøgt at forandre ved at skabe en national identitet som omani. Fx ses landets mange borge og forter som en del af en fælles, stolt historie, og den bliver reproduceret ved at bygge landets ministerier i forstil. For sultanen er modernitet ikke lig med vestliggørelse. Et eksempel er, at alle offentligt ansatte – og det er en stor del af den mandlige befolkning – skal bære traditionelt tøj. Det vil sige den lange hvide kjortel, *gallabya* samt et tørklæde og krumdolk, *khandjar*.

Sultan Qabus er opmærksom på, at udvikling ofte har store miljøomkostninger. En del af udviklingsprocessen og uddannelsen af landets borgere består derfor i at skabe en øget miljøbevidsthed. Det gælder også for udviklingen

Skolegang har været et vigtigt element i sultan Qabus modernisering af Oman.

af Oman som et turistland. Vil man fx gerne se kæmpeskildpadder lægge æg på stranden ved Omans østligste punkt, må man først hente en tilladelse i Miljøministeriet. Det er en fantastisk oplevelse at se de store dyr komme op fra havet om natten og grave huller i sandet til deres æg. Ved at kræve en tilladelse sikres det, at der ikke kommer så mange turister, at skildpadderne bliver skræmt væk.

Omans olierigdomme er blevet forvaltet med omhu under den nuværende sultan, og det er lykkedes ham at forvandle Oman fra et af verdens mindst udviklede lande til et land i hastig udvikling på lidt over en generation.

Marskaraberne

I kølvandet på krigen i Irak opstod der en interesse for de folk, Saddam Hussein og hans regime havde undertrykt, herunder især for marskaraberne og deres om-

råde, som i aviserne blev kaldt paradis eller Edens have.

Marskaraberne eller *Maadan* bor i det sydlige Irak. Folket, der hovedsagelig er shiamuslimer, menes at have boet i vådområderne ved sammenløbet af Eufrat og Tigris i 5000 år. Deres traditionelle levevis bestod i bøffelhold kombineret med fiskeri, og de er berømte for deres katedrallignende sivbygninger. Marskaraberne er ligeledes berømte eller berygtede for autonomi og deres modstand mod siddende regimer. Da marskområderne var svært gennemtrængelige, kunne indbyggerne leve i forholdsvis isolation, hvilket de også har gjort gennem århundreder. De engelske magthavere besluttede i 1950'erne at dræne området for at få det under myndighedernes kontrol. Disse planer blev imidlertid først ført ud i livet cirka 40 år senere under Saddam Hussein.

Efter den første golfkrig i 1991 var marskaraberne med til at gøre

oprør mod regimet. De blev straffet hårdt, og gennem 1990'erne lod Saddam Hussein marsken dræne og fjernede dermed livsgrundlaget for folket. Størstedelen af de 250.000 mennesker, der boede i marskområdet, flygtede. Dræningen af marsken havde også katastrofale følger for økosystemet. Manglen på uafhængige kilder gjorde det vanskeligt for det internationale samfund at fastslå, hvad der foregik. Men satellitbilleder af området afslørede utvetydigt dræningsprojektet, og at stadig større områder blev til vegetationsløse saltskorper.

I 2001 gjorde FN's miljøprogram, UNEP, verden opmærksom på de økologiske konsekvenser af det irakiske regimes politik. UNEP anslog, at der kun var 7 % af det oprindelige marskområde tilbage. Resten var forvandlet til ufrugtbar, hårde saltskorper forårsaget af dræning. De menneskelige konsekvenser af regimets planer for området var allerede

Ørkenlandbrug i Egypten.

kendt noget tidligere. Det britiske europaparlamentsmedlem Emma Nicholson havde adskillige gange gjort EU opmærksom på den humanitære katastrofe i området. Hun er formand for AMAR (Assisting Marsh Arabs and Refugees), en interesseorganisation, som hjælper de flygtede marskarabere fortrinsvist i flygtningelejre i Iran. I kraft af deres tilstedeværelse i disse lejre havde AMAR et indtryk af katastrofens omfang, selvom det var meget svært at komme til de irakiske marskområder i 1990'erne.

Marskaraberne og deres område fik først international opmærksomhed i løbet af foråret 2003. I takt med at vigtige argumenter for krigen mod Irak forsvandt, blev historien om destructionen af Iraks marskområder og forfølgelse af marskaraberne pludselig vigtig. Op til krigen begyndte medierne at beskrive marskområdet, der ligger ved Eufrats og Tigris' sammenløb, som Paradis eller Edens Have. Ideen om, at Edens Have skulle ligge i Irak, skyldes beskrivelsen

i 1. Mosebog, hvor en flod løber gennem Edens Have og dernæst deler sig i fire, hvoraf de to kaldes Eufrat og Tigris. Denne mytiske opfattelse af det sydlige Irak blev udbredt og optaget af for eksempel forsvaret, som navngav den danske lejr i det sydlige Irak "Camp Eden".

Den store opmærksomhed har på den ene side medført, at der er blevet afsat store midler til at lave naturgenopretningsprojekter i marskområderne. På den anden side har den politiske vinkling af historien betydet, at de økologiske problemer bliver anskuet i et lokalt perspektiv, entydigt forårsaget af Saddam Hussein. Men marskområderne ligger for enden af Eufrat og Tigris og er et specielt økosystem opstået på baggrund af den fluktuerende vandføring i floderne. Tyrkiets store dæmningsprojekter samt forurening opstrøms er også vigtige elementer i ændringen af marsk-økosystemet. Regimeskiftet i Irak gør det muligt at lave naturgenopretning i området i dag og lade marskaraberne

vende tilbage. Men en succesfuld naturgenopretning kræver forståelse for hele økosystemet, og dermed at man ser den i et regionalt perspektiv.

Egypten-Israel

Via den såkaldte regionalbistand til Mellemøsten har Danida været involveret i landbrugssamarbejdsprojekter mellem Egypten og Israel. Projekterne har fokuseret på udviklingen af ørkenlandbrug. Formålet med den danske regionalbistand er "at bidrage til at fremme mellemfolkelig fred og forsoning mellem Israel og dets naboer". Det første program, The Trilateral Programme, TTP, blev underskrevet i 1993 og involverede foruden Danmark som donor kun Israel og Egypten. Hensigten er, som det danske udenrigsministerium udtrykker det, "at øge produktiviteten i landbruget på grundlag af regionalt samarbejde og erfaringsudveksling, og det overordnede sigte er at understøtte den mellemøstlige fredsproces gennem styrkelse af mellemfol-

kelig forståelse i regionen". Cirka 1.000 egyptiske beboere fra ørkenlandsbyer blev sendt på kurser i Israel og israelske landbrugs-eksperter er blevet udstationeret i den egyptiske ørken. I 1996 blev programmet udvidet med Jordan og det palæstinensiske selvstyre, og det blev tematisk udvidet med komponenter relateret til uddannelse, sundhed og fredsdialog. Landbrugssamarbejdet forblev dog det centrale og byggede videre på erfaringerne fra TTP, men man ophørte med at sende egyptiske bønder på kurser i Israel.

Efter udbruddet af den anden palæstinensiske opstand i september 2000, den såkaldte intifada, løb programmet ind i forsinkelser. Siden 2003 har alle parter dog deltaget aktivt i implementeringen, og det danske udenrigsministerium pointerer, at landbrugsprogrammet har været et af de meget få fora, hvor israelske, egyptiske, jordanske og palæstinensiske eksperter og

embedsmænd har mødtes og har samarbejdet på et tidspunkt, hvor stort set al officiel kontakt mellem parterne var afbrudt. De involverede parter mener selv, at udviklingen går i den rigtige retning. I januar 2005 anmodede de Danmark om støtte til en ny fase af det regionale landbrugsprogram i lyset af den positive udvikling i regionen. Danidag kendte en bevilling på 36,5 mio. kr. i marts 2005. Så samarbejdet fortsætter.

Afsluttende bemærkninger

Forhåbentlig kan dette nummer af Geografisk Orientering give et indtryk af, at Mellemøsten er et område med en spændende og omfattende natur, kultur og historie. Det er svært at tale om Mellemøsten under én hat. Som billedserien om Mellemøstens kvinder illustrerer, kan der være langt større forskel mellem to kvinder fra Mellemøsten end mellem en kvinde fra fx Beirut og en kvinde fra København. Det

er vigtigt at have et differentieret billede af denne region, som får så megen opmærksomhed i disse år.

De tre ovenstående eksempler er udvalgt efter mine geografiske interesser, men de illustrerer også, at geografers faglige tilgang kan bruges til at forstå mange af de problemstillinger fra Mellemøsten, som medierne næsten dagligt præsenterer os for. Hvis læsere skulle få lyst til at rejse i Mellemøsten efter endt læsning, kan jeg varmt anbefale det. De fleste lande i regionen er fredelige at rejse i, befolkningerne er utrolig gæstfrie, og så er der solgaranti.

Hanne Kirstine Adriansen er uddannet kulturgeograf og arbejder som seniorforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier.

Alle fotos af forfatteren.

Alle priser er excl. moms og forsendelse.

Medlemmer af GEOGRAFFORBUNDET får 20% rabat. Priserne i parentes er medlemspriser.

Udkommer i Februar 2007

Ud med eleverne!

Feltgeografiske aktiviteter er en vigtig del af geografiundervisningen og **Feltgeografi** giver inspiration og konkrete opgaver til arbejdet i felten.

Sammen med net tjenesten FeltgeoNet giver **Feltgeografi** anvisninger og forslag til naturgeografiske og kulturgeografiske feltarbejder.

Til de enkelte afsnit: *Vejret, Råstoffer, Landskaber, Vandløbet, Byen, Havnen og Kysten*, er der aktivitetsark til eleverne, samt grundig faglig baggrundsviden og beskrivelser til læreren.

Feltgeografi henvender sig først og fremmest til lærere i grundskolen, men vil også kunne finde anvendelse i ungdomsuddannelserne og på seminarier.

224 sider, fast bind, 240 kr (192 kr)

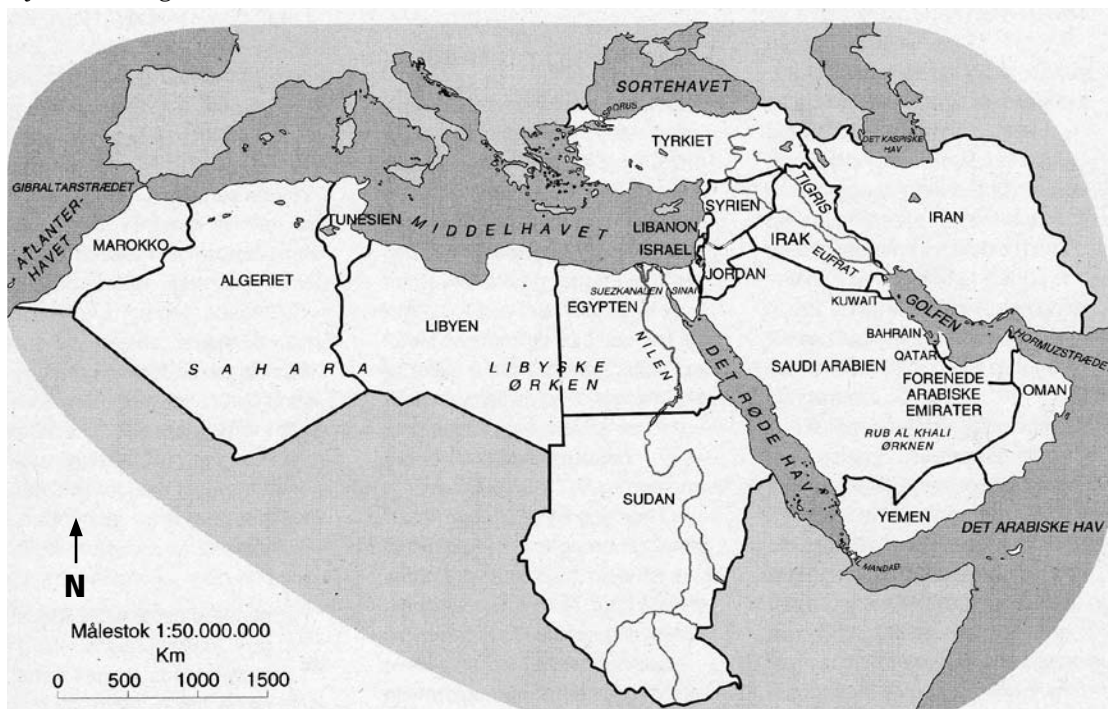

GEOGRAFFORLAGET

63 44 16 83 · go@geografforlaget.dk
www.geografforlaget.dk

Hvor går grænsen?

Af Helle Askgaard

Figur 1. Oversigtskort over Mellemøsten. På dette kort inkluderer området 20 lande med over 350 mio. indbyggere. Det engelske Middle East omfattede Egypten, Iran, Iran, Jordan, Kuwait, Libanon, Libyen, Palæstina, Sudan, Tyrkiet og samtlige lande på Den arabiske Halvø. Kilde: Torben Rubjerg Rasmussen (red): Mellemøst Håndbogen. Systime 1994.

Hvad er Mellemøsten? Og hvorfra kommer stregerne på kortet? Artiklen viser, hvorledes grænserne i Mellemøsten er opstået gennem tiden. Det er især stormagter som England og Frankrig, der har haft linealerne fremme, da grænserne blev tegnet. Folkenes selvbestemmelsesret kom ikke til at spille nogen rolle for folkene uden for Europa.

Om Grænser

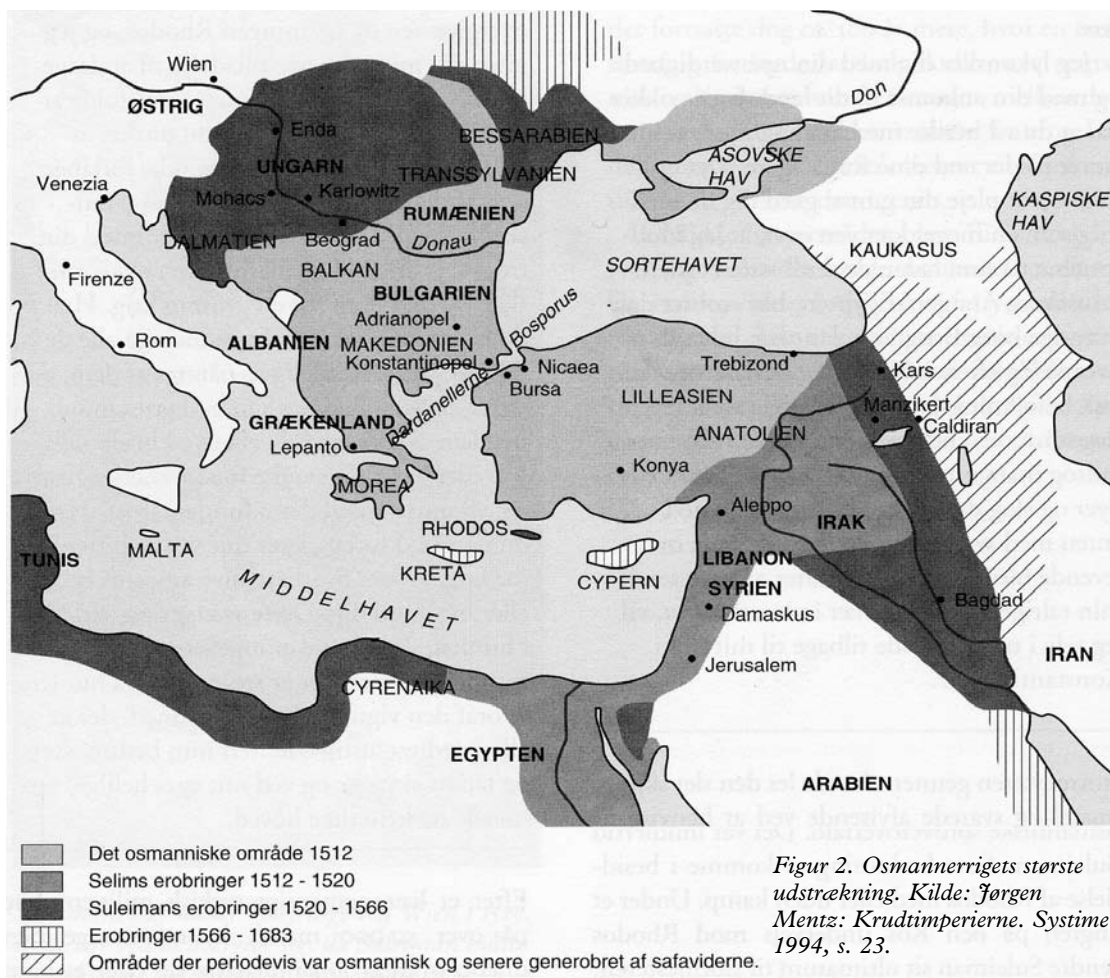
En grænse er "et naturligt eller kunstigt draget Skel mellem to Grundstykker, to Riger eller Lande", anfører Dansk Ordbog for Folket, Gyldendal 1907. Opfattelsen af, hvad der var et naturligt skel, har vekslet gennem tiden, afhængigt af de barrierer, naturen har sat for menneskenes transportmuligheder. Ørkener, bjerge eller massive skovområder har ofte skilt de forskellige

samfund i oldtid, middelalder og nyere tid, mens vand har bundet sammen.

Mellemøsten

Ordet "Mellemøsten" er opfundet af britiske embedsmænd i 1800-tallet, hvor Orienten blev delt i tre administrative områder: Near East, Middle East og Far East. Mellemøsten var for dem et område, der skulle passeres på vej til deres kolonier i Sydasiens. Eng-

lænderne slog de to første områder sammen i 1932 med fælles administration i Cairo. Her lå også det allierede militære hovedkvarter under 2. verdenskrig, og Middle East eller Mellemøsten blev en fælles betegnelse for de lande, der var undergivet den britiske militærkommando i Egypten. I nutiden er begrebet Mellemøsten ikke entydigt. I sin videste udstrækning regner man området fra Marokko i vest til

Figur 2. Osmannerrigets største udstrækning. Kilde: Jørgen Mentz: *Krudtimperierne. Systeme 1994, s. 23.*

Afghanistan og Pakistan i øst og fra Tyrkiet i nord og til og med Sudan og den Arabiske Halvø i syd (figur 1). For befolkningerne i området er begrebet lidt sært. Nogle foretrækker Den arabiske Verden, men denne betegnelse inkluderer ikke tyrkere, iranere, berbere og israelere. Til Mellemøstens kerneområde regnes Israel, Palæstina, Jordan, Libanon og Syrien, og når medierne refererer til "Mellemøstkonflikten" er det uoverensstemmelserne mellem disse områder, der er i fokus. De vestligste lande i det udvidede Mellemøstområde, Marokko, Algeriet, Tunis og Libyen kaldes også Maghreb-landene.

Det osmanniske riges storhed og fald

Det tidligste kendskab til tyrkerne har vi fra kinesiske kilder, hvor de omkring 550 optræder som et nomadefolk. Nomadestammerne vandrede mod vest, bl.a. ad Silkevejen, handelsruten, der strakte sig fra Kina til Middelhavet. I 1055 indtog en nomadehær Bagdad. Den muslimske verdens overhoved, kaliffen, gjorde den tyrkiske leder til verdslig hersker, dvs. sultan. Den tyrkiske fremmarch fortsatte; i 1071 stod der et vigtigt slag på den anatolske højslette mellem den kristne byzantinske kejser og sultanen, som vandt. Slaget inspirerede

til de europæiske korstog og bidrog stærkt til det byzantinske riges endelige undergang. 1453 er året, hvor Konstantinopel faldt og tyrkerne således fik etableret et brohoved i Europa. Ekspansionen fortsatte dels mod nordvest, dels langs Afrikas kyst. Kulminationen blev nået i 1683, hvor Wien blev belejret, men forgæves (figur 2). I de følgende næsten 250 år faldt riget mere eller mindre fra hinanden. Den endelige opløsning af det osmanniske rige blev en følge af 1. verdenskrig. Ved freden i Sèvres i 1920 blev alle arabiske besiddelser afstået. Ved freden i Lausanne 1923 fik Tyrkiet de grænser, landet har i dag.

Figur 3. Et skoleatlas fra ca. 1890 viser, at grænserne i Sahara stadig er flydende.
 Kilde: O. Falkenskjold: Nyt Skoleatlas for Folkeskolen, ca. 1890.

1800-tallets "syge mand" og Afrikas deling

Den russiske zar Nikolaj I (1825-55) kaldte Tyrkiet "den syge mand", da styret i stigende grad mistede herredømmet over sit område i løbet af 1800-tallet. Det blev almindeligt at tale om "Europas syge mand". Et vidnesbyrd om at landet regnedes til Europa. Der savnedes ikke magter, der gerne ville hjælpe og være læge. Frankrig var allerede i gang med at underlægge sig Algeriet fra 1830, og 1881 gjorde det Tunesien til fransk protektorat, mest af frygt for, at Italien skulle få samme ide. Den tyske kansler Bismarck var ikke voldsomt interesseret i kolonier, men for at afværge krig på dette område indkaldte han de europæiske lande til en konference i Berlin 1884. Dagsorden: Afrikas deling. Man blev enige om, at de områder, som England og Frankrig allerede havde underlagt sig, kunne de godt beholde. En afgørende faktor for tyrkernes exit fra Afrika var bygningen af Suezkanalen, der blev åbnet i 1869. Formålet med kanalen var især at forkorte transportvejen fra Asien til Europa. Initiativet blev taget

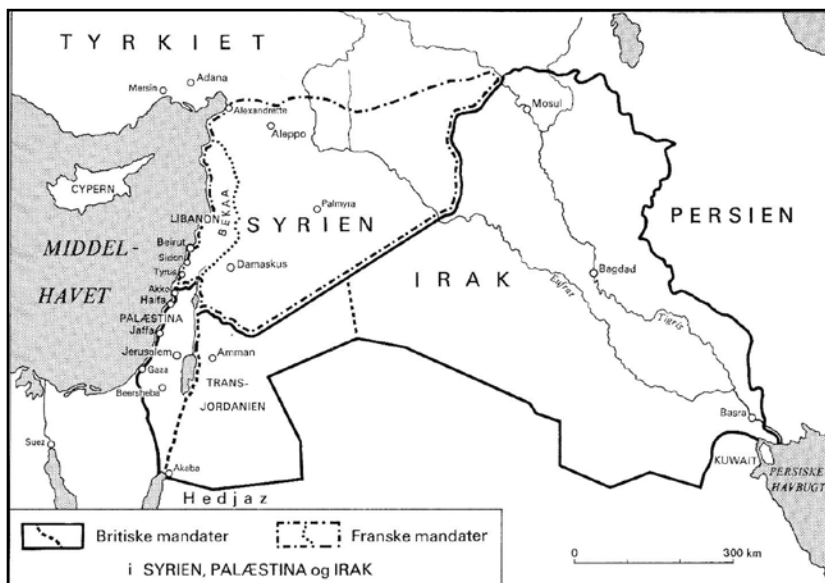
af ingeniøren Lesseps, der havde været fransk konsul i Egypten, og kanalaktierne ejedes dels af franskmænd, dels af den egyptiske vicekonge. Englænderne var ikke begejstrede, men opdagede hurtigt fordelene ved kanalen, når varer skulle hentes hjem fra kolonien Indien. Imidlertid levede vicekongen over evne, og det lykkedes den engelske regering at overtage hans aktiepost. Fra 1883 var Egypten reelt under engelsk styre, og de sidste engelske tropper var først ude af landet 1954. Den sidste del af Afrikas Middelhavskyst, Libyen, erobrede Italien i 1911-12 (figur 3).

Aftaler og løfter under 1. verdenskrig 1914-1918

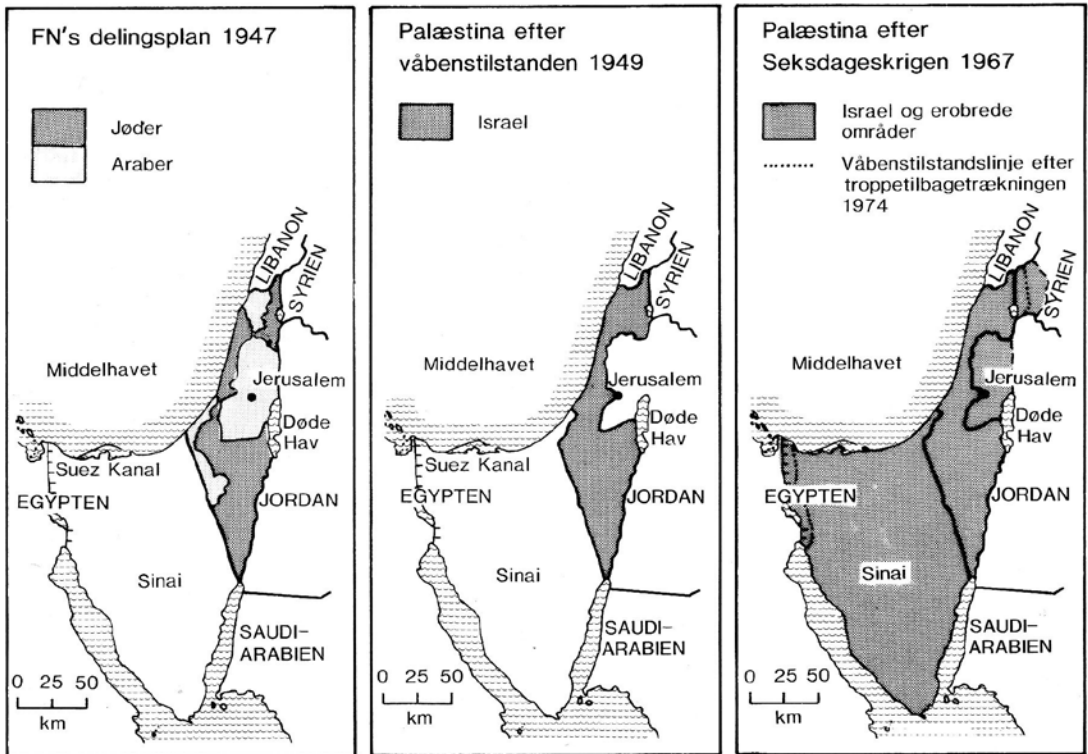
De sejrende magter fra 1. verdenskrig, England og Frankrig var omtrent ene om at sætte betingelserne for de efterfølgende fredsslutninger, hvori Tyskland var den mest fremtrædende af taberne. På papiret var der bred tilslutning til den amerikanske præsident Wilsons 14 punkter. Her nævner § 5, der omhandler kolonispørgsmål, at de pågældende befolkningers interesse skal have vægt ved afgørelsen af

suverænitets spørgsmål og § 12 nævner, at "De tyrkiske dele af det nuværende osmanniske rige skal garanteres sikker suverænitet"... I praksis blev det anderledes.

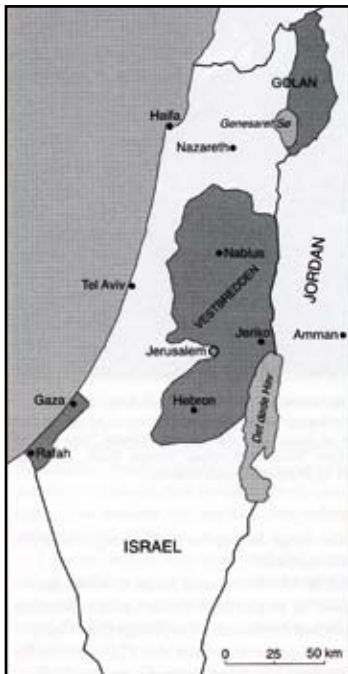
Englænderne havde med rund hånd spredt om sig med løfter og aftaler. Tyrkiet havde tilsluttet sig krigen på tyskernes side, og englænderne forsøgte derfor at undergrave det tyrkiske styre ved at opfordre araberne til at gøre oprør mod sultanen. Belønningen skulle være en selvstændig arabisk stat. Løftet blev givet til emiren Hussein i Mekka i 1915. Sammen med den engelske officer, der er kendt som "Lawrence of Arabia", organiserede han, til stor gene for tyrkerne en beduinhær. Året efter lavede England og Frankrig en hemmelig aftale, kendt som Sykes-Picot-aftalen efter forhandlernes navne. Ifølge aftalen skulle Tyrkiets arabiske besiddelser deles mellem Rusland, England og Frankrig. Aftalen var i modstrid med løftet til Hussein og blev offentliggjort af bolsjevikkerne efter den russiske revolution. Endelig skrev den engelske udenrigsminister i

Figur 4. England og Frankrig delte det arabiske område i mellem sig. England fik Irak og Palæstina, Frankrig Syrien og Libanon. Det kaldtes et mandat og stod formelt under Folkeforbundet. Kilde: J. Bender: Palæstinaproblemet. Gyldendal 1994, s. 39.

Figur 5. FN's delingsplan, resultatet efter krigen 1948/49 og Israel og de besatte områder efter seksdageskrigen i 1967. Kilde: GO 1985 s. 191

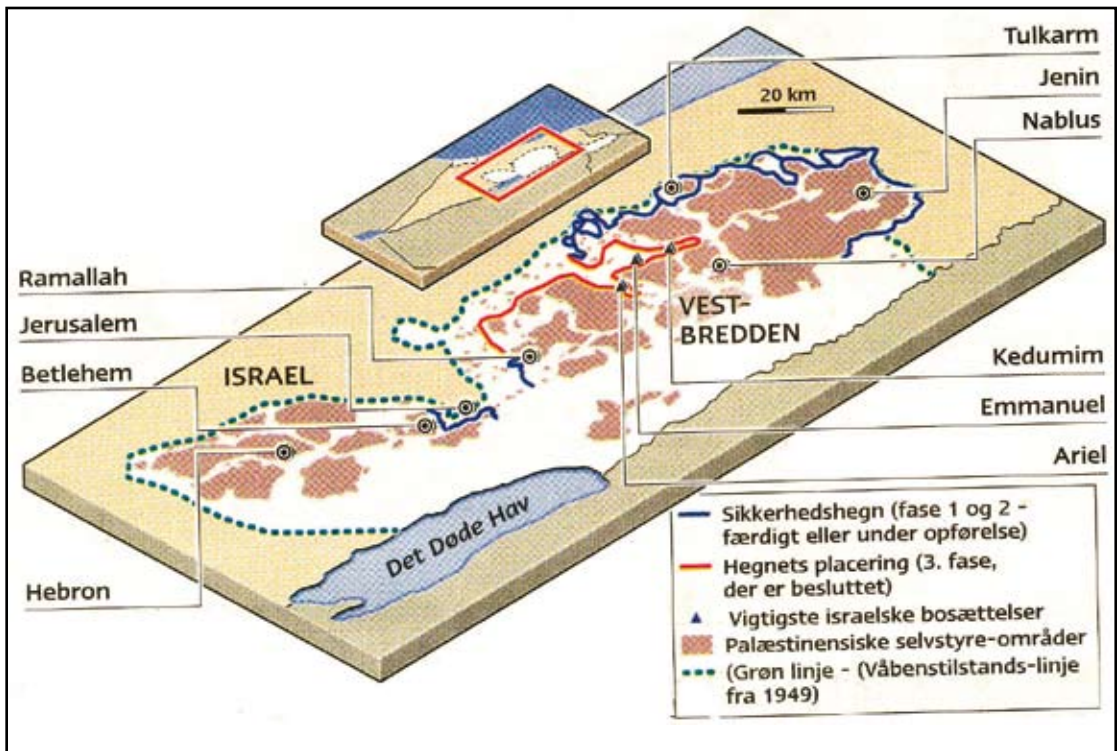

den såkaldte Balfour-erklæring 1917, at "England så med sympati på oprettelsen af et jødisk nationalhjem i Palæstina". Baggrunden var den samme som i løftet til araberne, nemlig behovet for at skaffe allierede under krigen. Vurderingen var, at det var vigtigt at få opbakning fra den zionistiske bevægelse, der arbejdede for en jødisk stat i Palæstina. Som forfatteren Arthur Koestler kommenterede: "...den er en af alle tiders mest usandsynlige dokumenter. Her lover en nation højtideligt en anden nation en tredje nations land". (Citeret fra J. Bender Palæstinaproblemet, Gyldendal 1994, s. 37.)

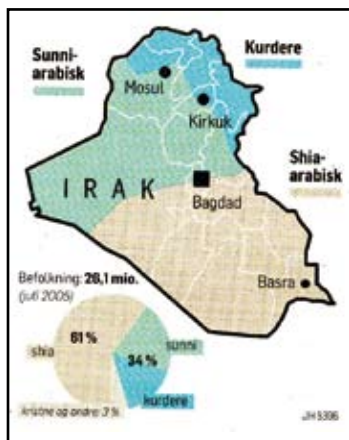
Figur 6. De besatte palæstinensiske områder. Kilde: J. Bender: Palæstinaproblemet. Gyldendal 1994, s. 124.

Fredsftalerne

Ingen af disse løfter passede sammen. Jøderne var nogenlunde tilfredse, araberne blev snydt, og Sykes-Picot-aftalen blev tvunget igennem mod befolkningernes ønsker (figur 4). Fredsaftalen i Sèvres gav England og Frankrig de arabiske områder som mandat under Folkeforbundet. Dvs. at stormagterne skulle arbejde for områdernes selvstændighed. Frankrig havde allerede haft kontakt til de kristne i Libanon i 1600-tallet, og en borgerkrig i 1860 øgede den franske indflydelse. Datidens Palæstina blev delt i fire dele: De to nordligste franske i Libanon og Syrien, de sydlige i Transjordanien og Palæstina. England fik også Mesopotamien (nu Irak). Ved grænsedragningen her sørgede de britiske myndigheder for at inkludere Mosul med de kendte

Figur 8. Deling af Irak? En blandt flere muligheder for at stoppe borgerkrigen i Irak. Kilde: Politiken 25. 10. 2006.

olieressourser. Tyrkiet ankede beslutningen til Folkeforbundet, men tabte. De europæiske magter Frankrig og England dominerede således hele Mellemøsten på velkendt imperialistisk vis; de største frihedsgrader havde det reducerede Tyrkiet, Saudi-Arabien, Yemen og Oman.

Mandatet Palæstina

Palæstina havde modtaget jødiske indvandrere siden 1880'erne. Balfourerklæringen blev skrevet ind i mandatatet, og indvandringen steg gennem 1920'erne og accelererede efter Hitlers magtovertagelse i Tyskland i 1933. Araberne protesterede og gjorde flere gange oprør mod mandattstyret. Efter 2. verdenskrig blev konflikten mellem jøder og arabere intensiveret, og i 1947 opgav England mandatatet og ekspederede problemet videre til FN. I hele mandattiden havde diverse kommissioner vur-

deret situationen og var kommet med løsningsforslag. I november 1947 fik FN's generalforsamling forelagt en delingsplan (figur 5). Landet skulle deles i en jødisk og en arabisk del, og Jerusalem skulle have en særstatus. Planen blev vedtaget og skulle træde i kraft i maj året efter. Resultatet blev oprettelsen af staten Israel og en borgerkrig, hvor det lykkedes jøderne at udvide det tildelte areal. Jerusalem blev en delt by. Den arabiske stat blev der ikke noget af.

Palæstinensisk selvstyre?

De grænser, der blev resultatet af borgerkrigen, holdt indtil Seksdageskrigen i 1967, da Israel besatte de syriske Golanhøjder, Vestbredden, som Jordan havde annekteret efter 1949, og Gaza, som Egypten havde administreret (figur 6). Den opfølgende Oktoberkrig i 1973 resulterede på

længere sigt i en særfred mellem Israel og Egypten, der efterfølgende fik Sinaihalvøen tilbage i 1980'erne.

I 1990'erne tændtes et lille håb om fred. En konference i Madrid blev fulgt op af to Osloaftaler, der gradvis skulle resultere i palæstinensisk selvstyre i henholdsvis Gaza og på Vestbredden. Efter årtusindskiftet er håbet slukket. Israel trak sig ud af Gaza i 2005, men har periodevis sendt tropper ind. For at afværge selvmordsbomber har Israel siden 2002 arbejdet på et såkaldt sikkerhedshegn (figur 7). Det bygges ikke på israelsk territorium eller på den "grønne linje", der har været grænsen siden 1967, men på Vestbredden, og det reducerer derfor palæstinenserens areal yderligere. Hegnet er en blanding af et elektronisk hegn og en 8 m høj skudsikker betonmur. Nogle bønder har jord på den anden side af hegnet og kan kun udføre deres markarbejde, hvis det passer israelske soldater at åbne en af de

40 landbrugsporte i hegnet. I medierne anvendes ofte formuleringen, at de over 2 mio. mennesker på Vestbredden lever i verdens største fængsel. Den politiske situation er meget anspændt, fordi stormagterne plæderer for demokrati i Mellemøsten, men har svært ved at kapere, at de frie valg på Vestbredden har ført til, at partiet Hamas, der i vesten regnes for en terrorbevægelse, har fået flertal foråret 2006.

Irak

I august 1990 angreb irakiske styrker Kuwait og besatte landet. Et halvt år efter blev tropperne drevet tilbage af en international styrke med FN-mandat, og der skete ingen grænseændringer. I 2003 invaderede amerikanske og engelske styrker, bl.a. støttet af Danmark, Irak som led i terrorbekæmpelse på verdensplan. Invasionen er brugt til at fjerne Saddam Hussein fra magten. De masseødelæggelsesvåben, som Irak sagdes at besidde, er ikke

fundet. Besættelsen har resulteret i borgerkrigslignende tilstande blandt de forskellige etniske og religiøse grupper. Blandt de løsninger, der har været fremsat for at afslutte mareridtet, har bl.a. været nævnt en deling af landet (figur 8). Sker dette, vil det være endnu en understregning af, at de grænser, der blev tegnet efter 1. verdenskrig, var kunstige.

Konklusion

Grænserne i Mellemøsten i dag er en kombination af de aftaler, som de europæiske magter indgik på Berlinkonferencen 1884, og som England og Frankrig satte igennem ved freden i Sèvres i 1920. Naturlige grænser udgøres nogle steder af ørkenområderne, men ellers springer det mest i øjnene, at næsten alle grænserne er tegnet uden hensyn til national selvbestemmelse.

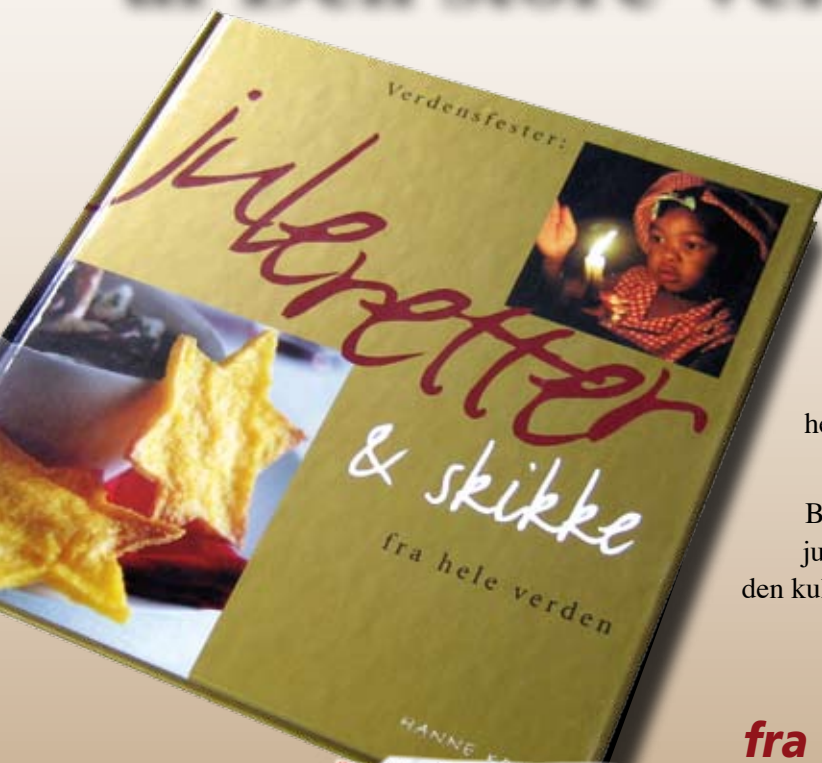
*Helle Askgaard,
Lektor, Øregård Gymnasium.*

Geografforbundets kursus- og ekskursionsprogram 2007

Dato	Ekskursion	Kontaktpersoner	Omtale
Påsken 2007	Nisyros – Grækenland	Lise Rosenberg	GO 6 2006
Kr. Himmelfart 2007	Dresden og Elbdalen	Pernille Jørgensen	GO 6 2006
Sommer 2007	Tibet	Frede Sørensen	GO 5 2006
September 2007	Geografweekend 2007 Afholdes på Fyn	Henriette Lanter-Mortensen	GO 3 2007
Efterårsferien 2007	Usbekistan	Lise Rosenberg	GO 1 2007

Lad juleaften smage af Den store Verden!

Julen fejres forskelligt verden rundt.

Lad retterne til juleaften og julefrokosten blive præget af traditioner fra Oceanien, Afrika, Asien eller Amerika.

Juleretter & skikke fra hele verden er skrevet af Hanne Kruse for Mellemfolkeligt Samvirke, og bogen henvender sig til alle, som interesserer sig for traditioner og god mad.

Bogen tager afsæt i oprindeligt kristne julefestligheder, som, i særdeleshed på den kulinariske front, er blevet tilført lokale traditioner og skikke.

**... et juletilbud
fra GEOGRAFFORLAGET
til GEOGRAFFORBUNDETS medlemmer:
30,-kr.**

174 sider

21,5x21,5 cm

Fast bind, fuld farve, en præsentabel bog i fornemt udstyr

Prisen er excl. moms og forsendelse

GEOGRAFFORLAGET
63 44 16 83 · go@geografforlaget.dk
www.geografforlaget.dk

Et udslag af vrede over at være udenfor

Af Herbert Pundik

Muhammed-tegningerne er kun anledningen, der har udløst de omfattende demonstrationer mod Danmark, som senest er nået så langt som til verdens største muslimske befolkning, Indonesien med 150 millioner indbyggere.

Tegningerne er kun triggeren, der har udløst de følelser, der er blevet vakt. Og Danmark er kun den symbolske genstand for hele den vestlige verden. Kun et fåtal muslimer har set tegningerne, og flertallet af verdens 1,3 milliarder muslimer aner ikke, hvor Danmark ligger.

Når palæstinensiske bevæbnede Fatah-folk omringer EU's kontor i Gaza og truer med at sabotere mål i EU-lande og angribe kirker i Gaza, der betjener den fåtallige kristen-arabiske menighed, så er det ligeledes udtryk for den frustration, der ligger meget dybere end vreden over Muhammed-tegningerne.

Hvis vi ikke forstår dette, hvis vi tror, at denne krise kan løses, blot vi kan finde en vej ud af det aktuelle problem, så går vi glip af kernen i krisen. De kræfter, der er udløst, har ulmet længe. De er ikke udelukkende af religiøs, men også af social og politisk karakter, og de er udslag af den dybe frustration, der karakteriserer muslimers forhold, måske især de arabiske muslimers forhold til den vestlige verden. De er et produkt af erindringer om kolonitidens skalten og valten med den arabiske verden efter det osmanniske imperiums sammenbrud efter 1. verdenskrig, af fattigdom og økonomisk stagnation, af politisk undertrykkelse og manglende rettigheder til lov-

lige udtryk for utilfredshed med de politiske magthavere.

Araberne føler, at de er blevet snydt af historien, og at det ikke er deres skyld, men i første omgang de tidligere kolonimagter England og Frankrigs skyld og efter 2. verdenskrig USA's. Demonstrationerne i den muslimske verden mod Danmark er blot et symptom. Drivkraften er skuffede forventninger og håbløse fremtidsudsigter.

Viden om forholdene i andre lande, i hvert fald overfladisk viden, er i dag allemandseje. I de fattigste landsbyer i Nildalen ser man tv, om ikke hjemme så i den lokale café. Ikke blot film og reklamer fra forbrugersamfundene i Vesten, men også i voksende omfang fra Asien. Indiske film nyder stigende popularitet i de arabiske lande.

Vestlig forbrugerkultur er uden for rækkevidde. For unge egyptere er Vesten en uopnåelig drøm, i dag mere end før 11. september og al-Qaeda's angreb på New York og Washington, fordi Europa og USA i højere grad er blevet et lukket land for unge, ambitiøse arabere. Men udviklingen i de asiatiske lande, nu senest Kina og Indien, øger arabernes frustration. De arabiske landes økonomi, når man undtager oliesektoren, er i tilbagegang. Levestandarden er faldende på grund af befolkningspresset.

Ungdomsarbejdsløsheden er stigende. Det er ikke bare statistik, det er menneskeskæbner, der afgøres.

Unge mennesker kan ikke stifte familie i Kairo eller Marokko, hvis den mandlige part ikke kan finde job og forsørge familien. Sønner kan ikke sikre forældrenes alderdom eller slægtens kontinuitet gennem (helst mandlige) efterkommere.

I lande som de arabiske, hvor det offentlige ikke fungerer som sikkerhedsnet, men snarere som en modstander, er familien den enkeltes eneste stædet.

For at forstå, hvilken frustration der skabes af disse forhold, der i større og mindre grad gælder for 90% af de arabiske landes befolkning, skal man blot forsøge at forestille sig selv i en tilsvarende situation.

Mellemøsten er på bristepunktet. De politiske magthavere, støttet af omfattende sikkerhedstjenester, et ubevægeligt bureaukрати, et korrupt retsvæsen og statsdirigerede partier og medier, sidder på låget, men under det bobler uroen. Og med mellemrum er det i magthavernes interesse at lade frustrationen få luft, som i det aktuelle tilfælde.

Til det sociale knytter sig i profettegningernes tilfælde også det religiøse.

Islam er i den arabiske verden det eneste bud på tilfreds-

stillelse, spirituel tilfredsstillelse vel at mærke, en drøm om en bedre verden hinsides. Moskeen er den store forener, hvor alle er lige, hvor den troende kan finde en smule fred fra en verden kendetegnet ved daglig kamp for at overleve.

Og islam er i muslimske øjne ikke en religion på lige niveau med andre religioner. Islam er religionen, og Muhammed er profeten.

Alle andre religioner er udtryk for åbenbaringer tidligere i tid end Muhammeds og derfor ikke ligestillede. Det gælder jødedommen og kristendommen. Alle religioner, der er opstået efter det syvende århundrede, altså efter Muhammeds fremkomst, er udtryk for kætteri.

Muslimer føler sig i spirituel henseende andre overlegne. Og her kommer en dansk avis og gør profeten til genstand for latter og kritik.

Det er blasfemi. Et angreb på det muslimske nervecenter. At vi har svært ved at forstå dette, er vores problem. Og det vil fortsat være det, indtil vi forsøger at forstå baggrunden og erkender, at her er der ikke tale om et fænomen, men om et symbol.

Det signalerer et budskab til Vesten fra en kultur, der er sat ud af den globaliserede sammenhæng, parkeret på et blindt sidespor. Ikke blot irrelevant økonomisk, industrielt, videnskabeligt, teknologisk og kulturelt i forhold til os, men også forhånet af Vesten på et område, hvor det føler sig resten af menneskeheden overlegent, på det religiøse.

At forstå er ikke automatisk ensbetydende med at acceptere eller tilgive. Men det hjælper.

Herbert Pundik
Senior udenrigskorrespondent,
Politiken.

Kommentaren er bragt første gang i Politiken 5. februar 2006.

Unge og ældre i Mellemøsten 2003

Stat	Andel af befolkning under 15 år i %	Andel af befolkning over 59 år i %
Algeriet	33	6
Bahrain	29	9
Egypten	35	7
Fore. Arab. Emirater	25	3
Irak	41	5
Iran	32	6
Israel	28	13
Jordan	38	5
Kuwait	26	3
Libanon	29	9
Libyen	31	6
Marokko	31	7
Oman	37	4
Qatar	26	3
Saudi-Arabien	39	4
Sudan	39	6
Syrien	37	5
Tunesien	28	8
Tyrkiet	30	8
Yemen	49	4
Til sammenligning		
Danmark	19	21
Europa	16	21

Kilde: Eigil Christiansen og Hans Folke: Verden i tal. Gyldendal 2005, s. 34ff.

Krydderier, kaffe og te er vigtige varer i enhver husholdning.

Souqen

Af Hanne Kirstine Adriansen og Trine Louring Nielsen

I Mellemøsten er basaren eller "souqen", som det hedder på arabisk, midtpunkt for byens handel, håndværk og service. Souqen er et afgrænset område, der ligger centralt i byen ofte nær moskéen. Mellemøstens souq har ofte et overdækket centrum, så man kan gå i skygge, traditionelt lukker souqen efter solnedgang. Et andet karakteristisk træk er, at de små butikker er specialiserede, og butikker af samme art findes i én gade. Det gør det let og hurtigt at sammenligne udbud og priser på en bestemt vare, og duftindtrykket ved at gå gennem sæbegaden eller krydderigaden kan være ret stort.

Souqen i Aleppo i Syrien går for at være den "bedste" souq i Mellemøsten. Den er byens hovedattraktion og gennem århundreder har Aleppo været kendt som en handelsby med nogle af Mellemøstens dygtigste købmænd. Souqen blev grundlagt i 1300-tallet, og allerede fra 1500-tallet blev den vigtig for europæiske handelsfolk på grund af sin centrale placering.

Aleppos souq er kæmpestor, med smalle, krogede gader, hvor man kan købe alt, hvad hjertet begærer. De fleste butikker er specialiseret og sælger kun en

type varer fx sæbe. Det samme gør de øvrige butikker i samme del af souqen. Den centrale del er overdækket, i udkanten ligger blandt andet kobbersouqen og andre former for handel, der kræver plads. De fleste butikker og dermed erhvervet går i arv fra far til søn.

Billedtekster til højre side:

1. *Dadler og andre søde sager, som specielt er populære under Ramadanen.*
2. *"Moderne" butik med nødder og andre snacks*
3. *Der er ikke noget som et glas friskpresset juice – især når det kun koster 1 kr.!*
4. *Sæbehandler – bemærk billederne af den afdøde præsident Hafez al-Assad og hans søn.*
5. *Alt i garn og snor.*
6. *Man kan godt trænge til en middagslur, mens man venter på kunder i tøjbutikken.*
7. *Har du brug for en kost?*
8. *Kaffekander i kobbersouqen.*

Souqen i Nizwa i Oman er restaureret af Cowi i 1992. Den er holdt i den klassiske stil, men ser samtidig ny ud. Oman er en af de rige golfstater. Landet er både

præget af tradition og modernitet, hvilket også ses i souqen.

1. Mænd og enkelte kvinder - alle klædt i deres smukke, traditionelle dragter - sælger geder, får og kvæg.

2. Indgangen til souqen.

3. På parkeringspladsen foran souqen ses de mange firehjuls-trækkere, som folk har brugt til at transportere deres dyr til markedet i.

4
De Forenede Arabiske Emirater består af syv små emirater, hvoraf Dubai er bedst kendt.

Dubai er berømt for sin guld-souq, som er Mellemøstens største. Området bærer præg af de mange pengestærke lokale og udlændinge.

Sharjah er et af de andre emirater i de Forenede Arabiske Emirater. Her findes naturligvis også en souq med gode tæppehandlere.

5
4. Guld i Dubai.

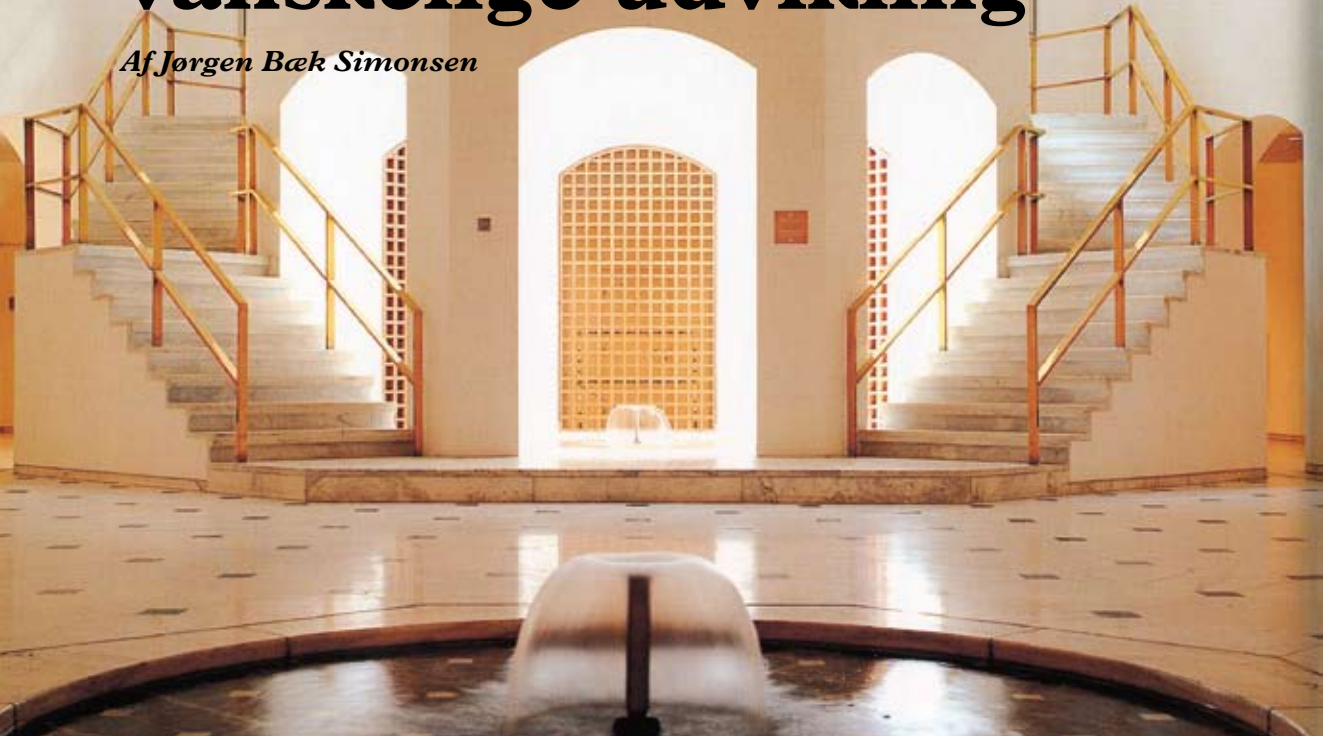
5. De handlende i guld-sougen afspejler den multikulturelle sammensætning af befolkningen i Dubai.

6. Fotografierne har afsluttet en handel til alles tilfredshed og drukket te derpå. Sharjah.

Alle fotos af forfatterne.

Olie og den vanskelige udvikling

Af Jørgen Bæk Simonsen

Udenrigsministeriet i Riyadh, Saudi-Arabien. Foto: Jens Lindhe.

De olieproducerende lande har siden begyndelsen af 1970'erne oplevet voldsomme svingninger i deres indtjening på salg af olie og gas. For en del af de olieproducerende landes vedkommende udgør olie (og gas) den eneste ressource, de råder over. Derfor må den kapital, de skal sikre sig for at opbygge en produktiv økonomi, der på sigt kan gøre det muligt for dem at komme fri af den afhængighed, de er fanget i, komme fra salg af olie og gas. Det gav i 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne anledning til gigantiske statslige udviklingsprogrammer, der fra midten af 1980'erne dramatisk måtte justeres. Først fordi store prisfald brutalt mindede de olieproducerende lande om, at prisernes himmelflugt ikke var evig. For det andet fordi den enorme udbygning af den offentlige sektor i en periode tvang flere lande til at optage lån i udlandet for overhovedet at kunne dække de løbende udgifter. Endelig erkendte flere lande for det tredje, at det kunne være en fordel at planlægge sammen, frem for hver for sig at fokusere på en udvikling, hvor alle i virkeligheden investerede i det samme. En regional planlægning ville kunne reducere udgifterne for de deltagende lande.

Oliekrise

I den industrialiserede, vestlige verden skulle vinteren 1973-74 for nogle få en næsten mytolo-

gisk status. Det var dengang, der var billøse søndage, og børn og voksne uden fare for liv og lemmer kunne færdes til fods og på

cykel på de motorveje, der ellers kun var forbeholdt et endnu overskueligt antal biler. De billøse søndage var en konsekvens

af oliekrisen. Det var i hvert fald hvad krisen blev kaldt i den rige, vestlige verden. Ret beset er det et spørgsmål, om betegnelsen var helt i overensstemmelse med virkeligheden. At de meget voldsomme prisstigninger på olie skulle give anledning til en økonomisk afmatning i den vestlige verden efter flere årtier med voldsom økonomisk vækst, blev tydeligt gennem det følgende årti. Men for de lande, hvis ressource pludselig blev meget mere værd, var det ikke en krise. For de olieproducerende lande blev de godt 13 år fra 1973/74 til ca. 1986, hvor priserne for alvor begyndte at falde igen, ikke et årti i krisens tegn, snarere tværtimod. Det blev årene, hvor verdens olieproducerende lande indtjente summer ingen havde forestillet sig mulig på så kort tid.

Og mens krisen bed sig fast i den vestlige verden med voksende arbejdsløshed til følge, oplevede de olieproducerende lande en rigdom uden sidestykke. Derfor er det et udtryk for et eurocentrisk verdenssyn at henvise til årene som en oliekrise. At betegnelsen har bidt sig fast, er et af flere udtryk for, at den vestlige verdens udlægning af det historiske forløb dikterer den måde udviklingen læses og tolkes på. Oliekrisen er betegnelsen for den krise vi oplevede, da olieprisen steg og steg. Og da den ikke længere steg, var krisen ovre! Det paradoksale for de olieproducerende lande var imidlertid, at først da begyndte deres krise for alvor! I 1986 faldt prisen for en tønde råolie til 10 US\$ - i begyndelsen af 1980'erne var prisen godt 30 US\$. Gennem de seneste år har vi oplevet nye prisstigninger, og olien er i løbet af 2006 forbigående blevet handlet til en pris på ca. 75 US\$ pr. tønde. Det har endnu engang givet de olieproducerende lande gode indtægter, men det har også påvirket den internationale økonomi negativt - dog i mindre omfang end i 1970'erne.

Prisstigningernes udfordringer

De stigende indtægter var ikke kun en velsignelse, men også en udfordring og blev i en række henseender endog en belastning. De olieproducerende lande var på det rene med, at der reelt kun var én køber til deres råvare: den energi-hungrende industrialiserede verden. I et historisk perspektiv var det også den, der efter 2. verdenskrig havde været medvirkende til, at Mellemøstens gigantiske oliereserver blev kortlagt og siden gjort til genstand for produktion. I et forsøg på at etablere et samarbejde etablerede en række lande OPEC (Organization of the Petroleum Exporting Countries) i 1960. OPEC fik sæde i Wien og dermed i midten af det Europa, der som andre industrialiserede områder først og fremmest efterspurgte olie og gas. I 1974 producerede OPEC-landene 55 % af den olie, der blev solgt på verdensmarkedet. Den andel var i 1980 faldet til 45 % og i 2003 til 41 %.

De voldsomme prisstigninger fra 1973/74 medførte stagnation i den vestlige industrialiserede verden. Af samme grund var de olieproducerende lande på det rene med, at de vestlige økonomiers stagnation kunne få alvorlige følger også for dem selv. Gik økonomien i stå, ville efterspørgslen falde og priserne ligeså. Derfor var det en vanskelig balance for organisationens medlemslande på den ene side at

opretholde priserne, så indtægterne fortsat lå på et højt niveau, uden at det på den anden side blev så højt, at de vestlige økonomier brød sammen. Den gensidige afhængighed satte sig pudsige spor. Vesten blev gennem 1970'erne næsten dus med den daværende saudiske olieminister sheik Ahmad Yamani. Han var én af de førende personer i OPEC og den der frem for nogen var meget opmærksom på, at prisudviklingen ikke løb af sporet. Da priserne for alvor begyndte at falde i midten af 1980'erne blev sheik Ahmad Yamani afskediget af den saudiske kongeslægt, som han ellers loyalt havde tjent i mange år. Han valgte efterfølgende at bosætte sig i London, hvor han i samarbejde med andre etablerede et internationalt konsulentfirma. Den store indsigt han havde sikret sig som saudisk olieminister kunne på den måde omsættes til ny indtjening.

Rentier-stater og rentier-økonomier

De voldsomme stigninger i oliepriserne 1973/74 gentog sig i 1978/79. Oktoberkrigen 1973 mellem Israel og de arabiske stater bærer en del af ansvaret for de prisstigninger, der slog igennem i 1973/74 og ikke mindst for, at den danske befolkning fik sine bilfri søndage. Arabisk vrede over udtalelser fremsat af daværende statsminister Anker Jørgensen førte til, at Danmark sammen med Holland og USA forbigå-

Tabel 1. OPEC-lande 2006

Algeriet	Kuwait
De forenede Arabiske Emirater	Libyen
Indonesien	Nigeria
Iran	Qatar
Irak	Saudi-Arabien
	Venezuela

ende blev udsat for boykot fra de olieproducerende, arabiske lande. I 1978/79 var prisstigningerne et resultat af den tilspidsede politiske krise i Iran. De voldsomme prisudsving, verden har oplevet i 2006, er en kombination af den kritiske situation i Irak kombineret med en enorm vækst i den kinesiske økonomi. Den har sammen med den indiske økonomi været medvirkende til en voksende efterspørgsel efter olie, – og det har med forudsigelig konsekvens ført til meget betydelige prisstigninger.

Den industrialiserede verden søgte at modvirke sin store afhængighed af de olieproducerende lande gennem 1970'erne, og den tendens har holdt sig siden. Dels blev bestræbelserne på at spare på olien intensiveret. Der blev tætnet, der blev installeret termostater og der blev indsat termoruder i et forsøg på at spare på energiforbruget. På samme måde blev der interesse for alternativ energi, og der blev investeret målrettet i eftersøgning af nye olie- og gasforekomster uden for Mellemøsten. Nordsøens olielommer blev som følge af prisstigningerne pludselig rentable, og produktionen blev intensiveret i både England, Norge, Danmark og Holland. I resten af verden blev jagten på olie- og gas også intensiveret, og nye forekomster blev faktisk lokaliseret mange steder. Men slet ikke i et omfang, der for alvor kunne true den favorable situation, som de traditionelle olieproducerende lande befandt sig i.

Olie er en vare, og derfor er den som alle andre varer underkastet reglerne om udbud og efterspørgsel. De enorme indtægter, som de olieproducerende lande akkumulerede gennem 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne førte til etablering af økonomiske systemer. De fik betegnelsen rentier-økonomier. Indtægterne var alene baseret på salg af en ressource, hvis le-

vetid var begrænset og som ret beset ikke var et resultat af en målrettet økonomisk indsats. Bevares, olien skulle hentes op fra undergrunden, den skulle forarbejdes og raffineres, og det samme skulle den naturgas, der ofte også var at finde. Men hverken olie eller gas kunne forbruges af landene selv. Det kunne kun den indtjening, som et salg førte med sig. Derfor var de olieproducerende lande helt afhængige af, at der var købere, og derfor er indtægterne ved salg blevet sammenlignet med rente-indtægter. Indtægterne kommer så længe, at der er olie og gas i undergrunden. Når der ikke længere er det, er det slut med indtægten. Heldigvis for de olieproducerende lande var der købere nok, og det var der også til trods for prisernes himmelflugt fra begyndelsen af 1970'erne. Det samme gælder i dag, hvor priserne på en tønde olie har nået nye højder.

Udviklingens udfordringer

De olieproducerende lande fik mulighed for at udvikle deres samfund. Pengene strømmede ind, og der blev sat gigantiske udviklingsprojekter i gang. Infrastrukturen blev udbygget. Der blev anlagt rørledninger, veje og havne, således at olien og gasen kunne eksporteres. Der blev anlagt nye byer og lufthavne, så befolkningerne i de olierige lande kunne bevæge sig rundt og således at omverdenens sælgere kunne komme frem og faldbyde de produkter, et købedygtigt og købelystent publikum gerne ville have. Der blev investeret i udbygning af skoler, hospitaler, klinikker, fritidsfaciliteter og imponerende offentlige bygninger, der bl.a. blev tegnet og opført af danske arkitekter som eksempelvis parlamentet i Kuwait tegnet af Jan Utzon og det saudiske udenrigsministerium tegnet af Henning Larsen.

Udenrigsministeriet i Riyadh, Saudi-Arabien, tegnet af Henning Larsen og hans tegnestue og bygget 1982-84. Foto: Jens Lindhe fra "Legen og lyset", Politiken 2000.

Transformationen kunne kun gennemføres, hvis to forudsætninger blev opfyldt: på den ene side tilvejebringelse af den tekniske know-how, der skulle til for at gennemføre etableringen og driften af de mange investeringer. På den anden side import af en arbejdskraft, der ikke var at finde i de olieproducerende lande. Det førte mange steder til, at forholdet mellem den nationale befolkning på den ene side og den bosatte, men ikke nationale befolkning på den anden side blev meget skæv, jf. tabel 2. En sådan udvikling kan give anledning til sociale modsætninger fordi de mange velfærdsgoder, som landene stiller til rådighed, kun er gratis for den nationale befolkning. Ikke-statsborgere må selv betale.

De enorme indtægter, som de olieproducerende lande fik, mistede delvist deres værdi gennem 1970'erne på grund af et fald i den amerikanske dollars værdi. Olie bliver på det internationale marked handlet i amerikanske dollars, og derfor skal den amerikanske dollars dramatiske fald

Tabel 2. Forholdet mellem den nationale og den ikke-nationale befolkning i en række olieproducerende lande.

	Samlet befolkning	Den nationale befolkning	Den ikke-nationale befolkning
Bahrain (2001)	650.604	405.667	244.937
Kuwait (2003)	2.546.700	1.153.616	1.393.084
Oman (2003)	2.340.815	1.781.558	559.257
Saudi Arabien (2004)	22.673.538	16.529.302	6.144.236

Kilde: Middle East and North Africa 2006. London: Europe 2005.

gennem dele af 1970'erne regnes med ind, når man skal vurdere, hvor meget landene faktisk tjente. Indtægterne var dog enorme, om end de varierede fra år til år, jf. tabel 3.

De faldende oliepriser fra midten af 1980'erne tvang de olieproducerende lande til at overveje, hvordan de kunne sikre, at de indtægter, som de kunne få af deres ressourcer, bedst kunne anvendes i fremtiden. Også et andet spørgsmål pressede sig på. De forskellige udviklingsplaner påpegede, at indtægterne fra salg af olie og gas skulle investeres

i etablering og udvikling af en økonomi, der ikke var baseret på olie. Kun hvis en sådan uafhængighed blev etableret, kunne de enkelte olieproducerende lande se fremtiden i møde med sindsro. Derfor blev der investeret meget store summer for at sikre en sådan bæredygtig økonomi. Resultaterne viste sig slet ikke at stå mål med forventningerne i 1980'erne og 1990'erne. De investeringer, der er blevet foretaget i industriproduktion, har ikke kunnet konkurrere med de priser, som andre lande i en konkurrencebaseret global økonomi

Udenrigsministeriet i Riyadh, Saudi-Arabien. Foto: Jens Lindhe.

Tabel 3. Værdien af en række landes eksport af olie (råolie og raffinerede produkter), udvalgte år. Værdien er angivet i mia. US\$.

	Saudi Arabien	Kuwait	Bahrain	Qatar	De Forenede Arabiske Emirater	Oman
1970	2.418	1.582	209	231	523	
1975	29.493	8.593	1.042	1.754	6.806	1.442
1980	198.175	18.935	3.207	5.372	19.390	3.286
1986	8.061	6.378	1.828	6.985	6.965	3.399
1990	40.130	6.385		14.846	14.846	

Kilde: Roger Owen & Sevket Pamuk: *A History of Middle East Economies in the Twentieth Century*, London: I.B.Tauris 1998.

Verdens højeste hus? Murjan City i Bahrain er på tegnebrættet i Henning Larsens tegnestue. Projektet rummer bl.a. fem tårne, hvoraf det højeste er planlagt til at være 1022 m. Hvis det bliver bygget, bliver det verdens højeste - så længe det varer. Inspirationen er koralens struktur, som skal være den bærende konstruktion. Tårnene symboliserer Islams fem søjler. Louis Becker fra Henning Larsens tegnestue udtaler til Arkitekten: "Da vi præsenterede projektet, spurgte de ikke en eneste gang om, hvad det ville koste, eller hvor lang tid det ville tage at bygge det. De ville kun høre om koralen, havet og sandet". Kilde: "Sandslotte". I: Arkitekten 08/06, s. 37-41.

har kunnet tilbyde. På samme måde er der blevet investeret meget store summer i forsøg på at udvikle landbruget gennem støtte til udvidelse af det opdyrkede område. Det har sikret en del arbejde, men nationaløkonomisk har der ikke været raison i produktionen. Dette skyldes, at den høstede afgrøde har haft en produktionspris, der ofte lå højere end markedsprisen.

Begge dele har været medvirkende til, at flere af de olieproducerende lande har ændret deres økonomiske strategier. Der er i stedet blevet investeret i den vestlige verdens centrale økonomier. Amerikanske, europæiske, japanske, koreanske og nu også indiske virksomheder er ble-

Blandt Henning Larsens seneste opgaver er "King Abdullah Financial District" i Riyadh, som netop er blevet godkendt af kongen. Det skal ligge ved lufthavnen nord for byen. Den saudiske byggetradition er transformeret til en moderne by. Den kompakte bebyggelse er inspireret af wadien, den grønning, der opstår i ørkenen, når det en sjælden gang regner. Kilde: Arkitekten 08/06, s. 40.

vet købt. Planlægningen af den fortsatte produktion overlades til professionelle direktører, der først og fremmest mødes med et krav om et passende udbytte. Et land som Kuwait menes således i begyndelsen af det 21. århundrede at indtjene større summer på investeringer i den industrialiserede verden end gennem salg

af den olie, der fortsat produceres i landet. På samme måde har eksempelvis De Forenede Arabiske Emirater, Bahrain og i et vist omfang også Qatar indset, at der næppe er bæredygtig økonomisk vækst i at udvikle nationale industrier, hvis produktion ikke kan hamle op med den, andre kan præstere. Derfor er der gjort

store anstrengelser for i stedet at udvikle niecher, Det gælder for områder som forsikring, investeringsrådgivning, juridisk rådgivning, strategisk planlægning m.v. På disse områder har flere af de små arabiske olieproducerende lande gennem det sidste årti gjort landvindinger, hvis økonomiske udbytte har været med til at skabe konturen af en økonomi, der ikke eksplicit er knyttet til olie og gas.

De meget store prisstigninger, som vi har set på olieprisen gennem 2006, antyder, at der også i de kommende årtier vil være stor bevågenhed om olie og gas. Den vækst, der for øjeblikket præger kinesisk økonomi, vil efter alt at domme være med til at sikre de olieproducerende lande store indtægter i det kommende årti. Det har i den forbindelse været interessant at følge den adfærd, som de olieproducerende lande har lagt for dagen gennem 2006 – og som kunne følges også i forbindelse med de mere forbigående stigninger i olieprisen gennem 1990'erne. De nye store indtægter har ikke ført til igangsættelse af nye, forhastede investeringer. De olieproducerende lande udviser sammenlignet med 1970'erne stor tilbageholdenhed, for de har erfaret, at deres økonomier er ligeså sårbare som alle andre. Derfor gælder det om fortsat omhyggeligt at afklare, hvor der vil være mulighed for at udvikle en national økonomi, der er tilpasset den globale økonomi, som præger verdenssamfundet som helhed. Man kan så håbe for dem, at de hver især har oliereserver, som er store nok til at sikre, at det sker.

Jørgen Bæk Simonsen er ansat ved Carsten Niebuhr Afdelingen ved Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet. Han arbejder med den arabiske og den islamiske verden.

Tabel 4. Påviste oliereserver på lande 1990- 2005. (I 1000 mio. barrels) 1 barrel= 159 l.

	Land	1990	2000	2005	2005 i %
1.	Saudi-Arabien	168.0	260.3	262.7	22.10
2.	Iran	58.3	92.9	132.5	11.15
3.	Irak	30.0	100.0	115.0	9.68
4.	Kuwait	67.9	97.0	99.0	8.33
5.	F. Arab. Emirater	30.4	98.1	97.8	8.23
6.	Venezuela	19.5	60.1	77.2	6.50
7.	Rusland	-	-	72.3	6.08
8.	Kasakhstan	-	-	39.6	3.33
9.	Libyen	20.3	22.8	39.1	3.29
10.	Nigeria	16.7	17.1	35.3	2.97
11.	USA	36.5	33.8	29.4	2.47
12.	Kina	13.3	16.0	17.1	1.44
13.	Canada	8.7	11.2	16.8	1.41
14.	Qatar	3.6	3.0	15.2	1.28
15.	Mexico	47.2	51.3	14.8	1.25
16.	Algeriet	8.2	9.2	11.8	0.99
17.	Brasilien	1.3	4.5	11.2	0.94
18.	Norge	3.6	8.3	9.7	0.82
19.	Angola	1.4	1.6	8.8	0.74
20.	Aserbajdsjan	-	-	7.0	0.59
21.	Sudan	-	0.3	6.3	0.53
22.	Oman	2.5	4.4	5.6	0.47
23.	Indien	2.7	5.6	5.6	0.47
24.	Ecuador	1.0	1.4	5.1	0.43
25.	Indonesien	11.6	5.4	4.7	0.40
37.	Danmark	0.5	0.6	1.3	0.11

Kilde: www.xist.org/charts/en_oilres.aspx/Statistical Review of World Energy 2005.

Mellemøstens virtuelle vand

Af Martin Hvidt

Der er ikke egentlig mangel på vand til husholdningerne i Mellemøsten. Men mangel på vand tvinger regionen til at reducere landbrugssektoren i takt med, at befolkningstallet stiger og vandbruget i husholdningerne øges.

Mellemøsten løb tør for vand i 1970'erne. Men i al ubemærkethed er regionen siden blevet tilført en vandressource, der er langt større end noget teknisk anlæg ville kunne have leveret. Nemlig den vandmængde der er indeholdt i de fødevarer, som regionen importerer. Dette såkaldte virtuelle vand er i dag den vigtigste vandressource for mange af de mellemøstlige lande.

Adgangen til vand er altafgørende for at opretholde livet i Mellemøstens tørre og varme klima. På grund af en hastigt voksende befolkning, overgangen til mere moderne livsformer og en kraftig urbanisering er Mellemøstens vandressourcer gennem de sidste 20-30 år kommet under voldsomt pres. Problemet er ikke til at overse. Regionen løb tør for vand i begyndelsen af 1970'erne!

Mens vandekspertter over årene har arbejdet hårdt på at finde måder til at sikre, at de dyrebare dråber udnyttes bedst muligt, har medierne med vanlig sans for det spektakulære fokuseret på faren for krig som følge af knapheden på vandressourcer.

Men i al ubemærkethed, og bevidst nedtonet af regionens politikere, er Mellemøsten over årene blevet tilført en vandressource, der er langt større end noget teknisk anlæg ville kunne have leveret. Nemlig den vandmængde der er indeholdt i de fødevarer, som regionen importerer. Verdensmarkedet for handel med fødevarer har reelt sørget for at lukke gabet mellem regionens behov for vand og den mængde vand, der faktisk er til rådighed i regionen. Heri findes den væsentligste forklaring på, at 1980'ernes profetier om krige udløst af vandmangel ikke er gået i opfyldelse.

Hvor meget vand er der behov for?

Som det fremgår af tabel 1, forudses det, at vandressourcerne pr. indbygger i Mellemøsten vil falde fra ca. 3.330 m³ til 592 m³ pr. indbygger i perioden mellem 1960 og 2025 (1 m³ vand er lig med 1000 liter). Faldet skyldes ikke, at der bliver mindre vand til rådighed, men helt overvejende regionens høje befolkningstilvækst.

Som en tommelfingerregel regner eksperter med, at hver af Mellemøstens ca. 390 mio. indbyggere hvert år skal bruge ca. 1.000 m³ (dvs. 1 mio. liter vand) for at kunne føre et fornuftigt liv i områdets varme og tørre klima.

Tabel 1. Vandressourcer i Mellemøsten 1960-2025 (fornylige ressourcer, pr. indbygger, i kubikmeter).

	1960	1990	2025
Algeriet	1.704	737	354
Bahrain	**	**	**
Emiraterne	3.000	189	113
Iran	5.788	2.152	1.032
Irak	14.706	5.285	2.000
Israel	1.024	467	3.111*
Jordan	529	224	91
Libanon	2.000	1.407	809
Libyen	538	154	55
Marokko	2.560	1.185	651
Oman	4.000	1.333	421
Qatar	**	**	**
Saudi -Arabien	537	156	49
Syrien	1.196	439	161
Tunesien	1.036	532	319
Yemen	481	214	72
Egypten	2.251	1.112	645
TOTAL	3.330	1.361	592
Verden total	13.471	7.685	4.783

* Tallet indeholder opførelse af planlagte afsaltningsanlæg.

** Ingen oplysninger.

Kilde: Water Resources Institute; World Bank estimates
In: MEED, 28, January 1994, p. 7

For de danskere, som af og til går ned i kælderen og kaster et blik på husets vandmåler, må tallet på 1.000 m³ pr. person pr. år forekomme meget højt. I Danmark brugte hver borger i gennemsnit blot 86 m³ vand årligt i 2003. Heraf 45 m³ pr. person til husholdningsformål (125 liter

pr. person pr. dag), 36 m³ i industrien og 5 m³ medgik til tab i ledningsnettet.

Hvad er da grunden til, at behovet for vand i Mellemøsten er ca. 12 gange højere end her i landet? Svaret er ganske enkelt. Vores landbrug forsynes næsten udelukkende med vand via ned-

bør. Dels får vi mere regn end gennemsnittet i Mellemøsten, dels er fordampningen lavere, fordi temperaturerne på vores breddegrader er betydelig mindre. Vi kan med andre ord brødføde os selv, uden det kan ses på vandmålerne.

Tager man udgangspunkt i det danske forbrug, råder Mellemøsten over vand nok til, at indbyggerne - både nu og et godt stykke ind i fremtiden - vil kunne gå i bad som de ønsker, vaske deres tøj, vande haverne og forsyne industrierne. Mellemøstens vandproblem handler derfor først og fremmest om størrelsen af landbrugssektoren - med andre ord, i hvilket omfang de mellemøstlige lande er i stand til selv at brødføde deres befolkninger.

Problemerne i Mellemøstens vandforsyning

Det er ikke alene befolkningstilvæksten i regionen, der har givet anledning til knapheden på vand. Det skyldes også en række andre og meget forskelligartede problemer.

For det første er vandet meget ulige fordelt i regionen, således som det fremgår af tabel 1. Endvidere kommer vandet med store månedlige og årlige udsving, hvilket gør det svært - og ikke mindst dyrt - at udnytte effektivt.

For det andet bruges 80 % af regionens vand i dag til kunstvanding. Behovet for vand til husholdningerne og industrielt forbrug er dog stærkt stigende som følge af befolkningstilvæksten og indvandringen til byerne. I dag bor ca. 60 % af regionens befolkning i byerne, men i år 2025 forventes tallet at nå op på 75 %. I de økonomisk velstillede oliestater langs Golfen er afsaltnings af havvand blevet udbredt. Det er imidlertid en dyr måde at skaffe vand på (prisen ligger mellem fire og seks kroner pr. liter), hvilket betyder, at det ikke

er rentabelt at benytte vandet i landbrugsproduktion.

For det tredje er alle større floder delt mellem flere lande. Floderne Eufkrat og Tigris løber gennem Tyrkiet, Syrien og Irak. Jordan-floden gennem Israel, Libanon, Jordan og Syrien. Nilen gennem Sudan, Etiopien, Ægypten samt centralafrikanske lande som Burundi, Kenya, Rwanda, Tanzania, Uganda og Zaire. Endvidere tilflyder 1/3 af de nuværende vandressourcer regionen via floder, der har deres ophav uden for Mellemøstens grænser, og som dermed er påvirket af beslutninger, der træffes uden for regionen.

Det faktum, at floder ikke respekterer landegrænser, har givet - og giver - ophav til en række dybtgående konflikter mellem regionens lande (fx mellem Tyrkiet og dets syriske og irakiske naboer mod syd). Det hænger sammen med, at intet land i en knapheds-situation vil kan ignorere, at et andet land, der er placeret højere oppe ad en flods løb, tapper for store mængder af de dyre dråber.

At floderne krydser landegrænser har endvidere betydet, at flodbassinerne ikke er blevet administreret ordentligt. Dette har bl.a. medført, at mange dæmningsanlæg set med teknikernes øjne, ligger forkeret, således at meget af den dyrebare vand går til spilde. Fx ligger søen bag Aswan-dæmningen i et relativt fladt område med høje temperaturer. Derfor fordampes ca. 13 mia. m³ vand fra søens overflade årligt. Dette er godt 1/5 af hele den mængde vand, som Nilen hvert år lader tilflyde Ægypten. Det er et ufatteligt vandspild. Havde forholdet mellem staterne omkring Nilen været præget af fred og samarbejde, ville den regulering af vandmængderne, som i dag udføres i Aswan, i stedet være blevet foretaget af dæmninger bygget i Etiopiens højland og i Sudan, hvor fordampningen er betydeligt mindre.

Mellemøsten er den region i verden, der er mindst selvforsynende med fødevarer. Den mængde vand, der medgår til at producere regionens import af fødevarer, svarer til Nilens årlige vandføring.

Der er ikke egentlig mangel på vand til husholdningerne i Mellemøsten. Men mangel på vand tvinger regionen til at reducere landbrugssektoren i takt med, at befolkningstallet og vandbruget i husholdningerne stiger.

Endelig er vandkvaliteten overalt på vej ned. Spildevand fra industri og kloaker bliver ikke rensset tilstrækkeligt, før det mange steder føres tilbage i floderne. Ydermere giver den intensive overrisling en ophobning af salte og gødningsrester i vandet. Det betyder, at vandet skal igennem en fortsat dyrere rensningsproces, hvis det skal kunne bruges igen.

Bestræbelserne på at løse problemet

Vandproblemer er ikke noget nyt i Mellemøsten. Ser man på de faktiske skridt, der er taget gennem tiden, tegner der sig et billede af, hvordan der i de sidste 100 år har været arbejdet målbevidst på at sikre mennesket kontrol over vandressourcerne. Professor Tony Allan fra Studies i London opdeler indsatsen i følgende tre perioder:

Perioden 1900-1950: Målsætningen i denne periode var at udnytte overfladevandet bedst muligt samt at påbegynde udnyttelsen af grundvand. Der blev anlagt dæmninger, skabt et overordnet net af kanaler og dræn, ligesom der blev opbygget vandforsyninger i byerne.

Perioden 1950-2000: I denne periode forsøgte man at etablere fuldstændig kontrol med overfladevandet samtidig med, at grundvandet er blevet kraftigt udnyttet. Dette er delvist sket gennem opførelsen af en række nye hoveddæmninger (fx Aswandæmningen, Atatürk-dæmningen) samt af en række mindre dæmninger. Parallelt hermed er kanalsystemerne blevet udbygget og finjusteret, ligesom der i varierende grad er indført kvalitetskontrol med udledning vandet. Endelig er man i de velstående mellemøstlige lande begyndt at bruge nye vandressourcer (afsaltning).

Perioden 2000-2025: I denne periode forventer man at foretage ændringer i den måde, vandfor-

bruget styres på. Alle systemer skal omlægges fra udbuds- til efterspørgselsstyring. Det vil sige, at man søger at styre folks brug af vand gennem prisfastsættelsen. Desuden vil man arbejde videre med at finjustere kanaler - fx ved computerstyring - med at omplacere vand via rørledninger, med at genbruge vand i landbrug og byer, og i de velstående lande vil man fortsætte med at afsalte havvand.

Der har med andre ord været gjort en meget betydelig - og meget bekostelig - indsats for at udnytte de beskedne vandressourcer, som regionen råder over. Alligevel er vandunderskuddet, som årene er gået, blevet større og større.

Virtuelt vand

Når vandeksperter hævder, at Mellemøsten reelt løb tør for vand i 1970'erne, bygger de det på en simpel opgørelse over den mængde vand, der er nødvendig for at dække regionens vandforbrug i husholdningen, i industrien, i den offentlige sektor samt - og det er det vigtigste - i landbruget, hvis man skal opnå selvforsyning af de væsentligste landbrugsafgrøder. Dette tal modstilles så mængden af fornyelige vandressourcer, der er til rådighed i regionen. I følge dette regnestykke løb Mellemøsten tør for vand i 1970'erne. Og det er ikke så mærkeligt. I 1975 var Mellemøstens befolkning 216 mio. I 2003 var den steget til 434 mio. Befolkningstallet er altså lige præcist fordoblet på blot 28 år. I perioden frem til år 2015 forventes antallet af indbyggere i regionen at stige med 105 mio., således at befolkningen på det tidspunkt tæller 537 mio. indbyggere.

Mere præcist kom landene på Den Arabiske Halvø samt Israel, Vestbredden og Gaza allerede i 1950'erne i vandunderskud, Jordan i 1960'erne og Egypten i 1970'erne. Maghreb-landene er først i 1990'erne kommet i denne

underskudssituation, og landene omkring Tigris-Eufrat, der er de bedst forsynede, vil have et vandoverskud et par årtier endnu.

Forestiller man sig, at Mellemøsten havde været udelukket fra at købe fødevarer på verdensmarkedet, ville denne vandmangel have fået konkrete og drastiske konsekvenser i form af sult og hungersnød.

Men det er, som vi alle ved, ikke sket. Det faktum, at regionen har væsentligt mindre vand til sin rådighed, end der kræves for at brødeføde regionens befolkning, er blevet skjult igennem fødevarerimport. Hver gang der importeres en vare fx hvede, så importerer landene i realiteten den mængde vand, der er medgået til at producere afgrøden. Denne vandmængde kaldes virtuelt vand, og det er dette virtuelle vand, der siden 1970'erne har lukket gabet mellem regionens faktiske vandbehov og den mængde vand, som reelt har været til rådighed. Det kræver typisk 1000 m³ (= 1000 tons) vand at producere ét ton afgrøde fx hvede. Hvis man alene opgør importen af korn og kornbaserede produkter - dvs. produkter baseret på fx hvede, byg, rug, majs og ris - ser vi den udvikling, som fremgår af tabel 2.

Som det fremgår af tabel 2, importerer Mellemøsten i dag ca. 55 mio. ton korn og kornprodukter årligt. Det vil sige, at alene på denne import fik regionen et vandtilskud på 55 mia. m³ vand. Det svarer nogenlunde til den mængde vand, som Nilen årligt tilfører Egypten, eller 65 gange så meget vand, som flodsystemet Jordan/Yarmouk fører med sig årligt. Der er med andre ord tale om overordentligt store mængder virtuelt vand. Som det fremgår af tabellen har importen af virtuelt vand nærmest været eksplosivt stigende.

For mange lande i Mellemøsten, er virtuelt vand i dag den vigtigste vandressource. For et

Tabel 2: Mellemøstens import af korn og kornbaserede produkter (i millioner tons).

1965	6
1970	7,5
1975	14,6
1980	25,3
1985	36,2
1990	38,1
1995	44,6
2000	64,4
2004	54,4

FAOSTAT database. Detailed trade data, September 2006.
NB: Grundet manglende nedbør var importen i 2000 væsentligt højere end i de omkringliggende år.

land som Israel, der på grund af vandmangel har måttet nedskære sin landbrugssektor voldsomt, importeres ca. 75 % af landets vandressourcer i form af virtuelt vand. For Egypten, der hører til blandt de vandrigeste nationer, er tallet 40 %.

Adgang til verdensmarkedet

De mellemøstlige lande kan siges at have været heldige, idet vandknapheden er forekommet på et tidspunkt i verdenshistorien, hvor der har været et stort globalt overskud af fødevarer. Via verdensmarkedet har det således været muligt at dække regionens fødevarerunderskud. Regionen kan også siges at have været heldig i den forstand, at de mellemøstlige lande hidtil har været i stand til at betale regningen for fødevarerimporten.

Der er ingen tvivl om, at import af fødevarer vil stige i fremtiden på grund af befolkningstilvæksten. Om ca. 15 år vil der være 105 mio. flere indbyggere i Mellemøsten end i dag. I det perspektiv bliver det væsentligste parameter i regionens vandfor-

syning adgangen til et åbent verdensmarked. Og her har situationen aldrig været bedre, end den er i dag. Mens der tidligere kun eksisterede én væsentlig eksportør af fx hvede på verdensmarkedet - nemlig USA - ser situationen ganske anderledes ud i dag. Der er således et væsentligt globalt fødevareroverskud, som bliver eksporteret og dette til historisk lave priser, hvilket hænger sammen med den europæiske og amerikanske subsidiering af deres egne landbrug.

Spørgsmålet om Mellemøstens fremtidige vandressourcer kommer således i mindre grad til at handle om, hvor meget regn der falder i regionen, og om hvordan de mellemøstlige floders vand deles. De helt afgørende spørgsmål bliver snarere, i hvor stort omfang de mellemøstlige lande har adgang til verdensmarkedet, og i hvor høj grad landene er i stand til at betale for importen af fødevarer.

Artiklen er skrevet af Martin Hvidt, Lektor, Ph.D., Center for Mellemøststudier, Syddansk Universitet.

Alle fotos af forfatteren.

Litteratur

Allan, T.: Water, 'Virtual Water' and the Economies of the Middle East and North Africa, i Middle East and North Africa Handbook 2000 (London, Europe Publications, 2000).

Allan, T.: Water in the Middle East: successful responses to a resource in deficit, i Hvidt (ed.) Water in the Middle East - a Source of Conflict or Cooperation?, Conference proceeding, Syddansk Universitet, Danmark, 1997.

Danmarks Statistik: Statistisk Årbog 2005, (København) tabel 1 og 19.

Dry politics, The Middle East, February 1994.

FAOSTAT - Detailed trade data, September 2006. <http://faostat.fao.org/site/535/DesktopDefault.aspx?PageID=535>

Meed Special Report Water, Middle East Economic Digest, 28. January 1994.

Merrett, Stephen. Virtual Water and the Kyoto Consensus, Water International, Vol. 28, Nr. 4, p 540-542, 2003.

Whose water is it anyway?, The Middle East, February 1994.

UNDP: Human Development Report 2005 (London: Oxford University Press).

Rettelse til GO nr. 5/2006

Hermed rettes fejl på følgende sider:

Side 576 og 582: Forfatteren til artiklen "Krøjers Plads" hedder Bo M. Andreassen.

Side 602: Forfatteren til artiklen "Fra jødisk bosættelse til nazighetto" hedder Tommy Book.

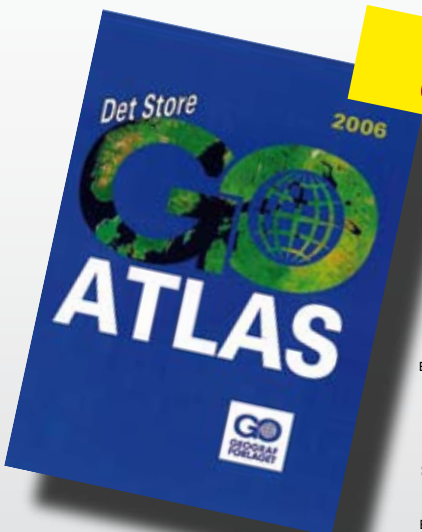
Side 605: I andet ord, første spalte rettes årstallet for Warszawa-ghettoens forsejling til 1940.

Redaktionen beklager fejlene.

Det Store

GO-ATLAS 2006

Red. Tom Dønlner og Nils Hansen

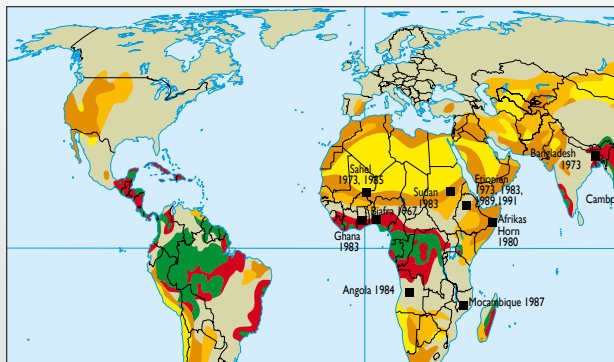

**NYT OG
UDVIDET**

Eksisterende ørkener
Områder med stor risiko for ørkendannelse
Områder med moderat risiko for ørkendannelse
Tidligere regnskvsområder
Eksisterende regnskvsområder
Større sultkatastrofer efter 1900 (med årstal)

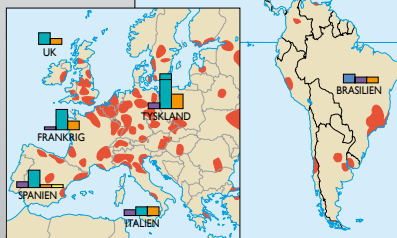
Skovrydning 1990-2000

	Skovareal som ryddes årligt (1 000 ha)	Årlig skovrydnings-takt (%)
Brasilien	2 309	0,4
Indonesien	1 312	1,2

- Industriregioner
- Stål
Verdensproduktion: 845 mio. ton (2000)
- Cement
Verdensproduktion: 1 600 mio. ton (2000)
- Biler
Verdensproduktion: 40 mio. biler (2000)
- Papir
Verdensproduktion: 325 mio. ton (2000)
- Tekstiler
Verdensproduktion: 21 mio. ton (2000)

40%
30%
20%
10%
Produktion af industrivarer i procent af samlet verdensproduktion for udvalgte varer og lande

**MED
ATLASØVELSER**

131 sider, heraf 113 kortsider
Format 23 x 29 cm, solidt fast bind
Pris: 128 kr. (medlemspris: 108 kr.)

Atlasøvelser til
Det Store GO ATLAS 2006
Pris: 36 kr. (medlemspris: 29 kr.)

Siden udgivelsen i 1999 er dette atlas blevet en stor succes med over 45.000 solgte eksemplarer.

2006-udgaven er udvidet med 8 sider. Alle kortene er fornyet og fremtræder i en klar og moderne kartografi.

Temakortene er ført ajour og inde-

holder flere informationer. Især er verdensdelenes temakort over klima og produktion kraftigt forbedret.

Det Store GO-ATLAS 2006 henvender sig til elever i skolens ældste klasser samt i HF og gymnasiet.

Atlasøvelser til 2006-udgaven er udkommet.

Se meget mere:
www.geografforlaget.dk

Alle priser er excl. moms og forsendelse.

Medlemmer af GEOGRAFFORBUNDET får 20% rabat. Priserne i parentes er medlemspriser.

GEOGRAFFORLAGET
63 44 16 83 · go@geografforlaget.dk
www.geografforlaget.dk

Unge i den egyptiske ørken

Af Hanne Kirstine Adriansen

Landsby ca. 15 år efter etableringen. Papirstrimlerne og lampen skyldes, at gaden er pyntet til Ramadanen.

I Egypten har de fundet et mirakelmiddel: Ved at omdanne ørken til landbrugsjord kan man både bekæmpe ørkenspredning og terrorisme – det er i alt fald, hvad den egyptiske regering påstår. I denne artikel vil jeg beskrive, hvordan jeg i løbet af de seneste fire år har fået indblik i et særpræget udviklingsprojekt, som har givet uddannede, unge egyptere nye muligheder. Et projekt som også kan have store økologiske konsekvenser på længere sigt.

Ved at indvinde ørkenjord til landbrugsjord lever Egypten op til FN's ørkenspredningskonvention og samtidig skabes der arbejde til rastløse unge, som ellers kunne være potentielle terrorister. Sådan lyder det fra officiel egyptisk side. Projekterne med at omdanne den fattige ørkenjord til frugtbar landbrugsjord er også populære hos de internationale donorer. Såvel FN som EU, USAID og Danida har fundet penge til at hjælpe egypterne. Og projekterne i den egyptiske ørken fungerer også som såkaldte "fredsskabende aktiviteter", idet

en del af de internationale donordollars går til samarbejdsprojekter mellem Egypten og Israel. Lyder det for godt til at være sandt? Sådan havde jeg det også, inden jeg i 2002 for første gang drog til Egypten for at se nærmere på de nye ørkenlandsbyer.

Baggrund

Efter Nassers revolution i 1952 blev en forøgelse af landbrugsproduktionen gennem indvinding af landbrugsjord et vigtigt indsatsområde. Skiftende regeringer har i forskellige bølger og med forskellige bevæggrunde

satset på at udnytte ørkenen. I 1970'erne lavede man for eksempel nogle gigantiske kollektivt ejede landbrug med sovjetisk støtte. Det fungerede ikke. Derefter blev jorden delt ud til småbønder. I dag er det ofte private investorer, som opkøber jord. Statens interesse i at udvide det opdyrkede areal skyldes blandt andet, at Egypten er gået fra at være et landbrugseksporterende land i begyndelsen af 1900-tallet til 100 år senere at være storimportør af landbrugsprodukter. Som mange andre mellemøstlige stater, vil den egyptiske regering

gerne have, at Egypten er selvforsynende med fødevarer. Med den store stigning i befolkningstallet, der har været de seneste 100 år, er det dog næppe sandsynligt, at Egypten igen kan blive selvforsynende. En anden grund til at den egyptiske regering ønsker at lave landindvindingsprojekter i ørkenen er, at størstedelen af landets ca. 70 mio. indbyggere bor i Nildalen og -deltaet, der er meget frugtbar. Det er således kun omkring 4 % af Egyptens 1 mio. km² store areal, som er beboet, og i de områder er befolkningstætheden samtidig meget høj. Det svarer til, at ca. 70 mio. mennesker bor på et areal, som er mindre end Danmark! Derfor virker det oplagt at forsøge at flytte en del af befolkningen ud i ørkenen.

Det er dog ikke uden problemer at indvinde ørkenen til landbrugsjord eller at flytte folk derud i landsbyer. Der er blevet skrevet en del om de agro-økologiske problemer ved at opdyrke den sandede ørkenjord. Den kræver fx andre dyrkningsteknikker end den frugtbare jord langs Nilen. Det største problem er dog vandet. Egypten er som bekendt et ørkenland. Kun på den smalle kystslette langs Middelhavet er der nedbørsbaseret landbrug. I resten af landet er landbrug baseret på kunstvanding. Den alt-overvejende del af vandet kommer fra Nilen, kun i oaserne og på Sinaihalvøen benytter man grundvand. De fleste af de nye jorde i ørkenen skal have vand fra kanaler fra Nilen. Det er dyrt at lave disse kanalsystemer og vandingssystemer til de enkelte marker, og det kræver meget vand, for at jorden ikke skal forsalte.

Da der er store problemer forbundet med ørkenlandbrug, kunne man argumentere for, at man i stedet skulle flytte byerne ud i ørkenen og lade landbruget blive på de frugtbare jorde langs Nilen. Det er også forsøgt. Der er blevet grundlagt 16 nye "ørkenbyer" med en planlagt befolkning på i

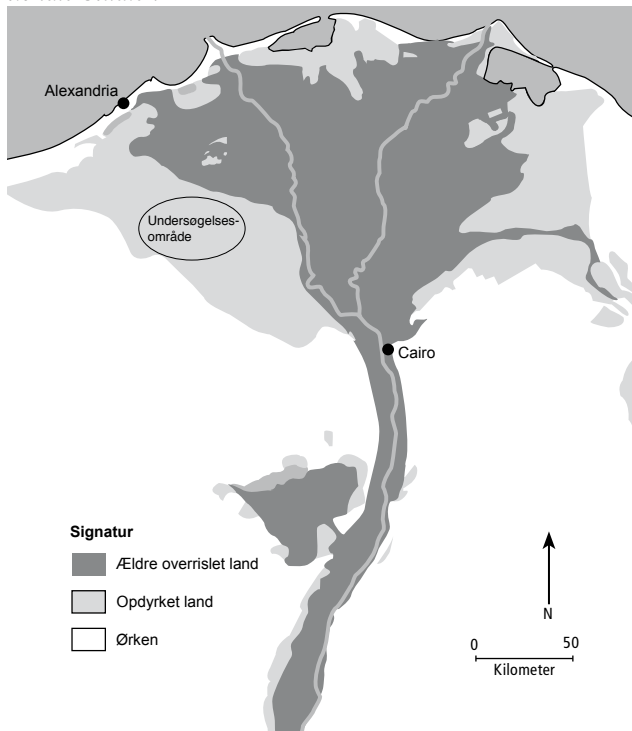

Overgangen mellem Nildalen og ørkenen er ret brat.

alt 5 mio. indbyggere. Disse byer skal mindske befolkningspresset i de eksisterende byer. Nogle fungerer som regulære forstæder til Cairo og har få arbejdspladser, mens andre som Sadat City er

deciderede industribyer. Det har dog været svært at få folk og virksomheder til at flytte til disse nye byer. Desuden betyder den høje befolkningsvækst, at samfundets vækst i øvrigt skal være høj for at

Egypten med de nyindvundne områder. Kilde: Dansk Institut for Internationale Studier.

følge med. Derfor forsøger den egyptiske regering med mange forskellige programmer at skaffe arbejdspladser, boliger og øge produktionen – både i de gamle byer og i de nye byer i ørkenen. Et af projekterne er ”The Mubarak Youth Project”, som tilbyder uddannede unge jord i nye landsbyer i ørkenen. Det lød som et oplagt projekt at undersøge nærmere for en kulturgeograf med hang til tørre områder.

Derforsøgte jeg det samfundsvidenskabelige forskningsråd om penge til at studere mulighederne for og konsekvenserne af at skabe nye (landbrugs-) samfund i ørkenen. Mubarak-projektet var det empiriske udgangspunkt for mit forskningsprojekt. Mit feltarbejde foregik i samarbejde med The American University in Cairo (AUC), som har et institut for ørkenudvikling, det såkaldte Desert Development Center (DDC). Gennem DDC fik jeg kontakt til en række af Mubarak-landsbyerne, administratorerne af Mubarak-projektet og de relevante embedsmænd i det egyptiske landbrugsministerium. Egypten er et meget bureaukratisk land at lave feltarbejde i, så man kommer ikke langt uden de rigtige kontakter. DDC viste sig at være en god kontakt. Mit feltarbejde blev også vanskeliggjort af, at jeg ikke taler arabisk og derfor måtte bruge tolk. Selvom man kan sproget, kan det være rart med en tolk, som man kan spørge til råds om kulturelle normer og den slags, så i sig selv er det ikke noget problem at arbejde med tolk. Mit problem var, at jeg gerne ville have en kvindelig tolk og det var ikke lige til at finde en engelsktalende egyptisk kvinde, som måtte eller kunne tage ud og sove i ørkenlandsbyerne i flere uger ad gangen. Derfor har jeg haft flere forskellige kvindelige tolke gennem de fire år, hvor jeg er kommet i landsbyerne.

Ørken, som den ser ud inden landindvindingsprojekterne går i gang. De fleste områder er helt tomme, enkelte steder kommer beduiner forbi med deres får.

The Mubarak Youth Project
 Dette projekt blev lanceret i 1987 og har stadig en høj profil i det egyptiske landbrugsministerium. Det økonomiske grundlag for projektet er i høj grad forskel-

lige former for ulandsbistand. Internationale donorer har fra begyndelsen udvist stor interesse for forskellige dele af projektet, og det ville næppe have eksisteret uden den store bistand.

”Just add water” og pludselig er ørkenen forvandlet til skov! Helt så simpelt er det jo ikke, men for ca. 50 år siden var der ørken, hvor denne skov i dag ligger. Så store forandringer er mulige. Selvom landindvindingsprojekterne ændrer mikroklimate, er nedbøren stadig meget begrænset og de nye landsbyer er helt afhængige af kunstvanding (fra Nilen). Bemærk sprinkleren på billedet.

erkende, at befolkningsvæksten var for stor til, at den kunne holde løftet. Der kunne ikke skabes job nok til alle. I stedet lovede regeringen de uddannede unge, at de kunne komme til at eje jord mod at afskrive sig retten til et offentligt embede. Da ejendomsretten til jord er af stor betydning i Egypten, var der mange unge, som var interesserede i denne mulighed. I de næsten 20 år, det har stået på, er det blevet, hvad man kan kalde en overlevelsestrategi for folk, der gerne vil være landmænd. De har ingen mulighed for at købe frugtbar jord i Nildeltaet, men de har en chance i ørkenen, hvis de tager en uddannelse. I dag anses Mubarak-projektet som løsningen på flere problemer: Det skaber arbejde til arbejdsløse, uddannede unge; det øger Egyptens landbrugsproduktion; det mindsker befolkningstætheden i Nildalen og -deltaet; og endelig fungerer det som fattigdomsbekæmpelse.

Mubarak-projektet har distribueret land til ca. 70.000 unge og deres familier. Umiddelbart betyder dette ikke alverden i et land med over 70 mio. indbyggere. Men projektet får også ansvaret for de såkaldte "megaprojekter", hvor regeringen forventer at bosætte flere millioner unge egyptere i nye ørkenlandsbyer. Mubarak-projektet er baseret på en ide om, at nye landsbyer og produktivt landbrug kan skabes i ørkenen ved at satse på uddannede unge. Landbruget i ørkenområderne skal foregå ved hjælp af ny og avanceret teknologi. Derfor er det vigtigt, at de nye landmænd er uddannede og indstillet på at kaste sig ud i nye produktionsmetoder og forsøge sig med nye afgrøder.

Jorden udbydes til de uddannede unge gennem annoncer i aviserne. Hvis myndighederne finder dem kvalificerede, får de 5 tønder land, som har et vandingssystem, og et lille hus med to værelser og en lille gårdsplads

i en landsby. Ifølge landbrugsministeriet tildeles jorden på baggrund af disse kriterier:

- Alder (ansøgeren skal være under 30 år gammel)
- Kvalifikationer (landbrugsuddannelser foretrækkes)
- Uddannelsesår (nyuddannede kan ikke komme i betragtning)
- Køn (mænd foretrækkes, men kvinder kan også søge)
- Fødested (ansøgere der er opvokset på landet foretrækkes)

Hvis de unge opfylder ovenstående kriterier kan de få i alt 100 point. For eksempel giver en landbrugsuddannelse 10 point og andre grader 5 point, mænd får 10 point og kvinder 5. Administratoren af Mubarak-projektet forklarede, at de var bange for, at kvindelige jordejere ville ende med at forpakte deres jord ud, fordi deres mænd ikke ville bo på kvindernes ejendom. Derfor får kvinder færre point end mænd og generelt foretrækkes ugifte kvinder.

De nye landmænd tilbydes en række kurser for at lære om ørkenlandbrug. Det vil sige, hvilke afgrøder, der er mest hensigtsmæssige at dyrke på de sandede jorde og vedligeholdelse af kunstvandingssystemerne. På kurserne lærer de unge landmænd også, hvordan de kan kombinere afgrøder med dyrehold, og skaffe sig en ekstra indtægt fx ved biavl. Disse kurser afholdes af mange forskellige organisationer, og som regel får deltagerne et mindre beløb for at deltage, som en kompensation for ikke at kunne arbejde på deres marker. Nogle gange får de også såsæd eller andre varer med hjem. DDC afholder også træningskurser, og min første introduktion til de unge landmænd var gennem et sådan kursus, som jeg deltog i.

Mubarak-projektet har hovedsageligt indvundet ørkenjord på vestsiden af Nilens delta. For-

uden dette projekt, er der mange private investorer, som indvinder jord i dette område. Det har betydning, at den såkaldte "desert road" mellem Cairo og Alexandria i dag går gennem et stort set opdyrket landskab. DDC har en forsøgsstation i dette område. Her har universitetet i årevis eksperimenteret ikke blot med ørkenlandbrug, men "ørkenudvikling" på flere fronter fx med vedvarende energi og ørkenarkitektur.

livet i landsbyerne

I første omgang interesserede jeg mig mest for de landbrugsmæssige aspekter af livet i de nye landsbyer. Det var også det letteste at tale om. På træningskurset diskuterede mange af landmændene vanskelighederne ved at dyrke ørkenjorden. Eftersom en stor del af dem kommer fra rurale områder i deltaet har de et godt kendskab til landbrug, men mange var helt uforberedte på problemerne forbundet med at opdyrke ørkenen. Det drejede sig først og fremmest om problemer med kunstvandingssystemerne, fordi der enten ikke kom vand eller der kom for små mængder af vand. Mangel på vand kan føre til at jorden bliver forsølet eller afgrøderne kan blive "brændt af", hvis man har givet kunstgødning uden planterne får tilstrækkeligt vand til at bruge næringsstofferne. Desuden er ørkenjorden jo meget sandet, hvilket betyder, at den har svært ved at holde på vandet og at den er meget næringsfattig, så den bliver hurtig udpint. Derfor skal landmændene være omhyggelige med deres afgrødevalg og sørge for rotation for at undgå sygdomme og udpining.

Disse spørgsmål var meget presserende for landmændene og i et vist omfang fik de hjælp gennem de forskellige træningskurser. Efterhånden som jeg fik opbygget et mere tillidsfuldt forhold til landsbyens indbyggere, fik jeg øjnene op for en række andre problemstillinger, som jeg

fandt interessante og som ikke var omtalt i den eksisterende litteratur. Det drejede sig om de mere sociale aspekter af livet i Mubarak-landsbyerne. I første omgang fokuserede jeg på at forstå, hvorfor de havde valgt at søge om jord, og om de virkelig ønskede at bo i ørkenlandsbyerne. Det viste sig at være et meget bevidst valg for mange af indbyggerne at søge om jord. Eftersom projektet har eksisteret siden 1987 er det efterhånden blevet en del af nogles "overlevelsstrategi" at tage en uddannelse for derefter at kunne søge om jord. Som nævnt er det vigtigt for de fleste egyptere at eje jord. Det skyldes, at Egypten er et klassedelt samfund, hvor rigdom traditionelt er snævert knyttet til jordejerskab. Sådan er det stadig trods flere jordreformer siden revolutionen i 1952. Jord opfattes som en sikker investering. Derfor er det godt at eje jord - også selvom ejeren ikke selv har tænkt sig at dyrke den. Den frugtbare jord i Nildalen og -deltaet er meget begrænset. Derfor er det også blevet eftertragtet at eje jord i ørkenen. Når de unge valgte at få jord og leve det forholdsvis hårde liv, var det for deres børn skyld. Spørger man de unge om fordele ved at bo der, siger de: plads, ren luft og der er stille og roligt. Det svar overraskede mig noget, men når man spørger folk fra København, hvorfor de flytter på landet, er svaret ofte det samme.

Det, der overraskede mig mest, var kvindernes rolle i de nye landsbyer. Eftersom Mubarak-projektet også tildeler kvinder jord, var jeg forberedt på at møde kvindelige jordejere, men jeg forventede ikke, at de boede alene. Det er utænkeligt i de fleste egyptiske sammenhænge. Selv for universitetsuddannede kvinder i Cairo, er det vanskeligt at få lov til at bo for sig selv. Men i Mubarak-landsbyerne er det muligt. Nogle af kvinderne forklarede, at de havde fået tildelt jord og var flyttet ud i landsbyerne sammen

På markvandring i en 3-4 år gammel mark.

På markvandring i en 10-12 år gammel mark.

med en bror eller et andet familiemedlem. Andre kvindelige jordejere var simpelthen flyttet sammen, således at de sov under samme tag, men i øvrigt passede hver deres jord. Da de efterhånden havde vænnet sig til livet i de nye landsbyer, var de rykket ind i deres egne huse og deres brødre var rejst hjem. Det handler også om, at der er nogle andre sociale normer i de nye landsbyer. Det skyldes flere ting. For det første er de unge kvinder langt væk fra familiens sociale kontrol, hvilket er noget helt centralt ifølge de fleste

kvinder - også dem der var flyttet derud sammen med deres mænd. De fleste nød at være væk fra svigerfamilien. For det andet er der en nybyggerstemning i landsbyerne. Livet i ørkenen er hårdt, og derfor må de unge stå sammen og klare sig så godt, de nu kan. Dette giver andre roller og nye muligheder for kvinderne. For det tredje er landbruget i de nye landsbyer rettet mod markedet og ikke mod selvforsyning. Dermed er integrationen i markedsøkonomien stor, og der er opstået en moderne arbejdsdeling. Dette

Landsby og marker 4-5 år efter etableringen.

Unge kvinder i de nye landsbyer.

hænger også sammen med, at de unge har forladt storfamilien i de gamle landsbyer og nu bor i kernefamilier. Der er således ikke den samme arbejdskraft eller hjælp til rådighed fx bedstemødre til at passe børn. Der er opstået et behov for børnehaver og dermed også et arbejdsområde for kvinder, der pludselig kan få en større økonomisk uafhængighed fra deres mænd.

Jo ældre landsbyerne bliver, jo flere andre erhverv opstår der også. Således kommer der butikker og håndværkere til for hvert

år, der går. Nogle af jordejerne vælger simpelthen at forpakte deres jord ud og i stedet blive handelsfolk eller håndværkere. Andre er tilflyttere, som har set en mulighed for erhverv i de nye landsbyer. I takt med denne udvikling bliver sammensætningen af landsbyernes befolkning også mere blandet. I de første år efter landsbyernes etablering var der en meget særpræget demografi. Stort set alle indbyggere havde samme alder – de fleste var omkring de 30 og havde jævnaldrende børn. Det vil sige, at i stedet

for at alle aldre og generationer var repræsenteret, var der stort set kun to generationer og ganske få aldersgrupper. Det gjorde det selvfølgelig nemt at bygge skoler – der var jo ikke brug for alle klassetrin fra begyndelsen. Manglen på teenagere, midaldrende og gamle gav også landsbyerne en specielt atmosfære; ingen bedsteforældre tog sig af de små børn og ingen flirtende unge i sidegaderne. Som årene går, bliver landsbyerne altså mere ”normale” demografisk set, men der er stadig visse aspekter af det sociale liv, som er meget forskelligt fra livet i de ”gamle” landsbyer i deltaet.

Livet i de nye landsbyer er på mange måder præget af en modernitet, som er uventet men ikke uforståelig. Landsbyernes beboere er fortrinsvis uddannede unge mennesker. De har forladt storfamilierne, traditionerne og den sociale kontrol i de gamle landsbyer. De er blevet integreret i en markedsøkonomi og de lever under vanskelige vilkår, hvor de er nødt til at være åbne og innovative, hvis de skal overleve. Især for kvinderne bliver de nye landsbyer således et ”mulighedsrum”, et sted hvor de unge kan afprøve nye roller og måder at gøre tingene på.

Fremtiden

Selvom det kan lyde som et succesprojekt, er der naturligvis også problemer forbundet med Mubarak-projektet. Først og fremmest kræver det kapital, hvis ørkenjorden skal levere økonomisk overskud. For eksempel kan det bedst betale sig at dyrke afgrøder som citrus eller andre frugttræer. Det er dyrt at plante en mark til med citrus, og det tager flere år, før der kommer et udbytte. Så det kræver, at jordejeren har råd til at vente nogle år med at få en indkomst.

Selvom det økonomiske grundlag er i orden, er det ikke nok i sig selv. Som nævnt er landbruget baseret på kunstvanding, og det

er derfor meget sårbart overfor problemer med vandpumper mv. Hvis ikke den teknisk-mekaniske del fungerer, kan det få katastrofale følger. Det største problem kan imidlertid vise sig at være vandmangel. Egyptens landbrug er baseret på Nilens vand. Egypten får mere vand end landet reelt har krav på ifølge internationale aftaler, blandt andet fordi Sudan slet ikke bruger sin del. Hvis landene opstrøms begynder at bruge deres retmæssige andel af Nilens vand, kan det medføre vandmangel i Egypten.

Foruden de agro-økologiske problemer er der de sociale. Selvom Mubarak-projektet i øjeblikket virker socialt bæredygtigt – indbyggerne flygter ikke fra landsbyerne, men virker glade for at bo der – så er det ikke sikkert, at det vedbliver at være det. Da jeg spurgte de nuværende jordejere, om de forestiller sig, at deres børn skal overtage jorden, så var svaret: nej! Deres børn skal have en uddannelse og arbejde i byen. Hvem skal så overtage ørkenjorden og bo i landsbyerne? Hvis de nuværende jordejere en-

der med at beholde deres jord og forpagte den ud, er der risiko for, at der opstår en ny underklasse, der lever som forpagtere i ørkenlandsbyerne. På den anden side vil ørkenlandsbyerne næppe ses som ørkenlandsbyer til den tid, fordi de vil være blevet integreret i deltaområdet.

Min konklusion efter fire års studier af det særprægede Mubarak-projekt er, at det på mange måder har været en succes. En stor del af landsbyernes indbyggere er glade for deres nye tilværelse. Der er naturligvis mange ting, der kan forbedres, men samtidig giver de barske vilkår i ørkenen sammenhold blandt indbyggerne, der føler sig som en slags ”nybyggere”. Jeg stiller mig derimod tvivlende overfor den egyptiske regerings påstande om, at Mubarak-projektet er løsningen på alle problemer inklusiv terrorisme. For de mennesker, som søger om jord, var alternativet næppe terrorisme.

Hanne Kirstine Adriansen er uddannet kulturgeograf og arbejder som seniorforsker ved Dansk Institut for Internationale Studier.

Alle fotos af forfatteren.

Links:

The Desert Development Center på det American University Cairo
<http://www.aucegypt.edu/academic/ddc/>

Det egyptiske landbrugsministerium Ministry of Agriculture and Land Reclamation
<http://www.agri.gov.eg/MainMenuIe.aspx?Ph=1350>

Ny hjemmeside:

Viden om den dynamiske jord

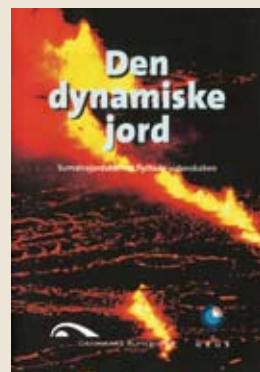
Danmarks Rumcenter og GEUS har åbnet en ny hjemmeside: Viden om Den Dynamiske Jord.

http://www.geus.dk/viden_om/ddj/index-dk.html

Her kan du få masser af lettilgængelig viden om jordskælv og forskernes arbejde med at måle og forudsige dem. Læs om:

- Hvorfor jorden skælver.
- Hvor der optræder flest jordskælv.
- Hvordan man måler jordskælv.
- Hvordan man overvåger jordskorpens bevægelser fra satellit.
- Sumatrajordskælv, der flyttede videnskaben.
- Tsunamier og meget mere.

Her kan du også downloade hæftet "Den Dynamiske Jord" eller bestille et eksemplar af den trykte udgave og hente overheads til undervisningsbrug. Endelig finder du også masser af links til hjemmesider i resten af verden, der beskæftiger sig med jordskælv og beslægtede emner.

Dresden – Elbdalen - Spreewald

Kr. Himmelfartsferien 2007

Geografforbundet arrangerer en ekskursion til det spændende og for mange ukendte område i SØ-Tyskland - Dresden, Elbdalen og Spreewald fra 17. - 20. maj 2007

Program:

Turens foreløbige program - med ret til ændringer:

Torsdag d. 17. maj 2007

København – Dresden i bus. Introduktionstur i Dresden, som er ved at genskabe sit historiske centrum med blandt andet Semperoperaen, Zwinger, Kongeslottet, Frauenkiche, Neumarkt. Byen er igen ved at indtage pladsen, som en af Europas smukkeste byer.

Fredag d. 18. maj 2007

Fomiddag: Byvandring i Dresden.

Eftermiddag: Elbdalen med bl.a. besøg på sommerslottet Pilnitz med sit store parkanlæg og Tysklands største fæstningsanlæg på kanten af nationalparken Sächsische Schweiz.

Lørdag d. 29. maj 2007

Hoyerswerda Neustadt, første østtyske by opbygget af Grossplatten i 1955 i forbindelse med opbygningen af kraftværket Schwarze Pumpe, der baserede sig på de store brunkulsforekomster.

Besøg i nogle af de store brunkulslejer og det landskab, som er opstået som følge af brydningen af enorme brunkulsmængder.

Overnatning i Cottbus, hovedbyen i det etniske mindretal sorbernes område.

Søndag d. 30. maj 2007

Besøg i indlandsdeltaet Spreewald med de mange kanaler og helt enestående landskab.

Hjemkomst om aftenen.

Prisen er 2.900 kr. pr. person for indkvartering i dobbeltværelse eller flersengeværelse på vandrehjem i Dresden og hotel i Cottbus inkl. morgenmad. Der er ikke mulighed for at bestille enkeltværelse.

Tilmelding senest d. 14. januar 2007 ved betaling af 1.000 kr. i depositum til Jesper Lund, Geokurser, Stenbjerg Alle 56, 7430 Ikast på girokonto 1594702 eller ved overførsel til reg. nr 1551 konto nr 1594702. Skriv Dresden på tilmeldingen. Send samtidig en mail til Pernille med oplysning om adresse og telefon nr.

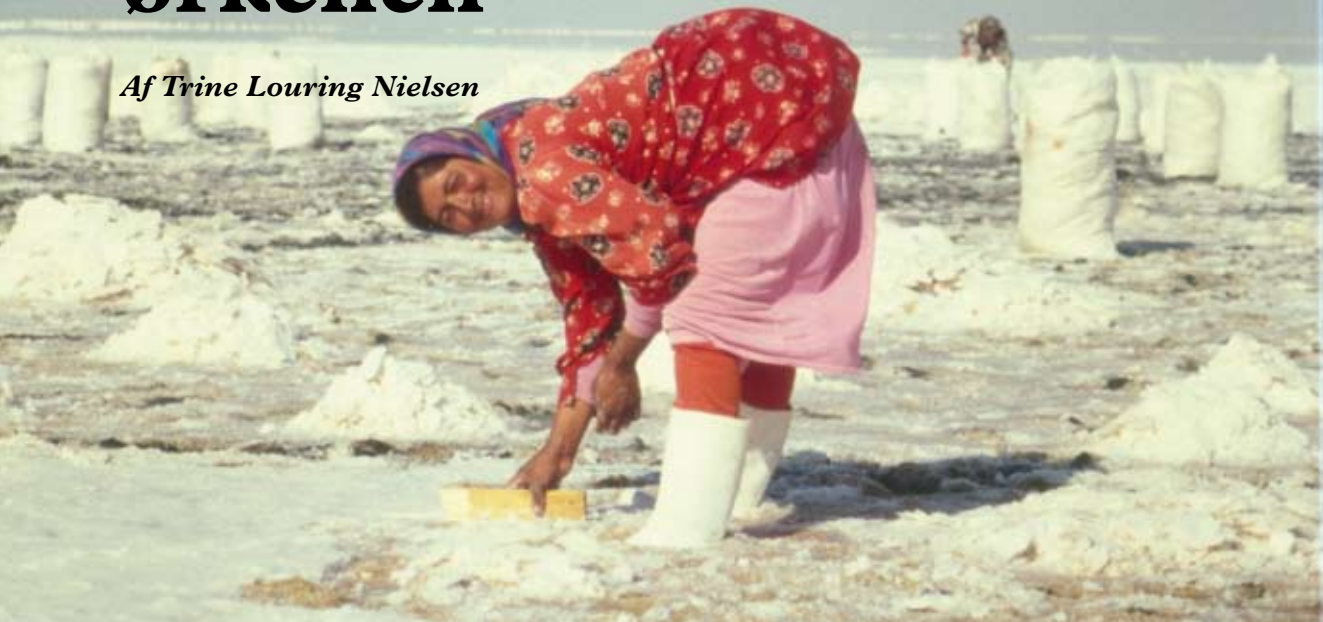
Faglig leder er Lektor Bjarne Furhauge, som i år har modtaget GEO-prisen. Bjarne har rejst meget i Tyskland og kender området godt. Desuden har han tidligere været faglig leder på ekskursioner for Geografforbundet.

Turansvarlig er Pernille Jørgensen. Pernille er uddannet folkeskolelærer med geografi som linjefag, medlem af Geografforbundets styrelse.

For flere oplysninger kontakt Pernille Jørgensen, e-mail pj@geografforlaget.dk tlf. 54 16 62 10.

Livet på grænsen til ørkenen

Af Trine Louring Nielsen

Når vandet i saltsøen fordamper og saltsøen indtørker i den varme periode, aflejres der salt. Arbejdet med at samle salt er meget fysisk krævende: Salt skal fyldes i store sække, som derefter læsses på en vogn, der køres væk med traktorer. På trods af det hårde arbejde, er det fortrinsvis kvinder, der indsamler salt.

Efter endt geografistudium drog jeg i 1997 til Syrien for at arbejde som Danida Junior Professional Officer på det internationale forskningscenter, ICARDA. Centret forsker i landbrug i områder med sparsom nedbør. Jeg vidste ikke, hvad jeg gik ind til og vidste ikke, at jeg ville få mit livs oplevelse blandt beboerne i Khanasserdalen. En befolkning med en spændende kultur, religion, historie og liv, og de mest gæstfrie mennesker jeg nogensinde har mødt.

Khanasserdalen, som grænser op til den syriske ørken, blev udpeget som et af forskningscenter ICARDAs forsøgsområder. I den forbindelse foretog forskningscentret en undersøgelse i dalen for at få defineret behovene for forskning og udviklingstiltag i området. Min opgave var at undersøge, hvordan befolkningen i området opretholdt livet, hvilke vanskeligheder og udfordringer de havde. Det gjorde jeg ved at kigge på tre forskellige landsbyer, som med deres forskellig placering i dalen, var underlagt

forskellige naturbetingelser, der havde indflydelse på beboernes levevilkår. Undersøgelserne var baseret på husholdsinterviews og kortlægning ved brug af GPS og GIS.

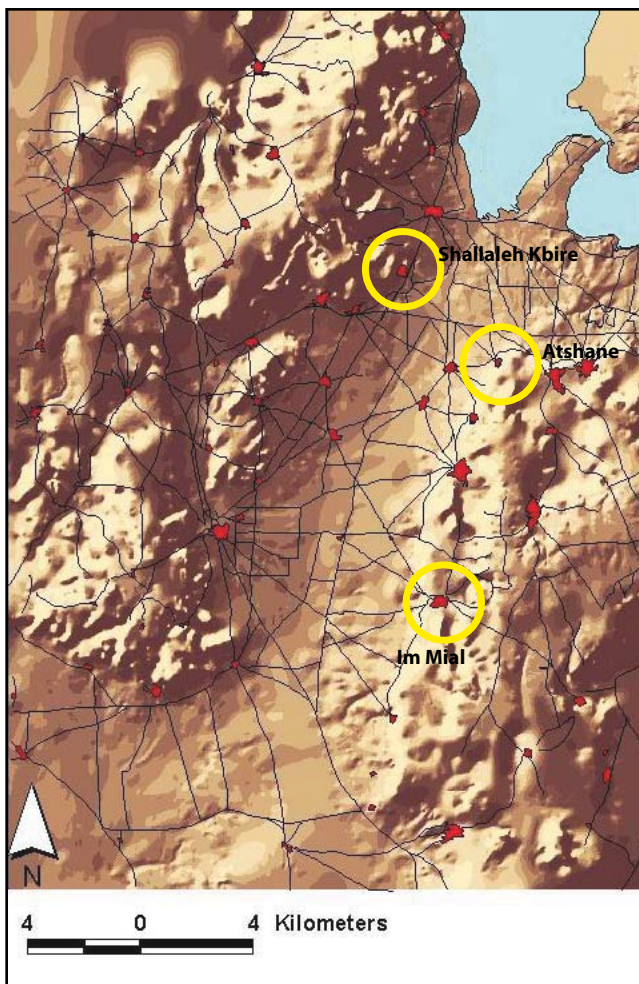
Syrien

Syrien ligger omkredset af Tyrkiet mod nord, Irak mod øst, Jordan mod syd og Libanon samt en 193 km lang kystlinje med vest. Landet har fire økologiske zoner: kystområdet, bjergene, den opdyrkede steppe og ørkenen. Kystzonen er fertile og dyrkes året

rundt. Omkring 50 km fra kysten ind i landet løber bjergkæden Jebel an-Nusariyah og bjergkæden Jebel Lubnan ash-Sharqiyah markerer grænsen mellem Syrien og Libanon. Syriens hovedlandbrugsområde ligger øst for disse bjergkæder i områderne omkring Aleppo, Hama, Homs og Damaskus. Fra floderne Eufrat og Orontes pumpes vand op til intensiv kunstvanding, mens landmændene, der bor længere væk fra disse floder, dyrker afgrøder baseret på nedbør. Den sydøstlige del af Syrien er ørken og hjemsted

Khanasserdalen ligger ved ☆markeringen.

Khanasserdalen og placeringen af de tre landsbyer i undersøgelsen af befolkningens levevis: Im Mial, Atshane og Shallah Kbire.

for landets beduiner i vintermånederne.

Khanasserdalen

Khanasserdalen ligger 80 km syd-øst for Aleppo med en orientering nord-syd. Lige nord for dalen ligger den store Jabul saltsø, som er hjemsted for mange sjældne fuglearter. I Khanasserdalen er der 24 landsbyer og en befolkning på ca. 11.000 mennesker. Husene er hovedsageligt lerklinede kuppelhuse, som er lune om vinteren, dejligt kølige om sommeren og robuste overfor jordskælv. I de senere år er det dog blevet moderne at bygge huse af præ-fabrikerede mursten af beton, så enhver ung i dalen foretrækker et sådan hus frem for et lerklinet. I de større landsbyer i Khanasserdalen findes skoler, som er bygget og betalt af regeringen, hvor der undervises børn fra 1. - 6. klasse. Kun meget få børn i landsbyerne når videre end 6. klasse og mange når slet ikke 6. klasse. Mange af pigerne kommer overhovedet ikke i skole eller slutter uddannelsen efter et par år. Hver eneste landsby har en lille moske betalt og bygget af landsbybeboerne selv. Grundvandet i dalen er for salt til, at det kan drikkes af mennesker. Derfor køber de fleste landsbyboere deres vand fra landsbyer med ferskvand, som hentes i store lastbiler og fyldes i containere gravet ned i jorden. De fleste landsbyer har elektricitet, mens telefon og læge kun er tilgængeligt i Khanasser by.

Landsbyerne

Til studierne af levevisen i Khanasserdalen undersøgte jeg tre landsbyer: Im Mial, Atshane og Shallah Kbire, der på hver deres måde havde tilpasset sig natur- og samfundsforholdene. Overordnet set findes der tre måder at tjene penge på i Khanasser-

1

1. Khanasserdalen skifter udseende alt efter årstiden. I det tidlige forår, hvor kornet på markerne og græsserne på bjergsiderne spirer, er dalen for en kort stund grøn. Dette billede er taget om sommeren, hvor dalen har sit tørre gulbrune udseende.

2

2. Det er stadig de lerklinede kuppelformede huse, der præger landsbyerne. De unge landsbyboere foretrækker dog de moderne betonhuse, der ikke kræver nær så meget vedligeholdelse som de lerklinede. De lerklinede huse får hvert andet år et lag ler på ydersiden.

3

3. Alle landsbyerne i Khanasserdalen har en moske. I Im Mial er moskeen bygget i den traditionelle stil, som er den mest typiske. I andre landsbyer har landsbyboere, der har tjent mange penge ved migrationsarbejde, betalt for at få bygget større og flottere moskeer.

4

4. Landsbyen Im Mial er den største, men også den mest isolerede af de tre landsbyer, jeg besøgte. Det er den landsby jeg holder mest af, måske fordi jeg tilbragte mest tid her eller fordi, det var den første landsby, jeg besøgte i Khanasserdalen.

5

5. Overalt i Khanasserdalen er der spor efter de folk, der boede i dalen for ca 2000 år siden. Her er det sten fra byzantinske bygninger, der bliver genbrugt som udsmykning på nutidens kuppelformede lerklinede huse.

6

6. Traditionelt holdes får til mælkeproduktion. Mælken forarbejdes til ost og yoghurt. I dag har de fleste familier en lille flok får, som kun lige dækker familiens eget forbrug. Af fårenes rumper laves fedt, og ulden anvendes som fyld i madrasser. Madrasserne rulles ud som familiens senge.

dalen: migrationsarbejde, landbrug og færehold. I alle landsbyer kombineres de tre måder på forskellig vis for at diversificere indtjeningsmulighederne. Dette gør landmændene mindre sårbare overfor forandringer.

Im Mial betyder "moder af milepæle", opkaldt efter to søjler, der lå i udkanten af landsbyen, højst sandsynligt rester af bygninger fra den byzantinske eller romerske tid. Det er den mest traditionelle af de tre landsbyer. Im Mial ligger i den sydvestlige del af dalen og er den største af de tre landsbyer både areal- og indbyggermæssigt. Den består af 70 familier og 581 mennesker og har en befolkningstilvækst på 4 % p.a. Der er 1,3 ha landbrugsjord tilgængeligt pr. indbygger i landsbyen, hvilket er langt fra nok til at kunne leve af. I Im Mial lever folk hovedsageligt af migrationsarbejde. Nogle familier forlader landsbyen 2-8 måneder om året, mens andre familier har forladt landsbyen permanent og er flyttet til Aleppo eller Sphire. Alle familier i Im Mial dyrker byg på deres marker. På nær 3 kunstvandede marker er al dyrkning baseret på nedbør. Grundvandet ligger dybt og er næsten utilgængeligt, da Im Mial ligger ved foden af bjergsiden. Derfor har landsbyboerne ringe mulighed for at intensivere dyrkning ved kunstvanding. Langt den største del af husholdene i Im Mial holder får for at få mælk, hovedsageligt for at dække familiens forbrug af mælk, ost og yoghurt.

Atshane, betyder "tørstig", og landsbyen fik sit navn, da der i tidernes morgen ingen vand var at finde her. Atshane ligger i den nordøstlige del af dalen. Den er den mindste af de tre landsbyer med en befolkning på 226 personer fordelt på 22 hushold med en gennemsnitlig husholdsstørrelse på 10 personer. Landsbyens bebyggede areal og det opdyrkede areal er tilsvarende mindre end Im Mials og Shallaleh Kbires. I

Atshane lever folk af kunstvandede landbrug. De kunstvandede arealer udgør næste 30 % af det opdyrkede areal, hvilket er meget da gennemsnittet for Khanasserdalen er 4 %.

Shallaleh Kbire betyder "store vandfald", og landsbyen fik sit navn, fordi der før i tiden var rigeligt med vand. Shallaleh Kbire ligger i den centrale del af dalen mod nord lige syd for Jabul saltsøen. Shallaleh er en forholdsvis stor landsby med 473 indbyggere. Den har den højeste befolkningsvækst af de tre landsbyer med 5,9 % p.a. Med et befolkningstryk på 1 ha pr. person, er Shallaleh Kbire den landsby, der har det mindste opdyrkede areal til rådighed pr. person. I Shallaleh Kbire har folk i mange år levet af de store udbytter fra kunstvandet bomuld. I de senere år er udbytterne faldet på grund af den dårlige grundvandskvalitet, og folk har skiftet til en ny levevej. Langt de fleste hushold lever nu af at opfede og sælge får til slagtning.

Forandringer i levevilkår

Da jeg spurgte folk i Khanasserdalen, hvad de så som deres største problem, var svaret mangel på regn. Den årlige gennemsnitlige nedbør er kun 200-250 mm og den falder meget irregulært fra år til år. Dette begrænser muligheden for at have højt ydende landbrug.

Traditionelt har folk levet af at dyrke nedbørsbaserede afgrøder og holde får, og det gør alle beboerne i de tre landsbyer fortsat i dag. I dag er dette dog ændret fra at være den primære indtægtskilde til at være den sekundære.

I dag som tidligere er byg den afgrøde der typisk dyrkes på markerne i Khanasserdalen, men i nogle tilfælde forsøger landmændene med dyrkning af hvede, som kræver mere nedbør.

I langt de fleste tilfælde anvendes kornet til foder til fårene. Hvis der derefter er et overskud, sæl-

Det tog lidt tid at vinde befolkningens tillid i Atshane. I starten var folk venlige, men skeptiske. Jeg blev stædigt ved med at vende tilbage. Efter at have fået afvist teorier om, at jeg var agent for CIA eller udsendt for at lave en militærbase i Khanasserdalen, åbnede folk op.

ges dette. Indtjeningen ved salg af høsten er kun et supplement til familiens økonomi, da markerne er for små og udbytterne for lave til at give en indtjening en familie kan leve af.

Har det været et nedbørsrigt år og kornet står højt, høstes det med mejetærsker, og stubbene græsses af landmandens egne får eller beduiner lejer græsningsretten til marken. Er udbytterne dårlige, høstes kornet med hånden, så både strå og aks kommer med, og alt gemmes til foder. I år med ringe nedbør høstes markerne overhovedet ikke men afgræsses af fårene. Stubmarkerne har fået en større værdi i Khanasserdalen, da presset på græsningsområder er steget med det øgede antal får i dalen, som en konsekvens af den større befolkning og dermed et større behov for animalske produkter. Foder i form af græs og stubmarker er dog langt fra tilstrækkeligt til at holde fårene i live.

Landmændene må købe supplerende foder på markedet el-

ler hos hinanden. Det bliver for mange landmænd så stor en udgift, at de sælger fårene, fordi det ikke er profitabelt at holde dem. I dag ses fårehold med henblik på mælkeproduktion som en rentabel måde at investere penge, da indkomsten fra salg af mælk, ost og yoghurt og uld kan supplere husholdsøkonomien. Dog er fårehold med henblik på mælkeproduktion, der ofte varetages af de unge mænd, meget arbejdskrævende. De unge mænd kan tjene flere penge på migrationsarbejde. Det er tillokkende, men ulempen er, at de må forlade landsbyen. I mange hushold er flokstorrelsen dog begrænset til, at produktionen kun anvendes til konsumtion i familien og ikke sælges på markedet.

Et andet problem for befolkningen i Khanasserdalen er den ekstremt høje befolkningsvækst. Gennemsnitsbefolkningsvæksten for de tre omtalte landsbyer er 4,8 % p.a. Det er langt over de 3 % p.a. som er befolkningstilvæksten for hele Syrien, og som

ifølge Verdensbanken er en af verdens højeste. Landsbybeboerne får mange børn. Omkring 35 % af befolkningen er børn under 10 år og et gennemsnitshushold er på 9 personer. Den stigende befolkning kræver en tilsvarende vækst i økonomien.

Hvad har folk i Khanasserdalen så gjort for at øge indtjeningen? Landsbybeboerne har ikke haft mulighed for at øge det opdyrkede areal for at øge udbytterne enten til salg eller som foder til får. Dette skyldes, at dalen ligger på grænsen til ørkenen i et område, som regeringen ved lov har besluttet ikke må opdyrkes for at undgå vinderosion. Fragmentering af markerne i forbindelse med arvesystemet, hvor sønnerne arver og deler jorden når faderen dør, betyder, at markarealerne for den enkelte familie er blevet mindre. I 1966 fik de folk, der boede i dalen, brugsret over jorden i forbindelse med en jordreform, hvor jorden blev stats ejendom. I den forbindelse fik hver familie i dalen 20-30 ha. I dag er markstørrelsen faldet gennemsnitligt 1,3 ha pr. familie. Fragmenteringen af land i landsbyen er nået til den yderlighed, at omfordeling af jord finder sted. Jord eller udbytter fra marker, der ejes af landsbybeboere, der bor eller arbejder udenfor dalen, overgår i nogle tilfælde til deres slægtninge, som er bosatte i landsbyen. Derved mister de folk, der forlader landsbyen retten til jorden, og de der bliver i landsbyen overtager.

For at øge indtjeningen har landmændene derfor intensivret dyrkningen ved at undlade at lægge markerne brak. Traditionelt havde landmændene i Khanasserdalen et 1-årigt brakrotationssystem. Den manglende braklægning af markerne er med til at udpine jorderne og give mindre samt ringere høstudbytter. En anden måde, landmændene har intensivret på, er ved kunstvanding af markerne. Det

har dog kun været muligt for de landsbyer, der har let adgang til grundvand, altså landsbyer med en placering i den centrale del af dalen. De fleste brønde i dalen blev gravet i perioden 1991-1994 og er motordrevne. Den første brønd i dalen blev gravet i Shal-laleh Kbire i 1953 og blev trukket af æsler. Hvis der er rigeligt med vand til kunstvanding, dyrker landmændene bomuld, hvede og lægger brak i rotation. Hvis der er en begrænset vandmængde i brønden, dyrkes hvede og en del af marken dyrkes med nedbørsbaseret byg. Afgrøderne roteres årligt. Fortjenesten ved at dyrke kunstvandede afgrøder er langt højere end ved at dyrke nedbørsbaserede afgrøder og tilpas høj til, at en familie kan leve af dyrkning af kunstvandede afgrøder. Abu Nasser fra Atshane fortalte, at han i 1992 borede en brønd. Indtjeningen ved det første års høst betalte investeringerne i en pumpe, boringen, såsæd, kunstgødning, høst og pløjning.

Økonomien til etablering af kunstvanding kommer som oftest fra migrationsarbejde. I mange år har folk i landsbyerne med kunstvanding levet godt af store udbytter fra kunstvandet bomuld. Mange af de landsbyer ligger lige syd for Jabul saltsøen. De var derfor også de første landsbyer, der mærkede konsekvensen af saltvandets indtrængen i grundvandet, da pumpningen og dermed sænkningen af grundvandet blev for intens. Afgrøderne kan ikke tåle det salte vand. Til tider kan ses hvide plamager i markerne af aflejret salt fra grundvandet, og de fremkommer, når det salte vand brugt til kunstvanding fordamper på markerne. På grund af salt i grundvandet er de fleste brønde i Shallaleh Kbire blevet lukket, og i Atshane kan landmændene nu mærke det negativt på høstudbytterne.

Kunstvanding har været og er stadig for nogle landsbyer, de der ligger længere syd for saltsøen,

Kunstvanding og dyrkning af højprofitable afgrøder som bomuld har været meget populært i den centrale del af Khanasserdalen, hvor der er let adgang til grundvand. I den nordlige del af dalen er der dog i de seneste år blevet pumpet så meget grundvand, at saltvand fra saltsøen er trængt ned i grundvandet. Så vandet, der kunstvandes med, er blevet så salt, at det skader afgrøderne. I mange tilfælde kan man se saltaflejringer som hvide aftegninger på jorden på markerne.

en god indtjeningsmulighed ligesom migrationsarbejde.

Der udføres mange former for migrationsarbejde i Khanasserdalen. Hvis migrationsarbejde er et husholds hovedindtægtskilde, vælger landmændene at flytte hele familien til områder tættere på Aleppo eller Eufrat, hvor de bor i 6-9 måneder om året og dyrker marker for store jordejere, hvoraf mange er militærfolk. Jordejeren betaler alle udgifter i forbindelse med dyrkningen, mens arbejdet, der lægges i dyrkningen, belønnes med 25-30 % af høstudbyttet. I Im Mial forlader knap halvdelen af alle familier hvert år landsbyen for at udføre landbrugsarbejde udenfor Khanasserdalen.

Typisk migrationsarbejde, der supplerer landsbybeboernes hovedindtægtskilde, er arbejde i Libanon, plukning af bomuld og oliven og andet landbrugsarbejde. Disse typer af migrationsarbejde kræver, at landsbybeboerne er væk fra Khanasser dalen 2-5 måneder. Oliven- og bomuldsplukning er hovedsageligt kvindearbejde. Kvinderne flytter til olivenområderne i den nordlige del af Syrien eller til bomuldsområderne omkring Eufkrat og Aleppo i 1-2 måneder. Inden for de seneste 5-6 år er migrationsarbejde i Libanon blevet populært blandt unge mænd i Atshane. De unge mænd udfører typisk forfaldent arbejde i forbindelse med renovering og konstruktion af bygninger og huse.

På grund af migrationsarbejde er nogle familier adskilte i mange måneder hvert år. For nogle landsbyer som for eksempel Im Mial er landsbyen blevet et vinteropholdssted, hvor beboerne kun tilbringer 3-6 måneder om vinteren. Resten af året er landsbyen affolket. Mange landsbybeboere udtrykte utilfredshed med denne migrerende tilværelse.

Årsagen hertil er, at de landsbybeboere, der er totalt afhængige af migrationsarbejde og som tilbringer en stor del af året udenfor landsbyen, ikke ejer får eller har adgang til jord i landsbyen i Khanasser dalen. Det gør dem mere sårbare og afhængige af forholdene udenfor deres hjem. Kvinderne klagede over, at migrationsarbejdet var hårdt. Et andet problem er, at børn sjældent går i skole, når familien bor og arbejder udenfor deres landsby i mange måneder om året.

Hvordan med fremtiden?

Når jeg spurgte beboerne i Khanasser dalen om fremtiden, lød svaret "Det er op til Allah". Gik jeg dem mere på klingen, var der mange, der havde store forhåbninger til den nye trend i Khanasser dalen, nemlig opfedning af

får til videresalg. En produktion som landsbybeboerne kan tjene mange penge på, samtidig med at de kan blive i Khanasser dalen. Det kræver dog en stor investering at starte et kommercielt fårehold, da der både skal købes lam, overdækket indhegning og foder. Landmændene i Shallaleh Kbire, der har tjent mange penge på salg af kunstvandede afgrøder de sidste 10 år, har haft økonomi til at foretage denne investering, og fåreflokkene her er meget store. Fåreholdene findes i områder udenfor landsbyen. Mændene i familien skiftes til at overnatte der og holde øje med fårene. Fårene fodres kun og får ikke mulighed for at græsse. For ved græsning bevæger dyrene sig meget rundt og forbrænder en masse energi, hvilket ikke er godt for opfedningen. Fodermængden til fårene overstiger, hvad bønderne kan levere ved egen dyrkning. Derfor købes der foder på markedet. Når fårene er slagteklare køres de til markedet i Aleppo på store lastbiler, hvor de sælges levende. Efterspørgslen på fårekød er stor i Eidal Fidhir, den store højtid til afslutning af Ramadanen. I den periode er prisen på slagteklare får speciel høj.

Landsbybeboerne i Khanasser dalen har gennem de sidste 40 år tilpasset deres levevis efter de naturmæssige- og samfundsmæssige forhold og udfordringer, der har været. De er gået fra at leve af nedbørsbaseret dyrkning af byg og fårehold med henblik på mælkeproduktion til mere intensiv dyrkning ved kunstvanding af høj-profitable afgrøder som bomuld til videresalg eller de udfører migrationsarbejde. Nogle familier har permanent forladt dalen, og andre ser i dag nye muligheder i at indkøbe og opfede får som de videresælger på markedet.

Selvom fortiden har budt og fremtiden uomtvisteligt vil byde på nye udfordringer for landsbybeboerne i Khanasser dalen, så forsøger folkene her at tænke og udleve alternativer for at kunne opretholde livet. Trods de hårde odds for overlevelse så er det netop her, jeg har oplevet den største imødekommenhed.

Trine Louring Nielsen er uddannet kulturgeograf og arbejder som GIS-konsulent for COWI.

Alle fotos af forfatteren.

Befolkningen i Khanasser dalen har fået en ny indtjeningsmulighed, nemlig salg af fårekød. Efterspørgslen er specielt stor i Eidal Fidhir, den store højtid til afslutning af Ramadanen, både i Syrien og i Saudi Arabien, hvortil kødet eksporteres. Man er derfor begyndt at investere i får, som fedes op og derefter sælges til slagtning.

1

Kvinder i Mellemøsten

Af Trine Louring Nielsen og Hanne Kirstine Adriansen

Kvinder i Mellemøsten har mange forskellige ansigter, og de er bestemt ikke tilslørede alle sam-

men. Med disse billeder vil vi gerne vise nogle af dem.

1. *Kvinder i landbyen Im Mial, Syrien, bager kak til Ramadanen.*
 2. *Palæstinensisk kvinde i Jerusalems gamle bydel.*

2

3

4

5

6

7

7

3, 4 og 5. Kvinder på markedet i Nizwa i Oman. Kvinderne var meget forskellige i deres klædedragt, men ligesom mændene går de stort set alle i traditionelt tøj. Kvinderne var der for at sælge eller købe dyr. Så selvom nogle af dem ser "lukkede" ud med deres masker for ansigtet, tog de aktivt del i handelslivet.

6. Til kaffe hos to kristne kvinder i en landsby i Libanons bjerge.

7 og 8. Unge piger i en landsby i Oman.

9. Fra Omayyad-moskeen i Damaskus, Syrien. Kvinder skal dække hoved og arme, inden de træder ind i moskeen.

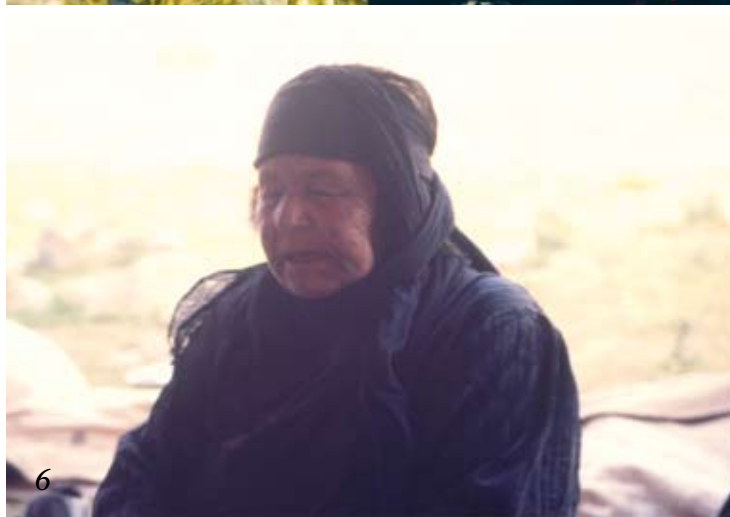

8

9

1. Marcel på sit kontor på ICAR-DA i Aleppo, Syrien. Hun er en ugift, kristen kvinde, der endnu bor hjemme hos sin mor.
2. Bruden Sawzan, Aleppo, Syrien. Til hendes bryllup kom 250 kvinder. Mændene holdt deres egen fest.
3. Unge piger fra landsbyen Im Mial, Syrien, har gjort sig smukke til ære for fotografen.
4. Mor med sin datter i Im Mial, Syrien. Nyfødte børn bliver malet med kohl om øjnene.
5. Mor med sine to døtre, Jdeideh, Syrien. Læg mærke til moderens tatoveringer i ansigtet. Det var datidens make up.
6. Beduinkvinde fra Syrien med den traditionelle hovedbeklædning.
7. Efter malkningen i Im Mial, Syrien.

På vulkanens kant

- Studie- og vandretur til Nisyros – en græsk ø i øgruppen Dodekaneserne

I påsken 2007 inviterer Geografforbundet til 8 vidunderlige dage i Grækenland. **Rejseperioden er den 1. - 8. april 2007.**

Foreløbigt program

Fly til Athen: Her har vi mulighed for at opleve Akropolis evt. Areopagos, hvor apostelen Paulus holdt den berømmede tale til athenerne og det historiske museum, som ligger i den gamle parlamentsbygning.

Fly til Kos: Efter et par dage flyver vi fra Athen til Kos, hvor vi tager ud til en tyrkisk landsby. Vi skal også besøge ruinerne af verdens første kursted Æskulapium. Desuden vil vi besøge den antikke varme og helbredende kilde sammen (husk badetøj), sidde under det samme træ som Sokrates (!?) og tænke store tanker for bagefter at slentre rundt på egen hånd i hovedbyen Kos, hvor der både er borgruiner og kalas (turistmylder) - vælg selv!

Båd til Nisyros: Efter Kos og turistmylder, sejler vi til Mandraki på Nisyros, hvor der kun bor ca. 700 indbyggere. På øen er der to charmerende havnestæder, hvor vi skal bo i den ene. De næste 3-4 dage skal vi vandre rundt og opleve det ene fantastiske naturfænomen efter det andet. Fra kraterbunde til bjergtoppe. Vi skal op til de ældgamle bjerglandsbyer, der hænger på calderaens kant, men også ned i bunden af

øens største krater. Øens højeste punkt (698 m) bestiges, og alle sanser kommer på prøve bl.a. smukke udsyn og svovlrig lugte fra vulkanens indre.

Vi skal møde de lokale beboere, høre om øens vandforsyning, besøge kirker, kapeller og klostre, høre om rige amerikanere, der vender "hjem" til øen, men selvfølgelig også nyde den dejlige stemning på byens torv over et glas koldt hvidvin.

Hvis tiden tillader det

Yali: Vi prøver at få mulighed for med båd at komme til Yali, den nærliggende lille ø, hvor der stadig udvindes pimpsten til kommercielt brug. Hver morgen tager en båd en lille flok morgenfriske arbejdere til øen, og hver dag hen under aften vender de samme arbejdere trætte hjem. For os er det måske en sjov, spændende og lidt charmerende måde at pendle på, men måske er det alligevel lidt behageligere med DSB?

Pali: I Pali er der en lille skøn sandstrand. Så husk endelig badetøjet.

Lies: Det er muligt at komme til Lies på knallert – og det er et meget smuk og særpræget landskab på vej derud. Det er tuf-agtigt.

Avlakki: Det er også muligt at komme til Avlakki på øens sydspids. Selve Avlakki er et kedeligt og forladt sted, men land-

Jesus på korset er en gennemgående figur i de græske kirker og kapeller. Ingen kirke eller intet kapel er for beskeden til at have sit eget kors. Selv kapellet på øens top har et smukt eksemplar.

skabet derude er spændende og anderledes, og der er overdådige og forvredne lavasten på havnen.

GPS: Vi bruger på denne tur Dr. Jürgen Franckes vandre-kort, som han har fremstillet via GPS. Hvis Dr. J. Francke er på Nisyros, håber vi at kunne få ham til at fortælle os om processen og vise os få eksemplere på, hvordan han har anvendt sit udstyr.

Afgang fra Nisyros, Kos og Athen og ankomst til København: Vi tager fra Nisyros tilbage til Kos. Efter en overnatning tager vi indenrigsfly til Athen samt videre hjem til Danmark.

Udførligt program på www.Geografforbundet.dk

**Turansvarlig:
Lise Rosenberg
lr@geografforlaget.dk
4364 1319 / 2239 7777**

Dette smukke syn fra udkanten af Nikia viser det krater, der er øens største, og som vi skal ned i.

Græsk påske: Da studieturen finder sted i den græske påske, har vi mulighed for at følge, hvordan påsken forberedes og fejres i Grækenland. Hver aften kan interesserede deltage i aftensangen i de lokale kirker samt deltage i opstandelsesfesten den 7. april.

Foruden et mærke, der viser, at vi er på øens højeste punkt, ligger der også et lille kapel, Kapellets indre rummer en samling lokale ikoner, samt det traditionelle udstyr til at tænde et olie- eller vokslys.

Vi befinder os i Grækenland store-mandag, store-tirsdag, store-onsdag, store-torsdag, store-fredag, store-lørdag (hvor præsterne forkynder Jesus genopstandelse kl. 24, og den største festdag på hele året begynder), og vi rejser hjem til Danmark påskedag. Hver dag er der både dag- og aftengudstjenester i de græske kirker mv.

Dette smukke syn fra Diavatis' hængende haver møder vi på vej op ad den lavadome, der øverst er øens højeste punkt 698 m.

Arrangement i København søndag den 21. januar 2007.

Her vil en kyndig, dansk præst fortælle om traditioner og ritualer i forbindelse med den græske påske, og hvor vi kan nyde græsk mad for en pris på ca. 100 kr. pr. person. Informationer om dette arrangement vil ligeledes blive lagt på hjemmesiden.

Pris ca. 7.800 kr., tillæg for enkeltværelse 950 kr. Prisen indeholder fly til Athen og videre til Kos, båd til Nisyros, hotel med morgenmad, transfer til og fra lufthavn / båd.

Tilmelding senest den 5. januar 2007

ved indbetaling af et depositum på 1000 kr. til Geokurser, Jesper Lund, Stenbjergs Allé 56, 7430 Ikast. Giro 1594702 eller bankoverførsel reg.nr. 1551 konto 1594702. Resten af beløbet skal være indbetalt senest den 28. februar 2007.

Skriv "Nisyros" på tilmeldingen. Send samtidig en mail til Lise Rosenberg med navn, adresse og telefonnumre på e-mail: lr@geografforlaget.dk

Genopbygningen af Irak

Af Trine Louring Nielsen

Genopbygningen af Irak er i fuld gang. Danida deltager i genopbygningsprocessen med forskellige udviklingsprojekter, herunder et ”Transport-korridor studie”. Projektet bliver udført af det internationale rådgivningsfirma COWI i samarbejde med Basrah Universitet og lokale myndigheder. Projektet har til formål at studere havne, vandveje og hovedveje mellem Bagdad og Umm Qasr via Basrah. Anden fase af projektet forventes afsluttet i starten af det nye år. Sikkerhedssituationen i Irak har skabt nogle udfordrende rammer for projektet, som bl.a. har gjort det nødvendigt at etablere et projektkontor udenfor Irak samt et tæt samarbejde med et lokalt konsulentfirma. Mange faggrupper har været involveret i udførelsen af projektet, bl.a. havneeksperter, vejingeniører, økonomer, eksperter i organisationsudvikling, miljøspecialister og geografer. Geografiske metoder er blevet brugt i projektet til at verificere, visualisere og analysere geo-data, som enten er anskaffet igennem normale kommercielle udbydere eller indsamlet i Irak.

Med Baath regimets fald og åbningen af den irakiske økonomi, står Irak overfor nye udfordringer. Årtier med krig, isolation og sanktioner har sat sine spor i den irakiske økonomi med drastisk nedgang i det irakiske folks levestandard til følge.

Det internationale samfund har prioriteret at få Iraks økonomi hurtigt på fode igen for at sikre en stabil udvikling i det spirende demokrati. Til det formål blev fonden "International Reconstruction Fund Facility for Irak" oprettet i begyndelsen af 2004 af FN og Verdensbanken. Formålet er at hjælpe donorer med at kanalisere deres ressourcer og koordinere deres støtte til genopbygningen og udviklingen af Irak. Indtil videre har 26 donorer givet over 1.4 mio. US\$ til fonden. Danmark blev medlem af fonden i sommeren 2005.

Genopbygningen af Iraks infrastruktur er et vigtigt led i genopbygningen af Iraks økonomi. I dag transporterer 68 % af al Iraks import over land via Jordan, Syrien, Tyrkiet, Iran og Kuwait. Den lange vejtransport øger trans-

portomkostningerne væsentligt. Transportomkostningerne på importvarer vil derimod kunne reduceres, hvis transporten gik direkte til de irakiske havne. Desuden ville forbedrede transportfaciliteter bidrage til at stimulere en udvikling hen imod en mere diversificeret irakisk økonomi, og gøre denne mindre afhængig af olieindtægter.

Danida har tildelt COWI opgaven at studere og undersøge de vigtigste transportkorridorer fra Umm Qasr via Basrah til Bagdad. Studiet er en del af den mere omfattende ”Master Plan Study” for hele Iraks transportsektor.

Formålet med studiet af transportkorridoren

Det overordnede formål med projektet er, at sikre, at infrastruktur- og transportsystemet i transportkorridoren mellem Umm Qasr og Bagdad har den kapacitet, der er behov for. Formålet er desuden at sørge for, at transportkorridoren bliver vedligeholdt og drevet på en måde der økonomisk og socialt er effektiv - uden at gå på kompromis med miljøet.

Projektet består af tre faser:

- Startfasen: Projektet planlægges i detaljer.
- Planlægningsfasen: Projektet studerer havne, vandveje, og veje og analyserer behovet for kort-, mellem- og langsigtede forbedringer af transportkorridoren med fokus på veje, havne og vandveje og udveksling af varer mellem de forskellige transportmidler. Derudover skal projektet identificere og lave en prioriteret liste af transportinfrastrukturprojekter i korridoren.
- Implementeringsfasen: Projekter fra den prioriterede liste udvælges og udføres.

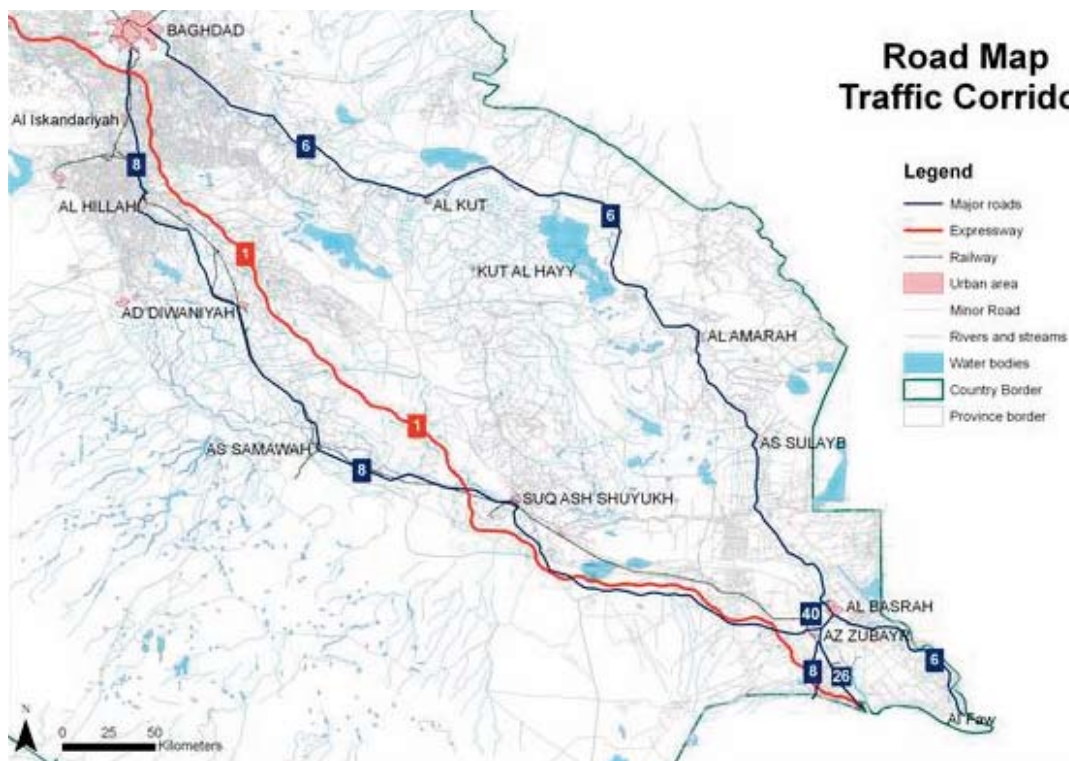
En vigtig del af projektet er kapacitetsopbygning af ministerier, myndigheder og ingeniørorganisationer, som både involverer uddannelse og indkøb af udstyr.

I forbindelse med udførelsen af projektets første to faser har COWI udført en række konkrete aktiviteter som:

- Køb af opmålingsudstyr og undervisning af irakere i opmåling med GPS og PDA

Road Map Traffic Corridor

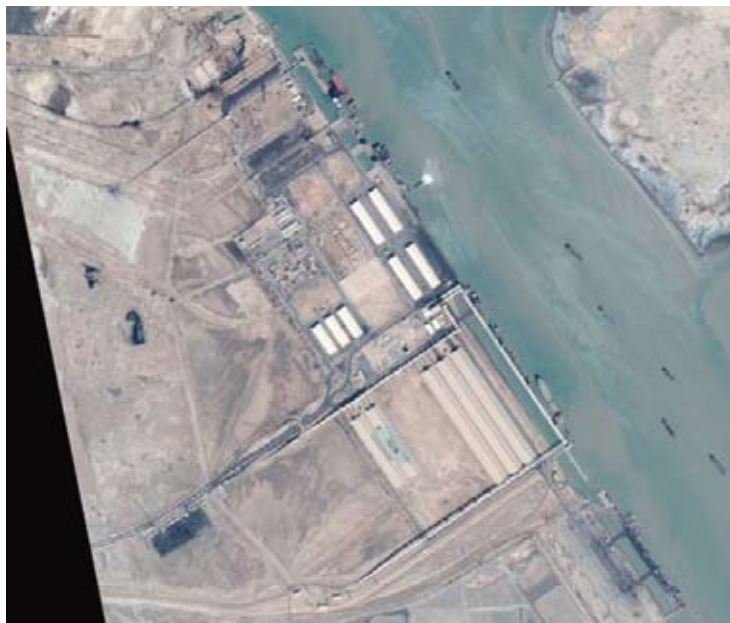
Hovedvejene, som projektet studerer, er de to hovedruter mellem Umm Qasr havn og Bagdad centrum. Den første rute består af hovedvejene 26 og 8 samt Expressway og den anden rute hovedvej 40 og 6 samt Expressway 1. Kilde: Lead Dog.

- Dataindsamling
- Studie af havne, vandveje og veje
- Etablering af en GIS-database
- Forudsigelse af transportbehov og en kapacitetsvurdering
- Identifikation af transportinfrastrukturprojekter i korridoren
- Hydraulisk modellering og miljøevaluering

Sikkerhedssituationens betydning for projektarbejdet

Den politiske situation og den manglende sikkerhed i Irak har påvirket projektets arbejde. For det første tillader sikkerhedssituation i Irak ikke internationale firmaer at være fysisk til stede i landet. Få firmaer, der har gen-

Havnene i projektområdet er Al Maqal, Umm Qasr, Abu Floos, Al Faw og Az Zubair. Kilde: GRAS.

opbygningsprojekter i Irak, vælger at udstationere en koordinator i de militærbeskyttede områder "Green Zone", selvom personer, der bevæger sig ud og ind af denne zone, løber en risiko som mål for angreb fra terroristerne herunder kidnappingsforsøg.

COWI valgte derfor at lave et projektkontor i Kuwait, hvor COWI i forvejen har et kontor. Al arbejde i Irak udgår derfra. Projektkontoret ligger cirka to timers kørsel fra Basrah. Både irakerne og COWI har indtil nu været godt tilfredse med valget af Kuwait-kontoret. Her kan holdes møder mellem samarbejdspartnere og foretages uddannelsesaktiviteter under sikre forhold. Projektkontoret kommunikerer med Irak over telefonen og e-mail hver dag.

Et lokalt konsulentfirma, ECB med hovedsæde på Basrah Universitet har taget sig af dataindsamlingen og besigtigelses- og opmålingsaktiviteterne i Irak. De bliver trænet på projektkontoret i Kuwait og tager derefter til Irak for at udføre opgaverne. Det var allerede klart fra starten af projektet, at detaljerede opmålingsaktiviteter af hovedveje og vandveje i den øvre del af korridoren ikke var mulige på grund af sikkerhedssituationen. Fokus har derfor været at indsamle data i de sydlige provinser hovedsageligt Basrah, hvor sikkerhedssituationen er mindre problematisk.

En anden effekt af den manglende sikkerhed har været, at det desværre har været svært at få adgang til data. Enten har data ikke været tilgængelige eller også har myndighederne, andre orga-

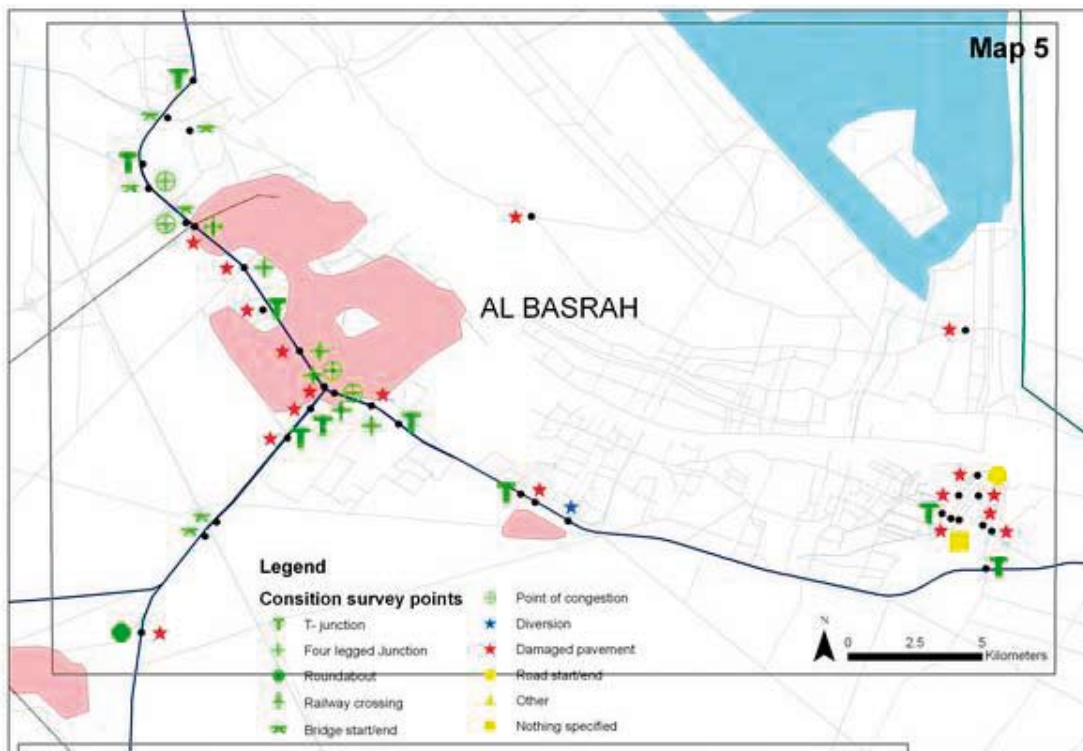
nisationer og institutioner været tilbageholdende med at udlevere data.

Samarbejde med myndigheder og ministerier

Organisation og lovgivning indenfor transportsektoren er fortsat mere eller mindre, som den var under Baath regimet. Ingen substansielle administrative eller lovgivningsmæssige reformer er blevet implementeret under den politiske overgangsperiode fra foråret 2003 til i dag.

Det forventes, at når den nye forfatning godkendes, og den nye irakiske regering er på plads, vil reformer i de forskellige sektorer træde i kraft. Den nye forfatning vil højst sandsynlig resultere i decentralisering af administration, der også vil have indvirkning på transportsektoren. For at imø-

Punkterne på dette kort er data indsamlet i felten. Til hvert punkt er tilknyttet en række data også indsamlet i felten, som ligger i GISdatabasen. GIS er blevet brugt ikke kun til at visualisere, men også analyser i form af forespørgelser i databasen. Kilde: COWI.

dekomme disse forandringer er transportsektoren således tvunget til organisationsændringer. Det er derfor vigtigt, at de irakiske myndigheder bliver styrket for at møde de nye krav om administration, ledelse og udførelse af myndighedsopgaver.

Dette samt den turbulente politiske situation efter det første frie valg den 30. januar 2005 har gjort, at det har været svært at få et officielt engagement i projektet fra de irakiske ministerier og myndigheders side. Det har også været vanskeligt at fastholde den irakiske regerings ejerskab til projektet.

På trods af det manglende engagement har projektet et godt samarbejde med de irakiske myndigheder både på lokalt niveau i Basrah (Basrah University og Iraqi Port Authority) og på ministerielt niveau i Bagdad

(Ministry of Transportation og Ministry of Construction and Housing). Projektet samarbejder også med Den Danske Ambassade i Bagdad og Konsulatet i Kuwait, samt deler viden med relevante internationale organisationer som United Nations Development Program (UNDP).

Som før nævnt samarbejder COWI med et lokalt konsulentfirma på Basrah Universitet, som har forestået indsamlingen af data. Desuden er andre lokale konsulenter blevet inkluderet i projektet, hvor det var nødvendigt.

Geografiske data og metoder

Da sikkerhedssituationen i Irak ville besværliggøre feltarbejdet, indkøbte og brugte projektet en række geo-data, som kunne være med til at lette dataindsamlingen og være basis for planlægningen

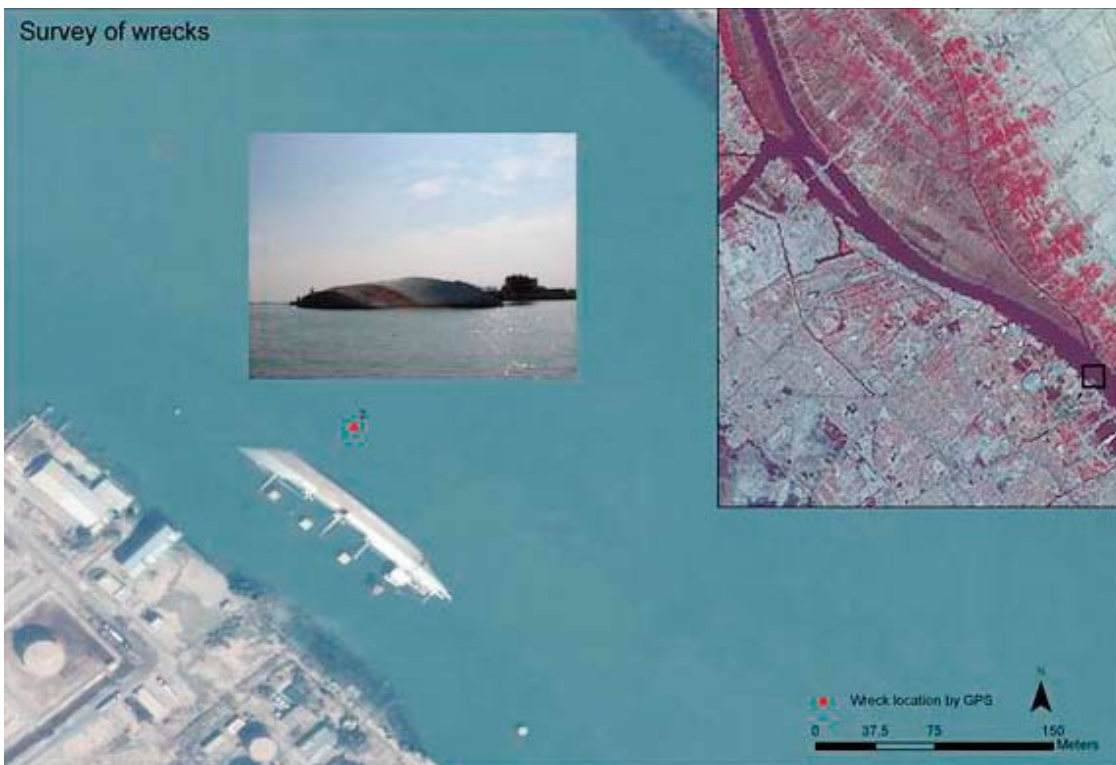
af denne. Disse data var satellitbilleder samt et detaljeret vejnetværk for hele Irak. Satellitbillederne var henholdsvis Landsat billeder fra 2002 med en opløsning på 30 x 30 m og Quickbird billeder fra 2004 med en opløsning på 0,61 x 0,61 m. Vejnetværk var detaljeret gengivet og indeholdt informationer såsom vejnavn og hastighedsbegrænsning. Geo-data samt de indsamlede feltdata, der alle var stedfæstede, blev bearbejdet, manipuleret og analyseret ved hjælp af GIS og programmer til behandling af satellitbilleder. Geo-data og simple geografiske metoder understøttede på den måde projektaktiviteterne og supplerede analyserne med en geografisk dimension.

Studier af vejnetværket

Feltundersøgelserne af vejnetværket i Irak bestod i trafikmålin-

Feltnålinger af skibsvrags placering blev verificeret ved at sammenligne med Quickbird billederne.

Kilde: COWI.

ger og diverse visuelle vurderinger af trafikflaskehalse og broers tilstand. En "bump indicator" installeret i en bil gav en stor mængde data om belægningstilstandene på vejene. Al dataindsamling var stedfæstet geografisk med en GPS og var dokumenteret med fotos. De feltdata, som var indsamlet i forbindelse med undersøgelsen af vejene, blev hentet ind i GIS; et effektivt redskab til at organisere og få overblik over store datamængder og fotos. Endnu vigtigere var visualiseringen og analysen af data, som GIS gjorde muligt. Med vektordatasættet som baggrund var det nemt at tjekke om dataindsamlingspunkterne lå geografisk fornuftigt, og om de indsamlede data kunne relateres til en bestemt geografisk placering. GIS gjorde det nemt at illustrere fx hvordan vejbelægningens tilstand ændrer sig fra den ene ende af vejen til den anden. Derved blev det nemt og enkelt at identificere kritiske områder.

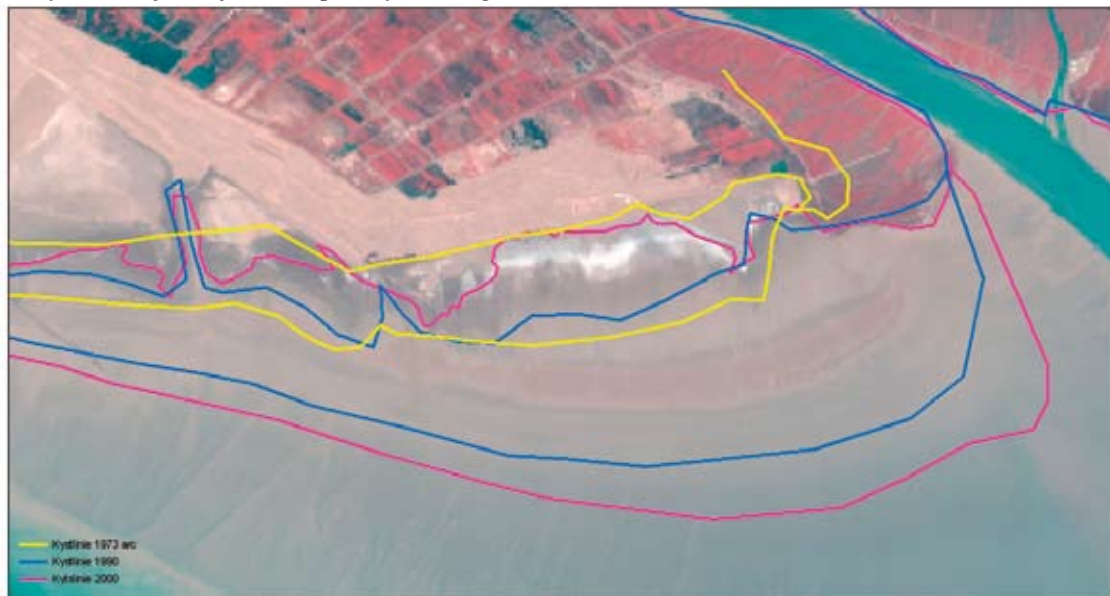
Studier af havne og vandveje

Undersøgelser af havnene er en anden vigtig del af transportkorridorstudiet. Havnenes faciliteter og infrastruktur blev vurderet for at få et billede af havnenes kapacitet og stand. Informationerne, der lå til grund for denne vurdering, var feltundersøgelser, men også visuel analyse af satellitbilleder. De detaljerede Quickbird billeder over havnene var et godt udgangspunkt for diskussion med irakerne om havnenes stand, kapacitet, udnyttelse og udviklingsmuligheder. Gamle tegninger over havnene, som den irakiske "Port Authority" var i besiddelse af, blev lagt ovenpå og sammenlignet med Quickbird billederne. På denne måde kunne ændringer i havnefaciliteter og infrastruktur identificeres. Dette var et godt udgangspunkt for at lave planen for dataindsamlingen til feltholdet. Desuden gav satellitbilleder et statisk billede af aktiviteten i form af anløbne både i havnene. Det kunne bruges til

fx antal både og størrelse på de anløbne både.

Studiet af vandveje og fremkommeligheden ad vandvejene indebar bl.a. en kortlægning af alle de mange skibsvrag i Shatt Al Arab og Khor Az Zubair. Et irakisk hold, som var uddannet i opmåling på projektkontoret i Kuwait, registrerede alle vrage- ne ved hjælp af GPS-måling og fotos af hvert vrag. GPS-punkterne blev indlæst ovenpå satellitbillederne (Quickbird) i GIS, for at se om vrages placering og udseende på satellitbilledet var identiske med GPS-målingen og fotoet taget i felten. På den måde blev satellitbillederne brugt til at verificere data indsamlet i Irak. Under søopmålingen blev også bøjer, der indikerer sejlrander, registreret. Deres geografiske placering målt med GPS. Placeringen af bøjerne blev lagt ovenpå et indscannet søkort, som var geo-refereret til satellitbilleder, hvorpå der også er indtegnet bøjer, og igen kunne ændringen i placeringen af bøjer vurderes.

Kystlinjen på satellitbilleder fra 1973, 1990 og 2000 blev digitaliseret og lagt over på Quickbirdbilledet fra 2004 i GIS for at analysere kystens temporale forandring. Kilde: COWI.

Resultatet viste, at mange af bøjningerne lå og flød umotiveret rundt i vandet, og der skulle derfor gøres en indsats for at få sejlranderne markeret ordentligt.

I forbindelse med foretagelsen af den hydrauliske modellering og miljøevaluering blev der også lavet en analyse af forandringer i kystlinjens placering gennem tiden. Kystlinjen på en serie af satellitbilleder fra 1973, 1990, 2000 og 2004 [1] blev digitaliseret, og kystlinjerne fra de forskellige år blev så vist på samme kort. Kortgrundlaget blev brugt som oplæg til diskussioner med irakerne om miljø.

Feltundersøgelserne af vejnet, havne og vandveje har indbragt en stor mængde data, som ved projektets afslutning skal overgå til det irakiske transportministerium. Da langt de fleste data er geografisk stedfæstet, er det naturligt, at de overdrages lagret i en GIS-database. Denne database sammen med et uddannelsesforløb i GIS har til formål at gøre irakerne i stand til at bruge informationerne til vedligeholdelse af transportnettet i korridoren.

Projektets resultater efter de første to faser

Første fase er afsluttet og anden fase forventes afsluttet i starten af det nye år. Herefter følger den tredje fase, hvor der skal udvælges og udføres projekter. Vurderingen efter de to første faser er, at infrastrukturen i transportkorridoren generelt er i god stand. En omfangsrig istandsættelse af veje og havne er dog stadig nødvendig for at komme op på en standard som i de omkringliggende lande. Det betyder, at der skal være fokus på mere langsigtede planer omkring vedligeholdelse og rehabiliteringsinvesteringer i stedet for nødreparationer.

Projektet konkluderer, at hvis sikkerheden i Irak var bedre, ville der være mulighed for, at landets import kunne gå via de irakiske havne i stedet for gennem havne

i de omkringliggende lande. Generelt er havneinfrastrukturen i brugbar stand, omend havneudstyret forældet og i dårlig stand og bør erstattes af nyt materiel. I havnene Umm Qasr og Az Zubair er udstyret dog forholdsvis nyt. Manglende havneudstyr er altså ikke grunden til den ineffektive havnedrift, som eksisterer i dag. Havnefaciliteternes tilstand varierer fra havn til havn. Ét eksempel kunne være antallet af pakhuse. Kajpladsernes faciliteter og udstyr er tilstrækkelige til at møde behovet. Behovet for udgravning i havnene og havneløbene er substansielle og vil være den største økonomiske byrde for havnene. Der skal strammes op på sikkerheden på havnene. Mere patruljering, sikkerhedshegn og sikkerhedsprocedurer er nødvendige i havneområdet. Der er behov for en decentralisering af havneorganisationen, og personalet, der bestyrer havnene, bør opkvalificeres. Dette lader sig gøre med uddannelse og løn efter kvalifikation.

Resultater fra studier af vejnetværket i transportkorridoren viser, at kapaciteten er tilstrækkelig til at møde behovet i dag. Projektet har identificeret nogle trafikale flaskehalse omkring ringevejes til- og frakørsler, som har indflydelse på trafiksikkerheden. Broer, der krydser hovedvejene, trænger til at blive forbedrede. Derudover mangler der trafikskilte, eller trafikskiltene er i dårlig stand, og mange steder trænger vejbelægningen til at blive repareret. Desuden bør politiet gøre en indsats for at trafikreglerne bliver overholdt; som det er i øjeblikket går den manglende overholdelse af trafikreglerne ud over sikkerheden på vejene. På ministerielt niveau eksisterer et behov for udstyr og viden, så irakerne på eget initiativ kan vedligeholde deres vejnetværk og broer. Et system til vedligeholdelse af veje- og broer kan hjælpe irakerne med at ud-

føre effektiv vedligeholdelse af vejnetværket.

Konklusion

Geografiske data som satellitbilleder og GIS-data har stor anvendelse i områder, som er svært eller ikke tilgængelige. Situationen i Irak har ikke kun besværliggjort indsamlingen af data, men også hele projektets opbygning. Situationen har desuden begrænset et officielt engagement i projektet fra irakernes side. Det har dog alligevel været muligt at etablere et godt samarbejde med ministerier og myndigheder. Projektet har studeret, analyseret og fundet de vigtigste og største problemer og flaskehalse i transportkorridoren samt lavet forslag til løsninger. Disse forslag munder ud i en prioriteret liste af projektforslag klar til at føre ud i livet i næste fase.

Trine Louring Nielsen er uddannet kulturgeograf og arbejder som GIS-konsulent for COWI.

For mere information om projektet kontakt venligst projektleder Jes Bojsen Abild, e-mail: jba@cowi.dk og/eller assisterende projektleder i Kuwait: Maitham K. Hassen, e-mail: mha@cowi.dk.

Slutnote:

[1] Satellitbillederne er: Landsat MS - 1973, pixelstørrelse på 60 x 60 m; Landsat TM - 1990, pixelstørrelse på 30 x 30 m; Landsat ETM + - 2000, pixelstørrelse på 30 x 30 m og Quickbird - 2004, pixelstørrelse på 0,61 x 0,61 m.

Nyt samarbejde skal styrke undervisning i geografi

På Geografforbundets ordinære generalforsamling lørdag den 30. september 2006 blev det vedtaget, at "prøvekøre" en sammenlægning af Geografforbundet og Geografilærerforeningen for gymnasiet og HF (GLFG). Denne beslutning blev konfirmeret på Geografiforeningens generalforsamling fredag, den 04. november.

Der er besluttet en overgangsordning på et år for at afklare, hvordan sammenlægningen fungerer og om noget organisatorisk bør ændres.

Fra fagudvalgets side hilser vi denne beslutning velkommen!

På Geografforbundets hjemmeside står følgende:

"Geografforbundet er en forening for alle personer og institutioner med interesse for geografisær undervisningsfaget geografi på alle niveauer.

Vi har godt 3.000 medlemmer, som fortrinsvis er undervisere i folkeskolen, ved ungdomsuddannelserne og ved de videregående uddannelser - samt studerende ved seminarier og universiteter.

Geografforbundet er geografilærernes forening, hvor der kan hentes faglig støtte og inspiration til undervisning i faget.

Vi fungerer gennem følgende: Fagudvalget arbejder med at styrke fagets position i skolen. Det gør vi ved aktiv medvirken ved skabelsen af læseplaner og undervisningsvejledninger."

At Geograflærerforeningen for gymnasiet og HF hidtil har været en selvstændig forening er vel historisk begrundet.

Hvilke visioner har fagudvalget ved en sådan sammenlægning? Ja, mange tiltag vil formodentligt vokse frem i det kommende fælles arbejde.

Den vigtigste kontakt ud til medlemmerne er medlemsbladet. Derfor ønsker vi Jesper Kristiansen fra GLFG velkommen som ny redaktør for vores nye fælles medlemsblad. Geografisk Orientering beholder sit 35 år gamle og anerkendte navn, men vil altså fremover også have en fast klumme, hvis indhold primært retter sig mod gymnasieskolen. Vores afgående redaktør, Mette Starch Truelsen, fortsætter som menigt medlem af redaktionen. Kontinuiteten bliver således bevaret samtidig med at vi får et nyt, stærkt medlemsblad. Vi ser frem til et godt samarbejde.

Fagudvalget ser gerne flere undervisningstips offentligt gjort i det nye medlemsblad. Det er en af de ting, som vi vil søge at arbejde for. Det bliver her spændende at se, om der kan ses progression inden for geografi fra 7. klasse til afslutningen af gymnasiet inden for de fagområder, der er fælles. Næste nummer af Geografisk Orientering bliver det første fælles nummer efter sammenlægningen, og skal naturligvis handle om geografi som undervisningsfag og den nye forenings holdninger hertil.

Når vi tidligere ikke har gjort mere ud af undervisningstips i bladet skyldes det hensynet til

GeoGrafen. GeoGrafen er et blad, hvor hvert nummer omfatter et undervisningsforløb. Bladet udsendes gratis til skoler og har til formål at komme med undervisningstips samtidig med, at det er en understøttelse af Geografforlaget. For øjeblikket sidder andre medlemmer og arbejder med en fornyelse af GeoGrafen, blandt andet fordi det er svært at få personer til at lave det store arbejde med disse undervisningsforløb.

Hvad der i øvrigt må komme af fælles tiltag gennem det nye samarbejde vil tiden og dialogen vise.

Vi glæder os over sammenlægningen og ser frem til dialogen.

*Erik Sjørlev Rasmussen.
Medlem af fagudvalget og
næstformand for Geografforbundet.*

Undervisningsministeriet og geografi i folkeskolen:

Undervisningsministeriets fagkonsulent i Geografi:
Henrik Nørregaard. Henrik.Norregaard@uvm.dk
Tlf. 2081 6883
Følg nyheder på: <http://www.emu.dk/gsk/fag/geo/fagkonsulent/index.jsp>

Månedens link:

http://www.geus.dk/viden_om/ddj/index-dk.html

Se side 674!

Formanden mener:

Samfundsfaget i Folkeskolen står til en opstramning af indholdet. Det har udvalget til styrkelse af samfundsfaget besluttet. Der er sket en bevidst prioritering, således at naturproblematikken kun er en biting!

Forholdet mellem mennesker og naturen er næsten forsvundet. Det i en tid, hvor vi ved, at fx klimaændringer kan få katastrofale følger for samfundsudviklingen. Ove Korsgaard, som er institutleder på DPU, skrev om dette i nr. 36 af bladet "Folkeskolen". Det er virkelig et problem, at eleverne ikke i samfundsfaget fremover kan få en virkelig tværfaglig undervisning omkring nogle naturfaglige emner. Det ville bl.a. give vores fag – geografi – bedre muligheder, når vi nu ikke får flere timer til faget, så vi kommer på linje med biologi og fysik/kemi.

Heldigvis ved vi, at der mange steder arbejdes kreativt på at løse disse timeproblemer, således at eleverne, når de har haft de tre (eller fire) naturfaglige fag i tre år, (7., 8. og 9. klasse) reelt har delt alle de omtalte fags timer ligeligt. Dermed er problemet med samfundsfaget dog ikke løst!

Da der stadig blandt forældre og lærere (og elever) er stor usikkerhed om, hvordan de nye prøver skal finde sted, har man spændt afventet en vejledning fra Undervisningsministeriet. Den udkom så sidst i september, og som ventet var der ikke meget nyt i den!

Prøven er stadig skriftlig og skal kun vare en time – den bygger mest på "multiple choice" opgavetyper. Det kan alt sammen læses på siden:
<http://us.uvm.dk/grundskole/proeverogevaluering/vejledninger.htm>

Man har på fornemmelsen, at regeringen ikke rigtig ved, hvad den skal satse på. I det ene øjeblik skal der satses på demokratibegrebet (Venstres landsmøde i 2004), i det næste øjeblik skal historieundervisningen strammes op!

Lederen i Politiken den 15. september 2006 peger på, at det måske er bedre at forsyne eleverne med nye atlas, så deres viden om verden kan blive opdateret!

Jeg vender lige tilbage til prøverne. Vi har hele tiden argumenteret for, at de skal være mundtlige/praktiske. Bertel Haarder har undskyldt det med, at DLF kræver 14 måneders varsel for en udtræksprøve (og det er geografi jo netop) kan sættes i gang!

I nr. 39 af "Folkeskolen" henviser formanden for DLF, Anders Bondo Christensen, til, at det er noget sludder! Det er suverænt kommunalbestyrelserne, der afgør, hvor lang planlægningshorisonten er, altså hvor mange normperioder skoleåret består af.

Ja, hvad siger man så – hvem har ret? Og hvorfor er der stadig ikke styr på dette, så vi kan få den praktisk-mundtlige prøve, som vi har anbefalet hele tiden?

Bo Hildebrandt / Den 5. oktober 2006

Anmeldelser

F Folkeskolen

G Gymnasiet

A Andre niveauer

Rejsebogen har mange flotte billeder. Den viser dog ikke turisternes Malta, som her "Den Blå Lagune" med sandstensformationer, azurblåt vand, badegæster og skibe til at hente og bringe dem. Foto: Mette Starch Truelsen.

The Travel Book - en kort rejse mellem alle Verdens lande.

Forlaget Aktium, illustreret i farver. 444 sider, 2005 Kr. 399 A

Hvad er det bedste at gøre, når en sådan stor rejsebog skal anmeldes? Det er naturligvis at læse om et land og så besøge det! Denne sommer gik min ferie til Malta, som er et lille land midt i Middelhavet. Mon det var med? Jeg slog op i den alfabetiske landeoversigt under "M": Jo, Malta er et af de 230 lande, som rejsebogen beskriver på et tosiders opslag. Opslagene indeholder typisk ét stort billede og 4-6 mindre billeder, som skal karakterisere landet.

Opslaget om Malta viser mange af de ting, som jeg synes Malta er: De mange kirker, de små farvestrålende fiskerbåde, de sandstengule huse og sidst men ikke mindst de over 7.000 år gamle templer. På billederne savner jeg dog naturen - de guld sandstensklipper mod det azurblå hav, som du ikke kan undgå et møde på Malta, hvad enten du er på badeferie, dykkerferie eller bare på forretningsrejse. Måske er sådanne billeder for turistede

til denne bog, som nok ikke vil ligne et rejsekatalog? Ikke desto mindre hører turismen med som en del af Maltas karakteristik.

Ellers passer beskrivelsen godt på Malta - og den er målrettet den, som gerne vil besøge landet. En kvalitet som jo generelt betegner Lonely Planets rejsebøger. Hvert opslag indeholder lidt prosa om landets karakteristika, oplysninger om det bedste rejsetidspunkt samt anbefalinger baseret på det sanselige, nemlig hvad den besøgende kan læse, lytte til, se, spise og drikke. Bogen nævner også fem oplevelser, som den besøgende skal have - vi prøvede dem alle og blev ikke skuffet!

Jeg har ingen grund til at betvivle, at beskrivelsen også rammer plet i det næste land, som jeg besøger. Beskrivelserne bygger nemlig på bidrag fra hundrevis af Lonely Planets personale. Geografiske oplysninger om landets størrelse, indbyggertal, klimabælter og så videre skal du kigge efter andre steder. Det er heller ikke sikkert, at de beskrevne rejsemål er "lande" i en politisk

forstand. Fx har Wales, Hongkong og Grønland selvstændige opslag, fordi den rejsende vil opfatte dem som adskilte og forskellige fra den nation de tilhører. Men bogen er et godt opslagsværk, hvis du har lyst til at sidde og drømme om din næste ferie eller se steder du nok aldrig kommer...

Mette Starch Truelsen

Geografi 2005. Årsskrift om selskabets aktiviteter og geografien ved danske universiteter. Det Kongelige Danske Geografiske Selskab, illustreret i farver. 76 sider. Kr. 75 A

For første gang udgives dette årsskrift på dansk. Med årsskriftet ønsker Geografisk Selskab at oplyse samlet om selskabets aktiviteter og om udviklingen af faget ved de danske universiteter, herunder udarbejdede specialer og ph.d.-afhandlinger. Årsskriftet skal også give eksempler på vigtige begivenheder og resultater inden for dansk geografisk viden-skab og give en række inviterede skribenter mulighed for at kommentere fagets situation.

Generelt synes jeg som universitetsuddannet geograf, der er administrativt ansat, at årsskriftet giver et godt og længe savnet overblik over alle de mange ting, der sker inden for universitetsgeografien i disse år. Fx havde jeg stor interesse i at læse om, hvad der sker på mit tidligere institut på RUC. Jeg har også længe savnet en større indsigt i de nye initiativer på Ålborg Universitet. Desuden er det informativt at læse rækken af specialer - hvad er det de studerende interesserer sig for i tiden?

Den første del refererer i korte opslag fra 6 møder med foredrag

om aktuel forskning. Jeg har æst opslaget om nationalparker og finder det desværre alt for beskrivende. Kom der ikke nogle synspunkter frem på mødet? Jeg havde forventet en større indsigt i, hvad andre geografer mener om nationalparker? Hvilke dele af vores faglighed kan og skal vi bidrage med i debatten? Gør vi nok? Osv.

Herefter følger en række artikler om aktuelle emner, som strækker sig lige fra Ørkenspredning til Antarktis og tillige har en artikel om videnskabsteori. Gode, korte artikler, som læseren kan vælge i blandt efter interesse.

Sidst i dette spændende opslagsværk udtrykker undervisningsminister Bertel Haarder og fagkonsulent i gymnasiet/hf, Glen Volkens markante holdninger til geograffaget. Her siger undervisningsministeren bl.a.: "Nutidens verdensborger har brug for både rødder og antenner, hvis vi skal udnytte de muligheder, som Danmark har i et globaliseret samfund. Vi skal kende vores egen udvikling og kultur, men vi skal også vide mere om, hvad der rør sig i verden. Det ligger også i formålet med faget geografi i Folkeskolen." Samtidig udtaler fagkonsulenten: "Lærerne er i dag langt mere end tidligere presset ud i at fastholde og udvikle deres faglige identitet. Vi skal ikke blot kunne vores fag, men også kende den seneste forskningsmæssige udvikling og ikke mindst kunne forklare, hvad der er fagets identitet og hvorfor fagets indhold er så vigtigt at lære."

Udtalelserne synes jeg synliggør fagets store relevans (hvilket er godt at politikerne kan se), men forklarer samtidig vigtigheden af, at vi SKAL være i stand til at forklare, hvad geografer kan bidrage med. Målgruppen for årsskriftet er alle med interesse

for geografi – desværre vil jeg nu mene, at formidlingen er for fagligt indforstået til at nå alle målgrupper. Dette kunne være udfordringen til næste års skrift at blive endnu bedre til at fortælle, hvad vi kan!

Mette Starch Truelsen

Skelettet i landskabet – EF's Habitatdirektiv og dansk naturforvaltning. Vismandsrapport 2005. *Naturrådet, illustreret i farver, 112 sider. Rapporten kan bestilles på e-mail: pa@ruc.dk eller findes på www.naturraadet.com. Pris 120 kr. inkl forsendelse.*
A

Naturrådet lever stadig som en væsentlig bidrager i naturdebatten – og det i bedste velgående! Det er denne vismandsrapport fra oktober 2005 et godt udtryk for. Selvom rapporten er over et år gammel, har GO-redaktionen alligevel valgt at bringe denne anmeldelse, fordi rapportens fokus på fremtidens naturforvaltning ikke er blevet mindre relevant med tiden. Lige nu er der mange initiativer i gang, som har betydning for naturforvaltningen i Danmark: Kommunerne bliver myndighed i det åbne land, EU stiller krav om udarbejdelse af vand- og naturplaner inden 2009, EU's landbrugsreform og en kommende ændring i den danske regulering af husdyrbrug. Alt dette gør behovet for en debat om fremtidens naturforvaltning i Danmark dybt relevant og inden for kort tid også meget nærværende for den enkelte dansker.

Formålet med vismandsrapporten er netop at klæde geografer og andre debattører på til at diskutere "rygraden i dansk naturforvaltning", som de nye EU-plantyper for de internationale naturbeskyttelsesområder

bliver kaldt. Titlen "Skelettet i landskabet" henviser bl.a. til, at naturbeskyttelsen i de sidste par år har koncentreret sig om de internationale naturbeskyttelsesområder og deres natur – og har negligeret den øvrige natur.

Rapporten er en fin introduktion til direktiverne og giver samtidig en opdatering i dansk naturforvaltning, som lige nu befinder sig i en brydningstid. Det første kapitel beskriver direktivernes baggrund, formål og karakter, herunder den historiske baggrund for direktiverne med udgangspunkt i Verdens, Europas og Danmarks naturtilstand. Dernæst følger tre kapitler med en gennemgang af direktivernes indhold, forudsætninger og perspektiver. Naturrådet fremsætter her en kritik af den danske gennemførelse af direktiverne og efterlyser et strategisk mål for den danske naturforvaltning, hvor også den nationale, regionale og lokale natur tænkes med.

Vismandsrapporten er let at læse. Den indeholder mange gode fakta om direktivernes indhold og tilstanden i Danmarks natur, herunder arealmæssigt set. Sidst i rapporten fremsætter Naturrådet en lang række anbefalinger til hvordan de mest påtrængende problemer kan afhjælpes. Anbefalingerne går både på, hvad der skal til for at opfylde direktivernes bogstav, og hvad der kan gøres i forhold til den øvrige naturforvaltning i Danmark.

Læs bogen, tag stilling og deltag i debatten om fremtidens natur i Danmark – fx på www.naturdebatten.dk, hvor miljøministeren inviterer til debat.

Mette Starch Truelsen

Anmeldelser

F Folkeskolen

G Gymnasiet

A Andre niveauer

Egypten – det arabiske centrum. Erik Ettrup. *Udgivet i serien Aktuel historie af Alinea, illustreret hefte, 80 sider, kr. 140 ekskl. moms.* **F G**

Indholdet i denne lille bog om Egypten er et rigtig godt supplement til geografilærerenes sædvanlige kilder, hvis det kommer til undervisning i dette i mange henseender meget spændende land.

Bogen er inddelt i 10 kapitler, alle med interessante overskrifter – ingen af dem med noget særligt geografisk indhold – men de historiske, de politiske og de samfundsfaglige kapitler er alle læseværdige og oplysende.

Sproget i bogen er letlæst og for det meste forståeligt – der er kun få slåfejl, lidt flere kryptiske formuleringer og et fåtal reelle fejl eller blot unøjagtigheder. Man kommer således som læser på ekstraarbejde med fortolkningen, når der på side 37 står ”der opstod godt år 600 ind i vor tidsalder”, eller på side 40 står ”Muhammed Ali og dermed heller ikke Farouk var egyptere, men derimod af albansk afstamning” og til sidst på side 45 står ”Frankrig forsøgte i de år at slå en krig for.”. Blandt de få reelle fejl skal nævnes, at faktaboksen side 17 (ved anmelderes sammentælling), kommer frem til at P, S og T erhvervene tilsammen udgør 90 %, sammesteds angives det, at det kunstvandede areal er på 33 000 kvadratkilometer, mens det dyrkede areal angives til 28 500 kvadratkilometer og endelig at springflod hører til blandt landets naturkræfter. Hvad mon springflod er for noget i Egypten?

Bogen er meget velillustreret med relevante og nye foto i farver. Dog savner jeg et bykort over Cairo, når det nu anføres, at livet der forløber i støj, støv og kaos.

Samlet er billedvalget så udsøgt, at de i sig selv næsten kan siges at udgøre et kapitel 11 og dermed formidler en dokumentarisk funktion af landets brogede livs-udfoldelse.

Bogens egentlige tekst omfatter også et antal anekdoter om ofte bizare forhold i det egyptiske samfund. Disse er i almindelighed underholdende og vil af læserne, der kan være folkeskolens ældste klasser, gymnasieelever og studerende på seminarierne, blive opfattet som sådanne.

Bogen kan bestemt anbefales til fagbibliotekerne, for flere fag end geografi, på de nævnte undervisningsniveauer.

Leif Tang Lassen

Mellemøstens ansigter. *Moderinitet og identitet i det moderne Mellemøsten.* Jørgen Bæk Simonsen m.fl., *Historie-nu-dk 2006. 188 sider, Kr. 199. Via nettet (www.historie-nu.dk) Kr. 99. A*

Bogen er ikke en geografibog. Og ikke en skolebog. Den er en artikelsamling, der giver læseren interessante indblik i sider af den mellemøstlige kultur, der ikke er daglig kost i medierne.

Hiphop er ikke forbeholdt den vestlige verden, og når drengene i Teheran går i gang, er det en omgåelse af myndighedernes forbud mod vestlig musik siden revolutionen i 1979. Men internettet og satellit-tv gør det svært for politikerne at værgе for sig, og markedet er oversvømmet af priatkopierede cd'er og MP3-dvd'er. Der har i årevis været en undergrundsscene for pop og rockmusik. Forfatteren Rasmus C. Elling har dels fundet tekster på skrift, dels skrevet nogle ned ved gennemlytning, og bogen bringer flere prøver: Om det farlige natteliv, om stoffer, om

selvmord, om kløften mellem rig og fattig, om ensomhed, om eksamensræs, om kærlighed og om national stolthed. De iranske unge kæmper med mange af de samme problemer som deres jævnaldrende verden over.

Mette Søtoft fortæller om fodboldens betydning i Iran, og myndighedernes hyr med at tæmme de begejstrede unge, så de ikke tillægger sig vestlige vaner som fx Beckham-hår. Af den årsag har nogle spillere fået spilleforbud. Fodbolden er blevet et nationalt samlingspunkt, men ikke med styrets gode vilje. Nogle kampe bliver aflyst af frygt for, at de kan udarte til demonstrationer mod styret. Et forsøg på at få tilskuerne til at synge islamiske slogans i begyndelsen af kampene endte fx med, at den islamiske komite blev til grin og blev buet ud. For nyligt blev det tilladt kvinder at se fodbold på det store stadion i Teheran, ”for tilstedeværelsen af kvinder og familier i offentligheden fremmer kyskhed”. Men kort tid efter trak præsidenten tilladelsen tilbage, og det er karakteristisk, at styret fører slingrekurs i denne sag.

Andre artikler handler om det grænseoverskridende satellit-tv, der undviger statskontrol og censur, om litteratur og om kunst. Desuden er der tre mere politiske indslag: den seneste udvikling i Libanon, historieskrivning i Israel, der gør op med fastslåede myter, bl.a. som følge af nogle arkiver nu er blevet åbnet samt Jørgen Bæk Simonsens indledningsartikel, der giver en vurdering af den måde islamdebatten forløber i den vestlige verden. Alle artikler er forsynet med en litteraturliste og forslag til videre læsning. Her er megen inspiration at hente.

Helle Askgaard

Mellemøsten – lokalt, regionalt og internationalt. Redigeret af Hanne Kirstine Adriansen og Helle Malmvig, Dansk Institut for Internationale Studier, 2003. 167 sider, Pris 120 kr. Bogen kan også hentes gratis på www.diis.dk **GIA**

Bogen består af 10 afsnit, som hver især beskæftiger sig med forskellige problemstillinger i Mellemøsten. De 10 afsnit er skrevet af 10 forskellige forskere, som herigennem har lavet en let tilgængelig tilgang til områder af deres forskning.

Bogen giver et godt indblik i de historiske baggrunde, der er til mange af de konflikter, som vi ser i dag. Den forklarer også hvilke filosofier, der ligger bag de måder man prøver at løse konflikterne på.

Bogen henvender sig som udgangspunkt til gymnasiet, men kan anbefales til alle som er interesseret i Mellemøsten. Artiklerne er skrevet på et godt og forklarende sprog, som gør dem vedkommende og interessante at læse.

Ulrich Primdahl

GÅ OMBORD . . .

... i Geografforlagets nye serie til faglig læsning om lande i 2.-4. klasse:

Jeg læser om . . .

Letlæste bøger giver eleverne den indledende viden om landet: landskab, klima, dyr og planter, skole, kendte personer, historie m.m.

Som supplement i dansk eller natur/teknik, tema-uger om geografi og fremmede lande, til læsekurser og som letlæsning til tosprogede elever.

Er udkommet

Januar 2007

Forår 2007

– flere titler på vej.

Hver bog er på 24 sider, format 21 x 21, fast bind.
Pris: 100 kr. ex. moms.
 Ved køb af mindst 10 bøger ydes en rabat på 15%

Nettjeneste til læreren med aktiviteter, værksteder m.m. Spørg Geografforlaget.

Se meget mere:
www.geografforlaget.dk

Prisen er ex. moms og forsendelse.
 Medlemmer af GEOGRAFFORBUNDET får 20% rabat.

GEOGRAFFORLAGET
 63 44 16 83 · go@geografforlaget.dk
www.geografforlaget.dk

POST — B

PP DANMARK

Magasinpost

Afs.: Geografforbundets Sekretariat · Rugårdsvej 55 · 5000 Odense C – Returneres ved varig adresseændring

